

**Ciluj, integruj, inspiruj –
czyli nauka języka angielskiego
przez całe życie**

Natalia Tengowska

Poradnik metodyczny do programu nauczania języka angielskiego dla I etapu edukacyjnego (klasy I–III szkoły podstawowej)

opracowany w ramach projektu:

„Tworzenie zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w zakresie rozwoju umiejętności uniwersalnych dzieci i uczniów oraz kompetencji kluczowych niezbędnych do poruszania się na rynku pracy”

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach
Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

Warszawa 2022

Redakcja merytoryczna: Renata Rychlicka
Redakcja językowa i korekta: Eduexpert sp. z o.o.
Projekt graficzny i projekt okładki: Eduexpert sp. z o.o.
Redakcja techniczna i skład: Eduexpert sp. z o.o.

Weryfikacja i odbiór niniejszej publikacji: Ośrodek Rozwoju Edukacji w Warszawie

w ramach projektu: *Weryfikacja i odbiór zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w zakresie rozwoju umiejętności uniwersalnych dzieci i uczniów oraz kompetencji kluczowych niezbędnych do poruszania się na rynku pracy*

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

Warszawa 2022

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons –
Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC-BY-NC).
creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl

Spis treści

WSTĘP	7
--------------------	----------

ROZDZIAŁ I

Planowanie pracy w procesie dydaktycznym i wychowawczym uwzględniające cele i założenia podstawy programowej języka angielskiego na I etapie edukacyjnym.....	9
--	----------

1.1. Pierwsze kroki w planowaniu.....	9
--	----------

1.2. Istota edukacji wczesnoszkolnej.....	12
--	-----------

1.3. Wskazówki do efektywnego planowania	13
---	-----------

ROZDZIAŁ II

Nauczanie języka angielskiego na I etapie edukacyjnym	15
--	-----------

2.1. Charakterystyka ucznia w okresie wczesnoszkolnym	15
--	-----------

2.1.1. Okres operacji konkretnych.....	15
---	-----------

2.1.2. Polisensoryczne poznawanie świata	15
---	-----------

2.1.3. Stała rutyna i częste powtórki	16
--	-----------

2.1.4. Potrzeba różnorodnych aktywności.....	16
---	-----------

2.1.5. Faza ciszy.....	17
-------------------------------	-----------

2.1.6. Poczucie bezpieczeństwa	17
---	-----------

2.1.7. Procesy poznawcze i odkrywanie swoich talentów	17
--	-----------

2.1.8. Kreatywność jako wielka wartość	18
---	-----------

2.1.9. Małe kroki w kierunku trudniejszych zadań	18
---	-----------

2.1.10. Emocje i nowe role w grupie.....	19
---	-----------

2.1.11. Samodzielne uczenie się	19
--	-----------

2.1.12. Bezpośrednie uczenie się	20
---	-----------

2.2. Zasady nauczania języka angielskiego małych dzieci	21
--	-----------

2.3. Metody nauczania języków obcych	23
---	-----------

2.4. Formy pracy	36
-------------------------------	-----------

2.5. Rola motywacji	38
----------------------------------	-----------

2.6. Rola kształtowania kompetencji kluczowych	39
---	-----------

ROZDZIAŁ III

Organizacja procesu dydaktycznego – zasady pracy na lekcji języka angielskiego.....	42
3.1. Zasady planowania lekcji	42
3.1.1. Warunki i sposób realizacji podstawy programowej	42
3.1.2. Rola neurodydaktyki w przebiegu lekcji.....	43
3.1.3. Wyznaczanie celów	44
3.1.4. Plan działania w przypadku trudności.....	44
3.1.5. Jaki model nauczania wykorzystać?	44
3.1.6. Organizacja przestrzeni	45
3.1.7. Pomoce dydaktyczne	46
3.2. Zasady pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi	47
3.3. Edukacja włączająca jako istotny element pracy nauczyciela	48
3.4. Nauczanie zróżnicowane czyli indywidualizacja oraz personalizacja kształcenia	49
3.5. Komunikacja między nauczycielem a uczniami	49
3.6. Współpraca z rodzicami.....	50

ROZDZIAŁ IV

Nauczane treści kształcenia, umiejętności przedmiotowe i ponadprzedmiotowe (uniwersalne) z uwzględnieniem planowania i wdrażania działań wspierających kształtowanie kompetencji kluczowych i umiejętności miękkich	52
4.1. Zakres celów kształcenia języka angielskiego dla I etapu edukacyjnego	52
4.2. Przykładowe rozplanowanie treści w klasie I	53
4.3. Przykładowe rozplanowanie treści w klasie II	56
4.4. Przykładowe rozplanowanie treści w klasie III	61
4.5. Stopniowe pogłębianie wiedzy	66

ROZDZIAŁ V

Monitorowanie i ocenianie postępów ucznia	67
5.1. Ocena formatywna i sumatywna	67

5.1.1. Ocenianie umiejętności językowych	68
5.1.2. Ocenianie kompetencji kluczowych.....	69
5.1.3. Regularne informacje o uczeniu się a uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi	72
5.2. Samoocena oraz ocena koleżeńska	72
5.3. Ocenianie jako uczenie się	74
5.4. Ocenianie bieżące, śródroczne i końcowe	74
5.5. Testy osiągnięć.....	74
5.5.1. Spersonalizowana ocena osiągnięć i postępów ucznia	76

ROZDZIAŁ VI

Zadania nauczyciela w kontekście realizacji założeń edukacji włączającej	77
6.1. Edukacja włączająca.....	77
6.2. Obserwacja pedagogiczna.....	78
6.3. Praca z uczniem z indywidualnymi potrzebami psychofizycznymi	79
6.3.1. Jak dostosować wymagania edukacyjne do potrzeb ucznia z ADHD (zespołem nadpobudliwości psychoruchowej z deficytem uwagi)?	80
6.3.2. Jak dostosować wymagania edukacyjne do potrzeb ucznia z grupy ryzyka dysleksji?.....	81
6.3.3. Jak dostosować wymagania edukacyjne do potrzeb ucznia z zespołem Aspergera?.....	82
6.3.4. Jak dostosować wymagania edukacyjne do potrzeb uczniów zdolnych?.....	83
6.3.5. Jak dostosować wymagania edukacyjne do potrzeb ucznia z dysfunkcją narządu wzroku?	83
6.3.6. Jak dostosować wymagania edukacyjne do potrzeb ucznia z dysfunkcją narządu słuchu?	84
6.3.7. Jak dostosować wymagania edukacyjne do potrzeb ucznia z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją?	84
6.3.8. Jak dostosować wymagania edukacyjne do potrzeb ucznia z chorobą przewlekłą?.....	85

6.3.9. Jak dostosować wymagania edukacyjne do potrzeb ucznia z niedostosowaniem społecznym lub zagrożonego niedostosowaniem społecznym?	85
6.3.10. Różnice w lateralizacji i modalności.....	86
6.4. Rozwijanie kompetencji społecznych uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.....	87
6.5. Monitorowanie postępów ucznia	87
6.6. Współpraca ze środowiskiem domowym ucznia	88
6.7. Współpraca nauczycieli z personelem placówki edukacyjnej.....	89
BIBLIOGRAFIA	90

WSTĘP

Szukaj własnej drogi. Poznaj siebie, zanim zechcesz
dzieci poznać. Zdaj sobie sprawę z tego, do czego
sam jesteś zdolny, zanim dzieciom pocznieś
wykreślać zakres praw i obowiązków. Ze wszystkich
sam jesteś dzieckiem, które musisz poznać,
wychować i wykształcić przede wszystkim.

Janusz Korczak

Prezentowany poradnik został opracowany na bazie dwóch programów nauczania – *Soft CLIL* Barbary Muszyńskiej oraz *Mój mały świat opowiedziany w języku angielskim* autorstwa Katarzyny Sobańskiej. Uzupełnia ww. programy nauczania oraz towarzyszące im scenariusze o szczegółowe wskazówki dotyczące realizacji podstawy programowej. Głównym celem poradnika jest pomoc w przygotowaniu się do wykonywania zawodu nauczyciela, aczkolwiek może on stanowić także źródło inspiracji dla nauczycieli z dłuższym stażem pracy, którzy chcieliby spojrzeć na swój zawód z szerszej perspektywy, rozwijając tym samym własne kompetencje oraz umiejętności.

W rozdziale I omówiono sposób, w jaki należy zaplanować swój warsztat pracy, uwzględniając podstawę programową oraz zalecenia w sprawie kompetencji kluczowych, które są niezbędne zarówno dzieciom, jak i osobom dorosłym w procesie uczenia się przez całe życie. Innymi ważnymi elementami w planowaniu są także rozkład materiału, plan wynikowy czy przygotowanie ciekawych pomocy dydaktycznych oraz materiałów edukacyjnych. W końcowej części rozdziału nauczyciel znajdzie informacje na temat istoty edukacji wczesnoszkolnej.

Drugi rozdział to przedstawienie najważniejszych cech charakterystycznych uczniów w okresie wczesnoszkolnym, które każdy nauczyciel powinien znać, aby razem z dziećmi osiągnąć założone cele. Rozdział ten nawiązuje także do założeń teoretyczno-naukowych, na których bazują ww. programy nauczania i które są kluczowe w nauczaniu języków obcych. Oprócz krótkiej charakterystyki metod przedstawiono praktyczne przykłady ćwiczeń do zastosowania podczas lekcji. W nauce języka angielskiego istotna jest motywacja ucznia do działania, dlatego część rozdziału II poświęcono właśnie temu zagadnieniu.

Aby praca nauczyciela była efektywna, powinien on znać także zasady planowania lekcji, czyli wiedzieć, jak wyznaczać cele, organizować przestrzeń, jaki plan działania wdrożyć w przypadku trudności. O wspomnianych zagadnieniach można przeczytać w rozdziale III, w którym omówiono także zasady pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE) oraz zasady edukacji włączającej. Na całokształt edukacji dziecka wpływa nie tylko nauczyciel, lecz także rodzic, którego należy w odpowiedni sposób zaprosić do współpracy – tę kwestię również podjęto w rozdziale III.

W IV rozdziale nauczyciel może zapoznać się z autorską koncepcją realizacji treści kształcenia z przykładami tematów dla poszczególnych lat edukacji wczesnoszkolnej. Nauczyciel będzie mógł zainspirować się pomysłami na ciekawe i wartościowe lekcje, które mogą przynieść dużo satysfakcji z wykonywanego zawodu. Zagadnienia omawiane w tej części poradnika są ściśle skorelowane z rozdziałem II, gdyż uwzględniono metody i techniki pracy, które mogą być zastosowane przy realizacji danego tematu.

Rozdział V poświęcono monitorowaniu i ocenianiu ucznia pod kątem jego umiejętności oraz rozwoju kompetencji kluczowych. Jest on odpowiedzią, w jaki sposób ewaluować pracę ucznia, aby motywować go do dalszej pracy, wskazując mu jego mocne strony. Podjęto również kwestię samooceny uczniowskiej oraz oceny koleżeńskiej, ich cele oraz praktyczne przykłady realizacji. W ostatniej części tego rozdziału omówiono rodzaje testów oraz zagadnienie celowości ich przeprowadzania, a także przedstawiono wskazówki dotyczące informowania ucznia o jego postępach.

Tematyką rozdziału VI jest praca z uczniem z indywidualnymi potrzebami psychofizycznymi, w tej części poradnika zawarto szczegółowy opis wskazówek do pracy m.in. z uczniem z ADHD (od ang. *attention deficit hyperactivity disorder*), z zespołem Aspergera, z uczniem zdolnym czy z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją. Podjęto również zagadnienie sposobu monitorowania postępów ucznia ze specyficznymi potrzebami edukacyjnymi, a także roli współpracy ze środowiskiem domowym oraz personelem szkoły.

Do poradnika dołączono propozycje gotowych scenariuszy zajęć nawiązujących do założeń teoretyczno-naukowych omówionych w poradniku. Zawierają one szczegółowy opis przebiegu lekcji z podziałem na trzy fazy. Realizując je, nauczyciel będzie mógł wykorzystać w praktyce metody i techniki wskazane w programach nauczania oraz w samym poradniku (rozdział II). Ponadto przedstawiono alternatywne sposoby wykorzystania scenariuszy, również na zajęciach w trybie zdalnym, a także odpowiedzi dotyczące modyfikacji lekcji pod kątem uczniów ze specyficznymi potrzebami edukacyjnymi.

ROZDZIAŁ I

Planowanie pracy w procesie dydaktycznym i wychowawczym uwzględniające cele i założenia podstawy programowej języka angielskiego na I etapie edukacyjnym

Nic nie jest szczególnie trudne do zrobienia, jeśli tylko rozłożyć to na etapy.

Henry Ford

Efektywne i dobre planowanie pracy jest bardzo istotne oraz przydatne, ponieważ pozwala lepiej zrozumieć cele, które edukacja stawia przed nauczycielem na etapie wczesnoszkolnym. Umożliwia zaoszczędzenie czasu oraz daje poczucie sensu i jednocześnie pomaga skoncentrować się na doborze odpowiednich narzędzi. Bez względu na staż pracy warto, aby nauczyciel zastanowił się, w jakim celu uczy danego zagadnienia oraz w jaki sposób je zrealizuje. Organizując swoją pracę dydaktyczną i wychowawczą na I etapie edukacyjnym, należy pamiętać o liczbie godzin zaplanowanych na nauczanie języka angielskiego w klasach I–III. Zakłada się, że w danym roku szkolnym na naukę języka obcego przeznaczona jest około 70 jednostek lekcyjnych (przy 37 tygodniach pracy w roku szkolnym i 2 godzinach tygodniowo). Pierwszy rok nauki powinien być pomostem pomiędzy przedszkolem a szkołą, co powinno zapewnić uczniom poczucie bezpieczeństwa. Zatem głównym celem nauczyciela jest wspieranie całościowego rozwoju dziecka oraz zachęcanie go do odkrywania świata poprzez zabawę (Muszyńska 2019: 3).

1.1. Pierwsze kroki w planowaniu

Planowanie w edukacji obejmuje następujące elementy:

- Zapoznanie się z wymienionymi niżej dokumentami:
  - Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. 2017, poz. 356 z późn. zm.);
  - Zaleceniem Rady z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (Dz. Urz. UE 2018, C189/1).
- Opracowanie programu nauczania, który będzie m.in. określał cele nauki języka, założenia teoretyczno-naukowe, na których bazuje program, treści kształcenia według podstawy programowej, standardy wymagań, metody i techniki pracy oraz ocenianie postępów uczniów (Komorowska 2009: 15).
- Przygotowanie **rozkładu materiału**, który realizuje:
  - umiejętności rozwijane w trakcie edukacji wczesnoszkolnej według podstawy programowej;
  - ogólne cele rozwoju ucznia z uwzględnieniem wielokierunkowej aktywności oraz treści międzyprzedmiotowych (w tym np. edukacja plastyczna, matematyczna, społeczna);

- kompetencje kluczowe według zaleceń Rady Unii Europejskiej. Należy także pamiętać, aby na bieżąco robić notatki na temat przeprowadzonych zajęć – wprowadzać zmiany, jeśli realizacja danej lekcji przebiegła inaczej, niż zaplanowano w rozkładzie.
- Przygotowanie **planu wynikowego** zawierającego wykaz funkcji i sprawności językowych oraz materiał leksykalno-gramatyczny, który uczeń powinien opanować w trakcie nauki treści danego działu w podręczniku, uwzględniając przy tym uczniów ze SPE.
- Zapoznanie się z **metodami nauczania języka obcego** i wybranie tych, które są odpowiednio dopasowane do uczniów, ich możliwości, rozwoju, wpisujące się w osobowość nauczyciela i jego styl nauczania. Warto wziąć pod uwagę myślenie narracyjne, nauczanie projektowe, miękki CLIL (od ang. *Content and Language Integrated Learning*), Europejskie Portfolio Językowe, holistyczny rozwój dziecka oraz wszelkie inne metody aktywizujące (Muszyńska 2019: 5–7).
- Przyjrzenie się **pedagogice międzykulturowej**, która poprzez swoje działania umożliwia każdemu budowanie własnej tożsamości kulturowej w relacji z innymi kulturami. To bardzo istotna kwestia, ponieważ korzystając z jej dóbr, tworzy się przestrzeń do wspólnego działania, nie sugerując się stereotypami wyniesionymi przez dzieci z domu (Sobańska 2019: 6). Nauczyciel powinien wiedzieć, że uczniowie w jego klasie pochodzą z różnych domów, co ma wpływ na jakość procesu nauki i uczenia się.
- Zaznajomienie się z **teorią wielorakich inteligencji** Howarda Gardnera, tak aby później nauczyciel mógł bacznie obserwować swoich uczniów pod kątem ich mocnych stron (Sobańska 2019: 10).
- **Ewentualny wybór podręcznika** adekwatnego do poziomu znajomości języka (klasa I, II, III), dopuszczonego do użytku szkolnego przez ministerstwo. Wiele wydawnictw oferuje szeroką gamę podręczników do nauki języka angielskiego. Warto zapoznać się z ich ofertą poprzez np. spotkanie z przedstawicielem wydawnictwa, który zaprezentuje strukturę podręcznika, jego zgodność z podstawą programową oraz materiały dodatkowe (np. pacynka, karty obrazkowe, karty wyrazowe) oraz – aktualnie, w dobie nauczania zdalnego, niezmiernie ważne – komponenty cyfrowe, czyli oprogramowanie multimedialne. Praca z podręcznikiem nie jest obowiązkowa, można stworzyć swój własny, autorski program nauczania lub korzystać z już gotowych programów stworzonych na bazie różnych metod oraz podejść do nauczania języka obcego. Dużą zaletą takich programów jest indywidualne i uniwersalne podejście nauczyciela do kwestii doboru technik pracy czy metod. Ponadto nauczyciel, znając dzieci, które uczy, może dopasować taki styl nauczania, który będzie adekwatny do realnych potrzeb rozwojowych uczniów.
- Opracowanie **Przedmiotowych Zasad Oceniania** (PZO), które będą spójne z podstawą programową, przyjętym programem nauczania oraz Wewnątrzszkolnymi Zasadami Oceniania (WZO). PZO powinny określać wymagania edukacyjne stawiane przed uczniem (uwzględniając ucznia ze SPE, w tym ucznia ponadprzeciętnie zdolnego), warunki uzyskania wyższej niż przewidywana roczna ocena klasyfikacyjna, częstotliwość kartkówek, prac klasowych, a także zasady pracy na lekcji.
- Zapoznanie się z dostępnymi na rynku **materiałami edukacyjnymi**, takimi jak gry językowe (planszowe, karciane), karty obrazkowe, plakaty, naklejki, puzzle, książeczki

używane do storytellingu (podejście narracyjne – zob. Muszyńska 2019: 5), roboty i maty edukacyjne. Następnie wybór tych materiałów, które uatrakcyjnią zajęcia, uwzględniając przy tym: różne możliwości uczniów; pracę w grupach, parach, indywidualną; rodzaj zagadnienia leksykalnego bądź gramatycznego itp.

- Poznanie różnych **platform, aplikacji, kanałów** na YouTube, stron internetowych poświęconych nauce języka angielskiego oraz innych narzędzi interaktywnych wykorzystywanych na zajęciach językowych, np. Super Simple Songs, Pink Fong, WOW English, Kahoot, Quizlet, Wordwall, Bamboozle, LearningApps, Genially. Znajomość sposobów korzystania z tych narzędzi może okazać się bardzo przydatna szczególnie w kontekście zajęć zdalnych czy hybrydowych, można je również z powodzeniem wykorzystać na zajęciach stacjonarnych, wykorzystując tablicę interaktywną lub laptopa.
- Zaznajomienie się z **platformami do komunikacji** w trakcie nauki zdalnej, np. Microsoft Teams, Zoom, Google Classroom. Umiejętność sprawnego posługiwania się danym programem jest kluczowa do prowadzenia zajęć online. W przypadku braku osoby, która może wytłumaczyć, jak działa dana platforma, nauczyciel może skorzystać z różnych filmików instruktażowych dostępnych w internecie lub bezpłatnych webinarów, które krok po kroku przedstawiają zasady działania każdego z programów.
- Przygotowanie **wirtualnej tablicy** (np. Padlet, Dysk Google, Pearltrees, Wakelet) do gromadzenia różnego rodzaju plików MP3, piosenek, nagrań do podręcznika, obrazów, zdjęć, linków do ćwiczeń, kart pracy. Są to narzędzia darmowe, a przede wszystkim bardzo użyteczne – nauczyciel w trakcie lekcji nie traci czasu na szukanie poszczególnych materiałów, ponieważ ma do nich dostęp w jednym miejscu. Sugeruje się, aby tablice interaktywne podzielić tematycznie, np. 1 tablica bądź 1 folder to 1 temat (*unit*).
- Zapoznanie się z **blogami i vlogami** prowadzonymi przez nauczycieli języków obcych, oferującymi dostęp (bezpłatny i płatny) do dodatkowych materiałów (np. kart obrazkowych z nowoczesnymi grafikami, gier planszowych itp.). Korzystając z tych źródeł, można zapoznać się także z inspirującymi artykułami dotyczącymi pracy nauczyciela (nie tylko początkującego) oraz nowoczesnych rozwiązań edukacyjnych w sali lekcyjnej i poza nią.
- **Wyposażenie klasy** w niezbędne przedmioty i meble, tak aby nauczyciel miał możliwość prowadzenia zajęć przy ławkach oraz zajęć ruchowych (np. na dywanie), uwzględniając przy tym uczniów ze SPE. W sali powinny znajdować się: ławki, krzesła (dostosowane do wieku i wzrostu dzieci), szafy i półki (do przechowywania podręczników oraz innych materiałów edukacyjnych), tablica (np. suchościeralna lub kredowa), tablica interaktywna lub monitor interaktywny, laptop, rzutnik, odtwarzacz płyt CD (jeśli nagrania audio znajdują się na płytach CD), dywan lub wykładzina. Wygodnym sposobem prowadzenia zajęć w klasach I–III ze względu na dużą potrzebę ruchu u dzieci oraz poznawanie świata wszystkimi zmysłami jest podzielenie sali na dwie części (Muszyńska 2019: 7) – jedna z ławkami i krzesłami, druga z dywanikiem lub poduszkami czy puzzlami piankowymi, na których dzieci mogą usiąść i bawić się lub odpocząć. Puzzle piankowe są łatwe w dezynfekcji, dlatego bardzo dobrze sprawdzą się przy przestrzeganiu reżimu sanitarnego. Ponadto sugeruje się wydzielenie w sali kącika czytelniczego, w którym dzieci będą mogły

swobodnie poczytać, pooglądać książeczki, np. na miękkich pufach lub dywaniku (Sobańska 2019: 16).

- Zgromadzenie **pomocy dydaktycznych**, które urozmaicą uczestnictwo w zajęciach, zachęcą dzieci do aktywnego udziału w lekcji oraz umożliwią realizację treści międzyprzedmiotowych (zgodnie z wytycznymi w podstawie programowej). Nauczyciel powinien móc wykorzystywać piłki, kostki do gry, różnego rodzaju pudełka lub pojemniki, kredki, farby i inne artykuły papiernicze, balony, różne zabawki: kręgle, klocki, hula-hop, lalki, misie, pacynki, auta, pluszaki, instrumenty muzyczne. Zaleca się także stosowanie przedmiotów codziennego użytku, które na pierwszy rzut oka nie przypominają zabawek, takie jak np. łapki na muchy, papierowe talerzyki, plastikowe kubeczki, wędka, klamerki itp.
- Zaplanowanie **wydarzeń** związanych z popularyzacją języków obcych – np. Europejski Dzień Języków (26 września), Dzień Słownika (16 października), Dzień Australii (26 stycznia), Dzień Urodzin Królowej Elżbiety II (21 kwietnia), Światowy Dzień Języka Angielskiego (23 kwietnia), konkurs piosenki angielskiej, Spelling Bee Contest (konkurs literowania w języku angielskim) – w celu zaangażowania innych uczniów (również tych ze SPE), nauczycieli, samorządu lokalnego. Ponadto warto skorzystać z działań, jakie oferuje program eTwinning (np. wymiana kartek świątecznych między krajami).

1.2. Istota edukacji wczesnoszkolnej

Edukacja na I etapie edukacyjnym tworzy podwaliny dalszego kształcenia ucznia i z tego względu nauczyciel, planując pracę, powinien pamiętać o łagodnym wdrożeniu dziecka w świat nauki z uwzględnieniem jego holistycznego rozwoju. Zatem **istota edukacji wczesnoszkolnej** (zgodnie z podstawą programową) opiera się na:

- A. stymulacji dziecka w czterech obszarach: emocjonalnym, fizycznym, poznawczym i społecznym; dobrym pomysłem jest dobór takich zadań i ćwiczeń na zajęciach, aby dziecko rozwijało się z wykorzystaniem wszystkich zmysłów, np. gry i zabawy z kartami obrazkowymi bądź materiałami autentycznymi, podczas których dziecko widzi, dotyka, słyszy, rusza się;
- B. **indywidualizacji** pracy z uczniem: uwzględnienie wszystkich dzieci oraz ich indywidualnych potrzeb, również tych, które rozwijają się nieharmonijnie, wolniej lub szybciej od innych dzieci w klasie. Nauczyciel powinien w taki sposób dobrać zadania, aby każdy uczeń miał możliwość odnieść edukacyjny sukces. Dotyczy to **uczniów ze SPE** oraz uczniów ponadprzeciętnie zdolnych, których także należy odpowiednio stymulować, tak aby nie stracili motywacji do nauki;
- C. wspieraniu **samodzielności** dziecka w procesie nauki, poznawania otaczającego go świata. Niezmiernie ważne jest umożliwianie dzieciom eksperymentowania, popełniania błędów przy próbie rozwiązania danego zadania. Nauczyciel powinien być otwarty na kreatywne i oryginalne podejście dziecka do wykonywanego zadania;
- D. zastosowaniu takiego programu nauczania języka angielskiego, który oprócz zawierania treści zgodnych z podstawą programową i zainteresowaniami dziecka, uwzględnia jego naturalne potrzeby oraz rozwój, który w klasach I–III może być bardzo różny. Jednocześnie umożliwia dziecku nowoczesne wejście w XXI wiek i dodatkowo zawiera elementy **metody spiralnej** (Bruner 1964: 55);

- E. zapewnieniu rzetelnego i wartościowego źródła informacji, w tym także w internecie. W dobie nauczania zdalnego uczeń powinien zostać zapoznany przez nauczyciela we współpracy z rodzicem z rozsądnym posługiwaniem się komputerem czy programem do nauki online. Ponadto zgodnie z zaleceniami Rady w sprawie **kompetencji kluczowych** uczeń powinien mieć stworzone warunki do rozwijania swoich umiejętności informatycznych (np. algorytmicznego myślenia, programowania) również na zajęciach językowych (wspieranie treści nauczania dla pozostałych edukacji);
- F. przygotowaniu przez nauczyciela takich zajęć, w trakcie których dziecko z zaciekawieniem uczy się języka angielskiego, zdobywa nowe doświadczenia, poznaje wartości i normy społeczne, zdobywa informacje na temat otaczającego je świata (**interdyscyplinarność** – zob. Sobańska 2019: 16), poznaje kulturę innego kraju (Wielka Brytania, Stany Zjednoczone, Australia itp.), uczy się tolerancji wobec innych narodowości;
- G. przemyślanej organizacji sali lekcyjnej, placu zabaw. Nauczyciel powinien zapewnić dzieciom **bezpieczeństwo**, integrację z innymi uczniami, właściwy rozwój **emocjonalny i fizyczny**;
- H. systematycznej **współpracy z rodzicami**, organizacjami, jednostkami, lokalnymi samorządami, poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, innymi szkołami w celu zapewnienia dalszego rozwoju dzieci poprzez organizację różnych wydarzeń, konkursów itp.

1.3. Wskazówki do efektywnego planowania

Planując pracę w procesie dydaktyczno-wychowawczym, nauczyciel powinien uwzględnić także:

- program wychowawczy: wszelkie działania podejmowane przez nauczyciela powinny być z nim spójne;
- program wychowawczo-profilaktyczny szkoły: nauczyciel powinien się z nim zapoznać;
- charakterystykę ucznia w wieku wczesnoszkolnym, jego rozwój na każdym etapie (szczegółowo zostanie to omówione w rozdziale II);
- skorelowanie treści nauczania przewidzianych w edukacji ogólnej z edukacją językową, tak aby nawzajem się wspierały i przenikały (szczegółowo zostanie to omówione w rozdziale IV);
- współpracę z nauczycielem edukacji wczesnoszkolnej, ponieważ edukacja wczesnoszkolna odbywa się na zasadzie kształcenia zintegrowanego;
- dostosowanie tempa pracy do możliwości dziecka;
- wieloaspektową aktywizację ucznia oraz stałe „monitorowanie” jego rozwoju;
- pobudzenie w uczniach ciekawości, pozytywnego nastawienia do nauki języka obcego oraz otwartości i szacunku w stosunku do różnorodności językowej i kulturowej;
- regularne przekazywanie informacji zwrotnej rodzicom na temat poziomu osiągnięć oraz rozwoju dziecka, a także informowanie dziecka o jego postępach;
- motywowanie uczniów do autorefleksji nad swoją pracą na zajęciach (np. na koniec każdego działu można przygotować „checklistę” dla uczniów, na której będą zaznaczać, co potrafią, co pamiętają z lekcji) (Muszyńska 2019: 36);

- możliwe niepowodzenia, czyli wszystko to, co nie przebiegnie zgodnie z planem. Czasami pomimo wszelkich starań lekcja nie będzie przebiegała tak, jak sobie założył nauczyciel. Może to być związane z atmosferą w klasie, samymi uczniami, celami, które nauczyciel wyznaczył sobie przed lekcją lub problemami technicznymi (Scrivener 2010: 109).

Podsumowując, mimo że planowanie pracy dydaktyczno-wychowawczej może na początku jawić się jako trudne bądź deprymujące, warto wykonać to zadanie skrupulatnie. Zaleca się zacząć od lektury istotnych dla edukacji dokumentów, spisania swoich autorskich pomysłów, czerpiąc inspiracje od innych nauczycieli i pamiętając o założeniach podstawy programowej oraz kompetencjach kluczowych, tak bardzo istotnych dla przyszłości małych zdobywców wiedzy. Dzięki temu sukces edukacyjny po stronie nauczyciela i ucznia będzie gwarantowany.

ROZDZIAŁ II

Nauczanie języka angielskiego na I etapie edukacyjnym

Mówiłem nie do dzieci, a z dziećmi. Mówiłem nie o tym, czym chcę, aby były, ale czym one mogą i chcą być.

Janusz Korczak

Nauczanie języka angielskiego dzieci na etapie wczesnoszkolnym może być niesamowicie fascynującą podróżą, zarówno dla nauczyciela, jak i dla ucznia. Wynika to przede wszystkim z faktu, iż rozwój dziecka w tym okresie jest niezwykle dynamiczny oraz ciekawy. Obserwując uczniów w ich postępach, zmianach fizycznych i emocjonalnych, nauczyciel może czerpać wiele radości i satysfakcji z pracy z najmłodszymi. Jednocześnie cały czas powinien pamiętać o kluczowych elementach procesu nauczania takich jak: realizacja celów kształcenia ogólnego wynikających z podstawy programowej, rozwój kompetencji kluczowych, cechy charakterystyczne uczniów, dostosowanie metod do różnych potrzeb edukacyjnych oraz holistyczny rozwój ucznia.

2.1. Charakterystyka ucznia w okresie wczesnoszkolnym

W pierwszym roku nauki nauczyciel powinien zatroszczyć się o swojego ucznia w taki sposób, aby przejście z przedszkola do szkoły było dla niego łagodne oraz nie powodowało stresu. Nauczyciel powinien zapewnić mu poczucie bezpieczeństwa oraz motywować ucznia do poznawania otaczającego go świata za pomocą różnych metod pracy.

2.1.1. Okres operacji konkretnych

Dziecko w wieku 7–10 lat rozwija zdolność zapamiętywania, a jego koncentracja na zadaniu wydłuża się. Rozwija się także analiza i synteza wzrokowa, słuchowa oraz kinestetyczno-ruchowa. Dzieci potrafią nawiązywać więzi społeczne oraz zaczynają myśleć logicznie. Jean Piaget opisał to w swojej teorii rozwoju poznawczego, która wyróżniała cztery etapy: okres sensoryczno-motoryczny, okres przedoperacyjny, okres operacji konkretnych oraz okres operacji formalnych (Dakowska 2018: 155). To właśnie w okresie operacji konkretnych dziecko zaczyna myśleć bardziej systematycznie i logicznie. Na tym etapie rozwija się także umiejętność rozwiązywania problemów (w tym abstrakcyjnych) i rozumowania na bazie konkretnych dowodów, liczb, pojęć. Dziecko rozumie już, czym jest przeszłość, teraźniejszość oraz przyszłość. Bardzo cenną informacją dla nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej jest także fakt, iż nabywanie przez dziecko umiejętności takich jak pisanie, czytanie, liczenie, stanowi bazę do dalszego rozwoju (Muszyńska 2019: 3). Dlatego też pomoc w opanowaniu tych zdolności jest kluczowym zadaniem.

2.1.2. Polisensoryczne poznawanie świata

Cechą charakterystyczną dzieci na etapie edukacji wczesnoszkolnej jest myślenie konkretne i pamięć mechaniczna (Komorowska 2009: 41). Myślenie abstrakcyjne oraz pamięć logiczna dopiero powoli się kształtują. W związku z tym nauczyciel

powinien łączyć naukę z konkretnymi przedmiotami i sytuacjami, np. jeśli uczy dzieci słownictwa związanego z warzywami, dobrym pomysłem będzie przyniesienie na zajęcia prawdziwych warzyw. W ten sposób dzieci będą mogły połączyć słowo z danym przedmiotem (w tym wypadku warzywem). Co więcej, dzieci będą miały możliwość nauki z wykorzystaniem wszystkich zmysłów, dotykając, smakując czy wąchając dane warzywo. Nie należy zapominać o tym, że do zadań szkoły w zakresie edukacji wczesnoszkolnej należy m.in. wspieranie wielokierunkowej aktywności dziecka przez organizowanie sytuacji edukacyjnych, które umożliwiają poznawanie polisensoryczne. W kształceniu językowym świadomy nauczyciel stosuje techniki odwołujące się do multisensoryczności, gdyż w ten sposób kształtuje się twórcze podejście i pozytywne nastawienia do nauki języka obcego (Dz. U. 2017, poz. 356 z późn. zm.). Ucząc dzieci wczesnoszkolne, nie należy więc skupiać się na tłumaczeniu gramatyki, lecz skoncentrować się na nauczaniu słownictwa i zwrotów oraz rozwoju sprawności rozumienia ze słuchu.

2.1.3. Stała rutyna i częste powtórki

Dzieci wyróżnia także szybkie zapominanie pomimo szybkiego zapamiętywania (Komorowska 2009: 41). Posiadając tę wiedzę, nauczyciel powinien pracować na zasadzie wielokrotnych powtórzeń – mniejszych porcji materiału, ale systematycznie stosując częste zmiany aktywności. Przykładowo w obrębie jednostki lekcyjnej część ćwiczeń odbywa się na dywaniku, część przy ławkach oraz kilka aktywności uwzględnia ruch. Dlatego też niezbędną pomocą każdego nauczyciela będą karty obrazkowe (*flashcards*), które mają niezliczone możliwości zastosowania. Różnego rodzaju gadżety, przedmioty także uatrakcyjnią zajęcia. Bardzo przydatne mogą okazać się też rymowanki lub piosenki, które nauczyciel będzie powtarzał, np. zawsze na początku i na końcu lekcji. Dzieci lubią rutynę na zajęciach; daje im ona poczucie bezpieczeństwa. Jeśli na każdej lekcji, przez kilka tygodni, dzieci będą witać się za pomocą tej samej piosenki, to zapadnie im ona w pamięci na tyle głęboko, że będą w stanie użyć całych zwrotów, które w niej wystąpiły. Ponadto, dostosowując techniki pracy do uczniów o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych, nauczyciel powinien pamiętać, iż uczeń z ADHD lub z zespołem Aspergera potrzebuje niezmiennego i stałego trybu zajęć (Sobańska 2019: 33–35).

2.1.4. Potrzeba różnorodnych aktywności

Kolejną cechą charakterystyczną dzieci jest stała potrzeba zabawy i fizycznej aktywności (Komorowska 2009: 41–42), co oznacza, że cała nauka języka angielskiego musi bazować na przeróżnych aktywnościach, ruchu, ekspresji muzycznej, plastycznej, teatralnej. Metodą, która idealnie pasuje do tej charakterystyki, jest metoda TPR (ang. *Total Physical Response*), czyli metoda reagowania całym ciałem (więcej o tej metodzie w dalszej części rozdziału II). Zgodnie z podstawą programową muzykowanie w edukacji wczesnoszkolnej wspiera motywację do działań w grupie, ma wpływ na nastrój uczniów, doskonali percepcję słuchową, zatem powinno być obecne w kształceniu zintegrowanym na co dzień. To samo dotyczy zajęć ruchowych jako elementu kształcenia zintegrowanego. Bardzo ważne jest również to, aby nauczyciel był elastyczny w swoich działaniach oraz aby był w stanie zauważyć, kiedy dzieci nudzą się już danym zadaniem i należy przejść do następnej aktywności (Harmer 2007: 83). Posiadając tę wiedzę, nauczyciel powinien w taki sposób planować zajęcia ruchowe, aby były odpowiednie dla

wszystkich dzieci, również tych rozwijających się nieharmonijnie lub ze specyficznymi potrzebami. Gdy nauczyciel pracuje z dzieckiem z ADHD, zajęcia ruchowe powinny odbywać się w miarę możliwości bez niepotrzebnych dodatkowych bodźców.

2.1.5. Faza ciszy

Dzieci mają tendencję do podejmowania działań dopiero wtedy, gdy czują, że są na nie gotowe (Komorowska 2009: 42). Co to oznacza dla nauczyciela? Przede wszystkim nie należy zmuszać dziecka do mówienia, powtarzania słów czy zwrotów. Nauczyciel powinien uszanować fazę ciszy, gdyż jest to stan naturalny i w żaden sposób nie wyklucza dziecka w rozwijaniu kompetencji językowych (Kotarba-Kańczugowska 2013: 20). Lepszą metodą niż wywoływanie ucznia na forum klasy do powiedzenia czegoś w języku obcym będzie zachęta do powtórzeń w grupie, chóralnie. Dzieci wstydliwe, nieśmiałe będą czuć się wtedy bardziej komfortowo. Nauczyciel powinien pamiętać, że już samo osłuchanie się z językiem jest bardzo istotne w procesie przyswajania języka obcego. Ciekawym pomysłem na pokonanie wstydu czy bariery językowej może okazać się zorganizowanie scenki, teatrzyku czy dramy (więcej na temat dramy w dalszej części rozdziału II).

2.1.6. Poczucie bezpieczeństwa

Dzieci charakteryzują się również silnymi i spontanicznymi reakcjami emocjonalnymi (Komorowska 2009: 42). Niezmiernie ważne w tej kwestii jest nawiązanie życzliwych, ciepłych relacji między nauczycielem a uczniami. Przebywając ze swoim nauczycielem, dzieci powinny czuć się bezpieczne i wiedzieć, że uczący opiekuje się nimi, dlatego tak istotne jest zapoznanie się nauczyciela (w szczególności początkującego) z rozwojem dziecka nie tylko na etapie edukacji wczesnoszkolnej, lecz także wcześniej (gdy uczęszczało do przedszkola).

2.1.7. Procesy poznawcze i odkrywanie swoich talentów

Kluczowym aspektem w rozwoju dziecka w młodszym wieku szkolnym jest rozwój procesów poznawczych (Basińska 2017: 20). Po pierwsze, rozwija się spostrzeganie dowolne, czyli proces psychiczny, który polega na doznawaniu wielu wrażeń jednocześnie. Po drugie, rozwija się funkcja uwagi, która umożliwia koncentrację na wielu rzeczach w tym samym czasie, co w konsekwencji pozwala dzieciom uczyć się wielu przedmiotów. Następnie można zaobserwować umiejętność dowolnego skupiania uwagi, czyli koncentrację na zadaniu mimo docierających z zewnątrz bodźców. Warto wskazać również wzrost dowolności pamięci oraz świadomość dziecka, że można stosować różne strategie służące efektywniejszemu zapamiętywaniu i oceniać ich skuteczność poprzez dopasowanie ich do własnego stylu uczenia się. Uczeń na tym etapie stara się zrozumieć treść i organizuje ważne według niego informacje w taki sposób, aby móc je łatwo zapamiętać (Appelt 2006: 265). Zadaniem nauczyciela w tej kwestii jest pokazanie uczniom różnych sposobów zapamiętywania słownictwa, np. zapisywanie słów za pomocą obrazków (ponieważ mózg bardziej lubi obrazy niż słowa), rysowanie swoich własnych notatek wizualnych, tworzenie (zabawnych, dziwnych) skojarzeń między słowami, wymyślanie śmiesznych historyjek czy tworzenie własnych fiszek (np. papierowych). Dzięki temu nauczyciel wspiera ucznia w rozpoznawaniu własnych predyspozycji oraz zachęca go do wszechstronnego rozwoju osobowego, w tym samodzielności, poprzez pogłębianie wiedzy i tym samym realizuje cele kształcenia

ogólnego w szkole podstawowej. Warto w tym miejscu przytoczyć teorię wielorakich inteligencji Howarda Gardnera, według której „inteligencje są potencjałami – przypuszczalnie neurologicznymi – które możemy aktywować w zależności od różnych sytuacji, warunków, podejmowanych decyzji, wartości i napotkanych osób” (Ewertowska 2019: 3). Wymienia się 8 typów inteligencji: logiczno-matematyczną, językową, przyrodniczą, muzyczną, przestrzenną, cielesno-kinestetyczną, interpersonalną oraz intrapersonalną. Każdy posiada wszystkie rodzaje inteligencji, lecz każda rozwinięta jest w różnym stopniu i zmienia się w ciągu życia. Przejawy niektórych inteligencji można zaobserwować już na etapie dzieciństwa. Wszystkie inteligencje można aktywować oraz rozwijać za pomocą odpowiednich ćwiczeń, dlatego też rolą nauczyciela jest taka obserwacja ucznia, która pozwoli dostrzec jego dominujące rodzaje inteligencji, a następnie dopasować formy pracy w taki sposób, by pomóc mu uczyć się w oparciu o jego mocne strony (Sobańska 2019: 10).

2.1.8. Kreatywność jako wielka wartość

Inną cechą dzieci w wieku wczesnoszkolnym jest intensywny wzrost kreatywności. Już sam Piaget zauważył, że celem edukacji jest kształcenie dzieci w kierunku rozwoju tego procesu umysłowego. Kreatywność to patrzenie na świat z innej perspektywy, zauważanie rzeczy, których inni nie widzą, odkrywanie nowych, niezwykłych odpowiedzi. Rolą nauczyciela jest wspieranie kreatywności ucznia poprzez skupienie się na jego mocnych stronach (Dakowska 2018: 172). Kreatywność to umiejętność, w którą uczeń musi być wyposażony w tak dynamicznie rozwijającym się świecie, ponieważ każdemu człowiekowi potrzebny jest odpowiedni zestaw umiejętności i kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (Dz. Urz. UE 2018, C189/1). Przykładem ćwiczeń na pobudzenie kreatywności u dzieci może być:

- gra 5/10 sekund – nauczyciel zadaje różne pytania dzieciom, które mają tylko kilka sekund na odpowiedź (odliczanie czasu nie jest obowiązkowe, gdyż u niektórych dzieci może wywołać stres). Przykładowe pytania: Co jest czerwone? Co można otworzyć? Gdzie jedziemy na wakacje? Co lata? Nauczyciel może sam stworzyć grę, wydrukować pytania – aby sprawdziły się wielokrotnie, wystarczy je zalaminować;
- łańcuch skojarzeń – bardzo prosta gra językowa, gdyż nie wymaga żadnego przygotowania. Można oczywiście urozmaicić ją poprzez obrazki, ale nie jest to warunek konieczny. Nauczyciel mówi jakieś słowo (uczeń musi je znać), a uczeń podaje kolejne słowo, które mu się z nim kojarzy. Kolejna osoba podaje skojarzenie do słowa swojego poprzednika itd. Przykładowo: *strawberry – red – apple – fruit – banana – yellow – sun – summer – holiday* itd. Dobrym pomysłem jest zapisywanie słów na tablicy, gdyż na koniec uczniowie mogą zobaczyć, jak kreatywni byli. Zabawa ta może być wykorzystana zarówno w dużej grupie, jak i mniejszej;
- „zabawa z dziurawą kopertą” – nauczyciel przygotowuje kopertę A4 i robi w niej otwory dziurkaczem lub nożyczkami (można wykorzystać dziurkacze ozdobne). Następnie wkłada do koperty jakąś kartę obrazkową, a zadaniem dzieci jest odgadnięcie, jaki obrazek został w niej ukryty. Bez względu na potrzeby edukacyjne uczniów każdy z nich może wziąć udział w zabawie.

2.1.9. Małe kroki w kierunku trudniejszych zadań

Uczenie się reaktywne pod przewodnictwem nauczyciela jest bardzo charakterystyczne dla wieku szkolnego i polega na tym, że dziecko potrafi zrezygnować z tego, co

chce robić, na rzecz tego, czego wymaga ważna dla niego osoba. Jest w stanie podporządkować się programowi narzuconemu przez nauczyciela (Basińska 2017: 22). W konsekwencji dziecko, ufając nauczycielowi, będzie w stanie podjąć się zadań, które wykraczają poza jego możliwości. Istotnym elementem będzie tutaj relacja nauczyciel – uczeń oraz sposób, w jaki nauczyciel będzie pokazywał uczniom, że ich lubi, akceptuje, docenia i zachęca do dalszego rozwoju. Może się to przejawiać poprzez uśmiech, wzmacniający komunikat w kierunku ucznia, a także zaangażowanie dzieci w ciekawy projekt, zadanie lub zorganizowanie dodatkowych zajęć, atrakcji, takich jak bal przebierańców, pieczenie ciasta, Dzień Dziecka. Należy także pamiętać, aby przygotowując zadania dla dzieci, nie były one zbyt infantylne albo bardzo skomplikowane. Stephen Krashen, który specjalizuje się w teorii rozwoju języka, stworzył teorię przyswajania języków obcych opierającą się na pięciu podstawowych hipotezach (Krashen 1982: 10). Jedną z nich to hipoteza wkładu (*the input hypothesis*). Jej podstawowym założeniem jest to, iż człowiek przyswaja język obcy za pomocą treści, które są dla niego zrozumiałe. Nie mogą być one ani za łatwe, ani za trudne, powinny natomiast w pewnym stopniu wykraczać poza aktualną wiedzę. Krashen tłumaczy to na zasadzie „*input + 1*”, gdzie *input* to aktualny poziom językowy, a *+1* to treść dodatkowa. Istota tej hipotezy może znaleźć swoje odzwierciedlenie w zasadzie stopniowania trudności, czyli metodzie spiralnej (Sobańska 2019: 11). Ponadto według założeń podstawy programowej nauczyciel powinien tak dobierać zadania, aby ani nie przerastały one bardzo możliwości dziecka, ani nie zniechęcały ucznia do podejmowania wyzwań.

2.1.10. Emocje i nowe role w grupie

U dzieci w młodszym wieku szkolnym można obserwować także rozwój społeczno-emocjonalny. Dzieci wkraczają w grupę rówieśniczą i zaczynają odgrywać nowe role społeczne. Coraz bardziej liczą się z opinią członków grupy i poszerzają swoją wiedzę o ludziach i zjawiskach społecznych (Basińska 2017: 25). Zaczynają też bardziej kontrolować swoje emocje, a ich różnorodność jest coraz większa. To samo dotyczy samoświadomości, gdyż dziecko potrafi na tym etapie powstrzymać się przed odruchową ekspresją, a w przypadku frustracji wyraża swoje emocje werbalnie lub niewerbalnie (Pawłowska 2021). Mając na uwadze powyższe, nauczyciel powinien stwarzać uczniom możliwość pracy w grupie oraz w parach, ponieważ dzięki temu wspiera ich rozwój umiejętności pracy zespołowej, która jest elementem wszystkich kompetencji kluczowych (więcej na temat form pracy w dalszej części rozdziału II).

2.1.11. Samodzielne uczenie się

Bardzo interesującą cechą dzieci na etapie wczesnoszkolnym jest stopniowy rozwój samodzielności oraz nauka ponoszenia konsekwencji swoich decyzji. Mając na uwadze realizację celów edukacji wczesnoszkolnej, nauczyciel powinien systematycznie wspierać rozwój mechanizmów uczenia się dziecka, umożliwić mu eksperymentowanie oraz popełnianie błędów i ich korygowanie, tym samym doprowadzając je do osiągnięcia umiejętności samodzielnego uczenia się (Dz. U. 2017, poz. 356 z późn. zm.). Metodą dającą taką możliwość jest projekt edukacyjny (szerzej opisany w dalszej części rozdziału II), w ramach którego uczniowie rozwiązują problemy, pracują w grupie oraz uczą się podejmowania decyzji samodzielnie. Innym przykładem ćwiczeń jest burza mózgów lub drzewo decyzyjne, w trakcie których uczniowie analizują problemy i ustalają priorytety,

co w dużej mierze przyczynia się do rozwijania umiejętności samodzielnego uczenia się (Muszyńska 2019: 13). Inne przykładowe zadania przedstawiono poniżej.

- Nauczyciel zachęca dzieci do stworzenia swoich własnych papierowych fiszek, na których będą zapisywać słówka poznane na lekcji. Mogą to robić po każdym przerobionym dziale oraz przechowywać gotowe fiszki w pudełku w klasie, ponieważ mogą one później posłużyć jako ciekawa powtórka na koniec lekcji. Fiszki warto na bieżąco uzupełniać, tak aby na koniec roku w pudełku znalazły się wszystkie słowa poznane w ciągu danego roku szkolnego. Alternatywą do papierowych fiszek może być aplikacja Anki, za pomocą której dzieci mogą tworzyć wirtualne fiszki, co w trybie kształcenia zdalnego będzie bardzo przydatne.
- Na koniec lekcji dzieci wypisują (jeśli już potrafią) słowa, które zapamiętały z lekcji. Część uczniów może te słowa zamienić w obrazki, inni mogą poszukać ich wśród kart obrazkowych i pokazać nauczycielowi. Uczniowie zdolni mogą zrobić mapę myśli do słów, które już znają, poszerzając swoją wiedzę o słowa pokrewne, trudniejsze, mogą także stworzyć notatkę wizualną w trakcie burzy mózgów.
- Tworzenie własnego portfolio językowego, w którym dziecko kolekcjonuje swoje prace z zajęć. Z przykładem wykorzystania portfolio można zapoznać się w scenariuszu Barbary Muszyńskiej *Barwy wokół nas*. Na lekcji dzieci są poproszone o mieszanie kolorów i obserwowanie, jak barwy łączą się ze sobą. Następnie dzieci umieszczają w portfolio kartki, na których malowały (więcej na temat portfolio w dalszej części rozdziału II).

2.1.12. Bezpośrednie uczenie się

Dzieci w wieku wczesnoszkolnym odznaczają się umiejętnością pośredniego uczenia się (Halliwell 1992: 5). Oznacza to, że przyswajają język poprzez obcowanie z nim, słuchanie bez świadomego uczenia się. Założenia, że człowiek nabywa język nie tylko w sposób bezpośredni, pojawiły się już u Krashena w jego hipotezie przyswajania-uczenia się (*the acquisition-learning hypothesis*). Według niego istnieją dwa sposoby nabywania języka:

- przyswajanie – proces podświadomy,
- uczenie się – proces świadomy (Krashen 1982: 10).

W procesie przyswajania człowiek nie zdaje sobie sprawy, że się uczy, lecz wie, że używa języka do komunikacji i przechowuje nowo zdobytą wiedzę w swoim umyśle. Przykładem tego procesu u dzieci może być oglądanie lub słuchanie bajek w języku angielskim oraz słuchanie (i śpiewanie) piosenek. Bardzo często dzieci, osłuchując się z językiem obcym w ten sposób, nie czują, że się uczą, a jednak mózg zapamiętuje pewne słowa i całe zwroty z danej bajki czy piosenki (Sobańska 2019: 23). Dobrym pomysłem w sali lekcyjnej jest włączenie piosenek w tło, wyciszonych, tak aby uczniowie je słyszeli, ale aby nie przeszkadzały im one w nauce.

W procesie uczenia się języka człowiek z pełną świadomością koncentruje się na poprawności wypowiedzi, poznawaniu gramatyki, zasadach pisowni. Wiedza jest przechowywana w umyśle świadomie.

Obok konceptu przyswajania i uczenia się języka Krashen zwraca uwagę na poprawianie błędów. W procesie uczenia się nauczyciel bądź rodzic poprawia błędy u dziecka, aby pomóc mu zrozumieć zasady w strukturze, np. gramatykę. Natomiast poprawa błędów w procesie przyswajania nie ma wpływu na podświadome nabywanie języka.

Przygotowując zajęcia, nauczyciel powinien pamiętać o wielu zmianach w rozwoju dziecka. Można czerpać radość i odczuwać zadowolenie z pracy, gdy z biegiem czasu obserwuje się jego postępy i przyrost wiedzy. Należy mieć na uwadze, że na rozwój kreatywności, samodzielne uczenie się, odkrywanie swoich talentów, budowanie relacji z innymi czy rozwój logicznego myślenia nauczyciel ma bardzo duży wpływ. Wszak dziecko spędza dużo czasu w ciągu dnia w szkole pod jego opieką i wśród rówieśników. Pamiętając o tym, nauczyciel może z pełną świadomością i ciekawością przystąpić do doboru odpowiednich technik i metod pracy, jednocześnie mając na uwadze zasady nauczania języka angielskiego dzieci na etapie edukacji wczesnoszkolnej.

2.2. Zasady nauczania języka angielskiego małych dzieci

Refleksyjny nauczyciel jest świadomy tego, jak duży ma wpływ na małego człowieka, który opuścił mury przedszkola i rozpoczął naukę w szkole. Uczniowie często pamiętają swojego nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej przez całe życie. Z tego względu zaleca się, aby nauczyciel, ucząc w klasach I–III, kierował się kilkoma zasadami (Basińska 2017: 31).

- Zasada bezpieczeństwa
  - Zapewnienie bezpieczeństwa zarówno fizycznego, jak i psychicznego jest niezwykle istotne, ponieważ często od niego zależy pozytywne nastawienie do nauki języka obcego w dalszych latach. Zajęciom powinny zawsze towarzyszyć pozytywne emocje, uśmiechnięty i życzliwy nauczyciel, przyjazna atmosfera. Nauczyciel powinien zadbać o dobre relacje od samego początku, przyjaźnie odzywać się do uczniów, ale też odpowiednio reagować na łamanie zasad, tak aby każdy wiedział, że zasady w klasie są transparentne i że każdy ich przestrzega. Nauczyciel i uczniowie to jeden zespół, który może na sobie polegać w każdej sytuacji.
- Zasada pogłębienia
  - Zasada ta mówi o tym, że cała edukacja językowa opiera się na konkretach, treściach, które są możliwe do zobrazowania. Wszystko, co mówi nauczyciel, powinno dać się zilustrować (kartą obrazkową, rekwizytem) lub pokazać ruchem, mimiką, gestami. Jest to niezwykle ważne również w kontekście nauki zdalnej. Nauczyciel powinien być zawsze przygotowany w taki sposób, aby uczeń siedzący po drugiej stronie ekranu rozumiał, o czym jest mowa. Jeśli nie ma możliwości pokazania karty obrazkowej, nauczyciel powinien stworzyć swoją własną, interaktywną bazę obrazów, zdjęć, np. wykorzystując Dysk Google lub Padlet, tak aby można do niej sięgnąć na każdej lekcji online.
- Zasada aktywizacji wielu zmysłów
  - Wspomniana już wcześniej polisensoryczność odgrywa bardzo ważną rolę w nauce języka obcego. Nauczanie wielokanałowe bazuje na wykorzystaniu zróżnicowanych metod, strategii i kontekstów nauczania w taki sposób, aby wszelkiego rodzaju bodźce (w tym wizualne, foniczne, dotykowe, smakowe, kinestetyczne) oddziaływały na ucznia w zbliżonym czasie (Jaroszewska 2014: 32). Bodźce te powinny być obecne w każdej fazie lekcji. Nauczyciel, realizując lekcję multisensorycznie, ma także dobry wpływ na ucznia ze specjalnymi potrzebami, ponieważ działa na dziecko różnymi kanałami.

- Zasada wielokrotnych i różnorodnych powtórzeń
  - Chociaż dzieci szybko zapamiętują, niestety szybko też zapominają, dlatego ważne są wielokrotne powtórki materiału. Warto wracać do wprowadzonych już słówek, zwrotów, piosenek, gier czy zabaw. Panuje zasada „im więcej, tym lepiej”. Należy jednak pamiętać o tym, aby częste powtórki były różnorodne, tak aby podtrzymać zainteresowanie uczniów.
- Zasada prostoty zajęć
  - Ta zasada polega na tym, aby każda lekcja, choć inna, odbywała się w stałych ramach. Lekcja w klasach I–III powinna zawsze tak samo się zaczynać i tak samo kończyć. W miarę możliwości dobrze jest używać tej samej pacynki – asystenta nauczyciela. Inną formą rutyny będzie używanie zawsze takiego samego zwrotu, np. służącego przykuciu uwagi do tego, co pokazuje nauczyciel, przykładowo „*One, two, three. Eyes on me*”. Dzięki tej rutynie dzieci przyzwyczajają się do tego, co będzie się działo w trakcie zajęć, przestają je traktować jako coś nowego i zaczynają się czuć bezpiecznie.
- Zasada używania języka angielskiego (przez nauczyciela)
  - Nauczyciel powinien dużo mówić w języku angielskim w trakcie zajęć, wspierając się obrazkami, ruchami, gestami. Wydawanie poleceń do uczniów typu „*Sit down*”, „*Look at the board*” również powinno odbywać się w języku obcym, gdyż dzieci stopniowo przyzwyczajają się do melodii i intonacji języka, z lekcji na lekcję rozumieją coraz więcej. Bardzo często można zaobserwować sytuację, gdy nauczyciel zwraca się do dzieci po angielsku, a one odpowiadają po polsku. To również bardzo ważne, ponieważ oznacza, że dzieci rozumieją, co się do nich mówi. Nie jest dobre naciskanie na dziecko, aby koniecznie coś powiedziało lub powtórzyło. Wystarczy zachęcić i cierpliwie czekać, aż poczuje się na to gotowe.
- Zasada zabawy
  - Zabawa to biologiczna i psychiczna potrzeba dziecka, dlatego nauczyciel powinien ją zaspokoić poprzez wykorzystanie różnych aktywności na lekcji. Należy pamiętać o odpowiednim doborze gier czy zabaw do wieku, możliwości i zainteresowań dzieci, jak również – zwłaszcza w kontekście nauczania zdalnego – nie zapominać o korzystaniu ze stron internetowych, które oferują szeroki wachlarz gier edukacyjnych. Jest dużo gier, które można wykorzystać uniwersalnie, dostosowując i modyfikując je do potrzeb uczniów. Zabawy i gry mają bardzo duży potencjał wychowawczy, poznawczy oraz terapeutyczny, gdyż udział w zabawie redukuje stres u dziecka, ułatwia adaptację do nowych warunków, co w przypadku ucznia I klasy jest niezmiernie istotne (Pamuła 2009: 88).
- Zasada współpracy
  - Nauczyciel powinien nauczyć dzieci, jak ze sobą współpracować, a nie rywalizować. Jest to możliwe dzięki ćwiczeniom w parach, w grupach. Ta forma pracy oraz korzyści z niej płynące zostały opisane w podrozdziale 2.4.
- Zasada integrowania nauki języka angielskiego z główną edukacją
  - Dziecko, realizując koncepcję edukacji zintegrowanej, poznaje treści edukacji językowej, matematycznej, plastycznej i przyrodniczej jednocześnie. Nauczyciel

powinien zapewnić uczniom spójność treści i celów kształcenia pozostałych podstaw programowych, gdyż dzieci poznają świat całościowo i jest to współmierne z ich rozwojem psychicznym i emocjonalnym. W treściach zintegrowanych chodzi o korelację treści głównych z językiem angielskim, która polega na tym, że jeśli dzieci uczą się np. o zdrowej diecie, nauczyciel języka angielskiego w tym samym tygodniu uczy nazw zdrowej żywności. Innym przykładem jest nauka odczytywania zegara. Nauczyciel języka angielskiego nie powinien zacząć omawiania godzin, dopóki dzieci nie poznają tego zagadnienia w trakcie edukacji ogólnej. W scenariuszu Katarzyny Sobańskiej *Pod moją stopą na podwórku* można zainspirować się przykładem połączenia treści przyrodniczych z edukacją językową – na lekcji uczniowie wychodzą na dwór i obserwują świat przez lupę, nazywając to, co ich otacza, np. *grass* – trawa, *worm* – robak. Trafnym pomysłem może okazać się realizacja projektów łączących różne edukacje oraz współpraca nauczycieli z rodzicami uczniów przy projekcie. Zatem nauczyciel rozszerza swoje lekcje o nowe treści cały czas, skupiając się na holistycznym, całościowym uczeniu się dzieci, gdyż to umożliwia im łagodne przejście z nauki treści i umiejętności, które wynikają z poszczególnych edukacji (Sobańska 2019: 16). Należy także zwrócić uwagę na fakt, iż etap edukacji wczesnoszkolnej jest momentem dogłębnej obserwacji i analizy procesu rozwoju dziecka we wszystkich sferach oraz ukierunkowanie go na efektywne uczenie się, gdyż to będzie gwarantem dalszego rozwoju w kontekście uczenia się przez całe życie.

2.3. Metody nauczania języków obcych

Metody i techniki pracy wybrane przez nauczyciela powinny odpowiadać na potrzeby rozwojowe dziecka, uwzględniać jego rozwój fizyczny, motoryczny, biologiczny, emocjonalny, poznawczy i społeczny, a także umożliwiać realizację celów edukacyjnych i wychowawczych (Sobańska 2019: 21). Nie jest obowiązkowe korzystanie tylko z jednej metody, wręcz przeciwnie, refleksyjny nauczyciel powinien eksperymentować w doborze odpowiedniej metody i na bieżąco ewaluować swój warsztat pracy oraz zmieniać go w razie potrzeby.

A. Metoda audiolingwalna

- Celem tej metody jest opanowanie wszystkich czterech sprawności językowych: od słuchania i mówienia do czytania i pisanie (Komorowska 2009: 27). Przystawianie języka za pomocą metody audiolingwalnej polega na wyrobieniu nawyku, czyli wielokrotnego i mechanicznego powtarzania (dryl językowy). Nauczyciel podaje wzór zdania i wielokrotnie je powtarza, następnie powtarzają go uczniowie. W tej metodzie nie ma miejsca na używanie języka ojczystego ucznia czy porównywanie go ze strukturami w języku obcym. Nauczyciel nie tłumaczy, dlatego właśnie tak się mówi, uczenie ma odbywać się bezrefleksyjnie. Ponadto nie skłania się ucznia do prób samodzielnego mówienia, natomiast dostarcza się mu różnych bodźców zachęcających do repetycji poznanych zwrotów i zdań. Metoda audiolingwalna może służyć do powtórzenia słownictwa, ale też do jego wprowadzenia. Przykładowe zadanie w klasie przedstawiono poniżej.
1. Dzieci siadają w kole. Na środku koła nauczyciel stawia czasomierz (albo ustawia czas w telefonie lub używa specjalnej aplikacji Buzzer). Podaje dzieciom w obieg

kartę obrazkową (jeśli uczył akurat nazw zwierząt, to karta może przedstawiać zwierzę) i mówi zdanie, np. *My favourite animal is a tiger* lub słowo *a tiger*. Zadaniem dzieci jest przekazywanie sobie karty z rąk do rąk po uprzednim powtórzeniu całego zdania lub słowa do momentu, aż czas się zatrzyma. Wtedy dziecko, które trzyma kartę, dostaje do wykonania zadanie, np. może to być 10 pajacyków lub skakanie na jednej nodze, w trakcie gdy inne dzieci liczą do 10. Wówczas nauczyciel łączy metodę audiolingwalną z ruchem i edukacją matematyczną. Zabawa może być modyfikowana także pod kątem uczniów o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych. Jeśli w klasie jest dziecko, które ma problemy z poruszaniem się (skakaniem), może np. klaskać. Nauczyciel bacznie obserwując swoich uczniów, będzie wiedział, jakie zadanie może każdemu przydzielić, tak aby każdy czuł się bezpiecznie.

2. Dzieci odgrywają scenkę sytuacyjną, np. w restauracji. Jedna osoba zamawia jedzenie, mówiąc *Can I have some chips, please?*. Druga podaje kartę obrazkową z frytkami i mówi *Here you are*. To zadanie może być również przeprowadzone na zajęciach w trybie zdalnym. W takiej sytuacji można wyznaczyć jedną osobę, która będzie odgrywała rolę kelnera czy kelnerki. Przydatne będą obrazki (już gotowe lub własnoręcznie zrobione przez dzieci) tak aby „kelner” mógł pokazać do kamery, po tym jak pozostałe dzieci o coś poproszą.
  - Podsumowując, metoda ta nie powinna być używana przez całą lekcję, tylko jako element zajęć, również wykorzystując piosenki, rymowanki itp. (Muszyńska 2019: 11–12).

B. Metoda TPR – *Total Physical Response*, czyli reagowanie całym ciałem

- Metoda, która bazuje na założeniu, że uczeń trwale zapamiętuje nowy materiał językowy poprzez milczące przysłuchiwanie się i ruch fizyczny. Celem tej metody jest uruchomienie zarówno lewej półkuli mózgowej, odpowiedzialnej za język i mowę, jak i prawej półkuli, która odpowiada za realizację ruchu fizycznego. Pobudza to mózg do zwiększenia efektywności nauki (Komorowska 2009: 29). Metoda ta idealnie wpisuje się w etap edukacji wczesnoszkolnej, ponieważ zapewnia potrzebę ruchu na lekcji, bierze pod uwagę indywidualne potrzeby ucznia, umożliwia eksperymentowanie, pokonuje strach u dzieci. W TPR nie ma potrzeby używania języka ojczystego, gdyż nadawanie znaczeń odbywa się poprzez odpowiednio dobrane obrazki lub pokazywanie (Sobańska 2019: 22). Uczeń wysłuchuje komunikatu w języku angielskim i reaguje na niego całym ciałem. Przykłady zastosowań metody TPR w klasie przedstawiono poniżej.
1. Zabawa „Król i Królowa”: jeden uczeń wciela się w rolę króla lub królowej, można do tego użyć jakiegoś atrybutu, np. papierowej korony lub berła. Zasadą tej zabawy jest to, że uczeń-król ma przed sobą „podwładnych” – pozostałe dzieci – i jego zadaniem jest wydawanie rozkazów, np. *Stand up!*, *Run!*, *Swim!* itp. Uczniowie, słuchając króla, wykonują polecenia, reagując ciałem, czyli pokazują daną czynność. Jeśli uczeń-król wstydzi się wydawać polecenia lub nie pamięta słów, rolę nauczyciela będzie podpowiedzenie (na ucho) danego słowa. To zadanie doskonale sprawdzi się z uczniami o specyficznych potrzebach edukacyjnych. Dzieci mniej śmiałe mogą odgrywać rolę podwładnych, a dzieci zdolniejsze można wytypować na króla lub królową.

2. Zabawa „Tak/Nie”. Bardzo prosta zabawa, do której będą potrzebne obrazki lub przedmioty, których nazwy w języku angielskim znają dzieci. Nauczyciel pokazuje obrazek i mówi, co na nim widnieje – jeśli mówi poprawnie, uczniowie muszą wstać z krzeselka lub klaskać, a gdy mówi źle, dzieci mogą machać lub podskakiwać. Warto ustalić z dziećmi na początku zabawy, jakie będą wykonywać gesty – mogą przecież same wybrać, co chcą robić. Zabawa ta może również z powodzeniem zostać wykorzystana na zajęciach zdalnych.
3. „Pałeczki do sushi”: dzieci pracują w parach, trzymając pałeczki do sushi, przenoszą kartę obrazkową lub pluszaka albo pacynkę z punktu A do punktu B (wcześniej wyznaczonego w sali, np. za pomocą taśmy malarskiej na podłodze). Ćwiczenie nie tylko wykorzystuje ruch, lecz również integruje dzieci i uczy współpracy.
  - Reasumując, metoda TPR sprzyja zaangażowaniu uczniów i daje możliwość osłuchiwania się z językiem obcym (Muszyńska 2019: 12). W trakcie kształcenia zdalnego należy tym bardziej pamiętać o stosowaniu tej metody, umożliwiając dzieciom odejście od ekranu.

C. Metoda naturalna – The Natural Approach

- Metoda naturalna zakłada, że języka obcego można uczyć się, słuchając i próbując zrozumieć go na podstawie kontekstu sytuacji, a zatem nauka odbywa się podobnie jak w języku ojczystym – tak jak rodzic mówi do małego dziecka, w prosty sposób, używając mimiki, gestów. Jedną z najważniejszych kwestii w tej metodzie jest to, aby uczeń miał jak najwięcej możliwości osłuchania się z językiem oraz pokazania, że rozumie, o czym mowa (tamże: 11). Ponadto metoda zakłada niewymuszanie mówienia, lecz cierpliwe oczekiwanie na pierwsze próby mówienia, gdy dziecko poczuje, że jest na to gotowe (Komorowska 2009: 31). Istotne jest także zareagowanie nauczyciela w radosny i pozytywny sposób, gdy dziecko zdecyduje się coś powiedzieć. Kluczowe jest też maksymalne wyeliminowanie stresu, lęku czy wstydu przed popełnieniem błędu, ponieważ wszystkie negatywne emocje mają niekorzystny wpływ na przyswajanie języka obcego. Ponadto nauczyciel nie poprawia błędów, nawet jeśli się one pojawiły, lecz tworzy atmosferę bezpieczeństwa i akceptacji. Metoda naturalna sprzyja osłuchaniu się z językiem obcym, co jest bardzo ważnym elementem w nauce języka. Podobnie jak wtedy, gdy małe dziecko najpierw więcej rozumie niż potrafi powiedzieć, w przypadku tej metody na początku dzieci zaczynają rozumieć, co mówi do nich nauczyciel, a dopiero później same formułują wypowiedzi. Stosując metodę naturalną na lekcji, nauczyciel wspiera rozwój kompetencji kluczowych w przygotowaniu ucznia do realizacji własnych celów oraz w przyszłości na rynku pracy, ponieważ rozwija zdolność rozumienia, interpretowania pojęć, myśli w odpowiednim kontekście (kompetencje w zakresie wielojęzyczności). Jakie ćwiczenia można zatem przeprowadzić, używając tej metody?
1. Zasada rutyny: nauczyciel na początku każdej lekcji wita się z dziećmi tą samą piosenką, tym samym powitaniem. Następnie prosi uczniów, aby usiedli w kole na dywanie. Wykorzystując piłkę albo inny miękki przedmiot, zadaje uczniom różne pytania adekwatne do ich poziomu i możliwości, np. *What's your name?*, *What's your surname?*, *How old are you?*, *How are you today?*, *What's your favourite*

toy/ colour/ food/ animal?. Uczeń, który łapie piłkę, odpowiada na pytanie i odrzuca piłeczkę do nauczyciela lub rzuca do innego dziecka i tym samym wyznacza kolejną osobę do odpowiedzi. Jeśli dziecko nie rozumie, nauczyciel może sam udzielić odpowiedzi, aby naprowadzić ucznia na właściwą reakcję. W przypadku uczniów, którzy sami są gotowi i chętni do zadania pytania (co z reguły jest trudniejsze niż odpowiadanie), nauczyciel daje im taką możliwość, tym samym wspierając indywidualizację procesu nauczania.

2. *Classroom language*: nauczyciel powinien mówić do dzieci w języku angielskim, wydając na lekcji te same polecenia: *Open your books, please, Look at the board, Work in pairs*, gdyż są to zwroty powtarzające się praktycznie na każdym zajęciach i uczeń jest w stanie domyślić się z kontekstu, o czym mowa. Dzięki temu ćwiczeniu uczniowie rozwijają kompetencje w zakresie wielojęzyczności, kształtują zdolność rozumienia komunikatów mówionych.
  - Metoda naturalna może być z powodzeniem stosowana w trybie kształcenia zdalnego, należy jednak pamiętać, aby w szczególności zwrócić uwagę na dzieci wycofane, wstydliwe, które ze względu na lekcje przed ekranem mogą odczuwać jeszcze większy lęk czy dyskomfort niż gdyby były w klasie.

D. Podejście komunikacyjne

- Podejście komunikacyjne nie skupia się na bezbłędnym opanowaniu systemu językowego, lecz przede wszystkim na skutecznym porozumiewaniu się w języku obcym (Komorowska 2009: 34). Celem tego założenia jest efektywne porozumiewanie się – aby to osiągnąć, należy poznać gramatyczną strukturę języka, która prowadzi do poprawności gramatycznej, jednak nie jest to najistotniejsze. Najważniejszą umiejętnością jest skuteczne komunikowanie się z innym rozmówcą, adekwatne do jego wieku, statusu, sytuacji czy tematu rozmowy. Podejście komunikacyjne jest odpowiednie do realizacji programu, którego zadaniem jest rozwijanie zestawu umiejętności i kompetencji kluczowych, które ułatwią dzieciom w przyszłości wchodzenie w dorosłość oraz odnalezienie się na rynku pracy w okresie szybkich zmian. Sobańska 2019: 21). Tymi kompetencjami są:
  - kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji – dzięki podejściu komunikacyjnemu uczeń rozwija umiejętność rozumienia, wyrażania pojęć, skutecznego komunikowania się i porozumiewania z innymi osobami;
  - kompetencje w zakresie wielojęzyczności – uczeń rozwija zdolność prawidłowego i skutecznego korzystania z różnych języków w celu porozumiewania się (Dz. Urz. UE 2018, C189/1).
- W jaki sposób nauczyciel może realizować założenia podejścia komunikacyjnego na lekcji?
  1. Gry i zabawy, których celem będzie zachęcenia ucznia do mówienia. Mogą to być np. uniwersalne gry planszowe (*Snakes and Ladders* lub wydrukowane ze stron z generatorami do gier planszowych), w których uczeń, aby rzucić kostką i poruszyć się po planszy, musi najpierw odpowiedzieć na pytanie (w zależności od poziomu dzieci), np. *How old are you?, Where are you from?, Do you like apples?, Where do lions live?, What do cats eat?, What's your best friend's name?*.

Pytania mogą być zadawane przez nauczyciela lub można je wydrukować na kolorowych kartkach, aby użyć ich wielokrotnie. W ramach zachęcania uczniów do pracy własnej nauczyciel może ich poprosić o samodzielne przygotowanie pytań – będzie to także skuteczna powtórka. W tym zadaniu nauczyciel zwraca uwagę na skuteczność przekazania informacji, a nie na poprawność wypowiedzi. Należy pamiętać, że gry zawsze wprowadzają atmosferę, która obniży poziom strachu, wstydu czy lęku przed mówieniem w języku obcym i popełnieniem błędu, dlatego zaleca się ich stosowanie. Generatory do gier planszowych oraz gotowe plansze do wydruku dostępne są na stronach:

- toolsforeducators.com/boardgames (dostęp 9.09.2022),
- boardgames.lovetoknow.com (dostęp 9.09.2022).

2. W przypadku nauczania zdalnego można wyświetlić uczniom planszę na ekranie, udostępnić ekran i poprosić uczniów o rzucanie wirtualną kostką. Można również grać bez planszy, korzystając ze strony classroomscreen.com (dostęp 9.09.2022), na której oprócz wirtualnej kostki znajduje się odmierzacz czasu, stoper, aplikacja do wyboru imienia dziecka czy interaktywna sygnalizacja świetlna.
3. Dialogi, symulacje, odgrywanie ról, dyskusje w parach, grupach. Nauczyciel dzieli uczniów na grupy bądź pary i przypisuje uczniom role do odegrania, np. wywiad ze sławną osobą (jeden uczeń zadaje pytania, drugi wciela się w znaną osobę). Można podpowiedzieć uczniom, że może to być znany piłkarz, aktorka, piosenkarka, kucharz, youtuber, bloger itp. W zadaniu chodzi o umiejętność komunikowania się, nawet jeśli uczniowie nie do końca poprawnie zadają pytania lub na nie odpowiadają. Dzieci powinny też wiedzieć, że odpowiedzi mogą być wymyślone, nie muszą być zgodne z prawdą.

E. Metoda narracyjna

- Metoda czy też podejście narracyjne – *storytelling approach* – opiera się na wykorzystywaniu w nauczaniu języka angielskiego tekstów narracyjnych, czyli bajek, historyjek, wierszy, których materiał językowy w sposób naturalny pozwala rozwijać sprawność rozumienia ze słuchu (Gładysz 2015: 5). Udowodniono, że stosowanie metody narracyjnej w nauczaniu języka obcego na I etapie edukacyjnym umożliwia rozwój sprawności receptywnych, uczy rozumienia dłuższych wypowiedzi i pozwala na zapamiętywanie większej ilości słownictwa (Basińska 2017: 29). Ponadto, w kwestii kompetencji kluczowych, nauczyciel rozwija kompetencje w zakresie wielojęzyczności, gdyż czytając bajki czy inne teksty dzieciom, uwrażliwia się odbiorców na docenianie różnorodności kulturowej, a także zainteresowanie różnymi językami oraz komunikacją międzykulturową. Warto zaznaczyć, że praca z tekstem narracyjnym składa się z trzech części: 1. wprowadzenia tekstu narracyjnego, 2. narracji tekstu i jego wizualizacji oraz 3. utrwalenia treści tekstu i jego elementów językowych (Sobańska 2019: 22). Przykładowy przebieg zajęć z użyciem podejścia narracyjnego przedstawiono poniżej.
1. Na początku nauczyciel zaczyna od przedstawienia głównych postaci – mogą to być pacynki, maskotki lub figurki wycięte z papieru. Nazywa postacie i zachęca uczniów do powtórzenia. Może przygotować kartki z zapisanymi

już imionami postaci i poprosić dzieci o ich dopasowanie. W celu rozwijania kreatywności i wyobraźni nauczyciel może zapytać uczniów, jakie oni daliby imiona prezentowanym postaciom. Następnie nauczyciel prezentuje słownictwo, znaczenie słów kluczy, które będą niezbędne do zrozumienia opowiadania.

2. Kolejny etap to czytanie lub opowiadanie historyjki, wizualizując jej treść za pomocą obrazków, przedmiotów oraz ruchu, czyli gestów, mimiki. Wszystkie pomoce powinny być zgromadzone przez nauczyciela przed rozpoczęciem zajęć i położone w jego zasięgu ręki. Jednak biorąc pod uwagę naturalną ciekawość dzieci, być może będą one próbowały zaglądać do przygotowanych rekwizytów. Nie ma w tym nic złego, co więcej, nauczyciel może uchylić rąbka tajemnicy i pokazać kilka kart, a uczniowie mogą odgadywać temat historyjki. Opowiadając historyjkę, nauczyciel powinien pamiętać o zmianie głosu (oczywiście w miarę możliwości) na grubszy, dziecięcy, piskliwy, w zależności od rodzaju bohaterów i kontekstu, a także o pokazywaniu emocji (szczęśliwy, zły, przerażony). Bardzo ważne jest wykonywanie różnych ruchów przez nauczyciela (w zależności od historyjki, np. pokazywanie jak ktoś je, idzie, śpi itp.). Jednocześnie należy zwrócić uwagę na uczniów ze specjalnymi potrzebami i nie wykonywać żadnych gwałtownych ruchów, których uczniowie mogliby się przestraszyć.
3. Po zakończeniu opowiadania nauczyciel powinien przygotować zestaw ćwiczeń, które pomogą uczniom utrwalić treść historyjki oraz słownictwo. Mogą to być np. *story cards* – karty ze scenkami z opowiadanej historyjki i poproszenie uczniów o ułożenie ich w odpowiedniej kolejności. Innym przykładem, który jednocześnie umożliwi nauczycielowi realizację treści międzyprzedmiotowych, będzie poproszenie uczniów o narysowanie jednej sceny lub jednego bohatera z opowiadanej historyjki. Nauczyciel może także przygotować karty pracy dla każdego ucznia. W przypadku czytania literatury anglojęzycznej znanych autorów istnieje możliwość wydrukowania już gotowych kart pracy do danej książki. Oto kilka przykładów polecanej literatury anglojęzycznej dla dzieci:
  - Julia Donaldson i jej „kopalnia sławnych tytułów”, które dzieci uwielbiają, np. *The Gruffalo*, *One Ted Falls out of Bed*, *Stick Man*, *The Smartest Giant in Town*;
  - Eric Carle i jedna z popularniejszych: *The Very Hungry Caterpillar*,
  - Książeczki Usborne.

Należy dodać, że na stronie Pinterest można zainspirować się dodatkowymi pomysłami na *storytelling*, które umożliwią edukacją zintegrowaną CLIL (więcej na ten temat w dalszej części rozdziału II).

Analizując metodę narracyjną, należy zastanowić się nad najlepszym miejscem do czytania: może to być rekreacyjna część sali, kącik czytelniczy, o którym była mowa w rozdziale I, pufy, puzzle piankowe. Nauczyciel może także zaproponować dzieciom położenie się na dywanie. Przy kolejnym czytaniu historyjki (w ramach utrwalenia słownictwa) można zaproponować dzieciom zamknięcie oczu i uważne słuchanie. Dodatkowo można też umówić się z dziećmi na znak, że ilekroć usłyszą imię głównego bohatera (może to być także dowolne wybrane słowo), muszą podnieść rękę, pomachać. Nauczyciel będzie wtedy wiedział, że mimo zamkniętych oczu dzieci słuchają i są skupione. Przy odpowiedniej pogodzie można zabrać dzieci na dwór, dać dzieciom koce i czytać opowiadanie na świeżym powietrzu.

W przypadku edukacji w trybie zdalnym nauczyciel może również czytać dzieciom. Na początek sugeruje się wyciszenie dzieci poprzez odpowiednie ćwiczenie, a następnie można poprosić dzieci, aby usiadły lub położyły się w wygodnym dla nich miejscu i posłuchały. Innym wariantem może być włączenie dzieciom audiobooka lub filmiku, na którym często sami autorzy książek czytają swoje dzieła (dzieci będą wtedy miały okazję do osłuchania się z innym akcentem).

Należy również podkreślić fakt, iż podejście narracyjne jest adekwatne dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi takimi jak np. niepełnosprawność, niedostosowanie społeczne czy zaburzenia komunikacji językowej, gdyż pozytywnie wpływa na rozwój kompetencji społecznych, takich jak ocena postępowania, poszanowanie dla zwyczajów innych grup społecznych czy wykształcenie empatii.

Etap edukacji wczesnoszkolnej to czas na rozbudzenie u uczniów zamiłowania do czytania, co w przyszłości wpłynie na rozwój umiejętności rozumienia, wykorzystywania i refleksyjnego przetwarzania tekstów. Umiejętności te wspierają kompetencje kluczowe, które są niezbędne do pełnego uczestniczenia w życiu społeczeństwa oraz do dalszego rozwoju w radzeniu sobie ze zmianami na rynku pracy.

Na uwagę zasługuje również myślenie narracyjne. Jest to jeden ze sposobów porządkowania wiedzy i doświadczeń, skupiający się na ludzkich wartościach i intencjach oraz na samym człowieku (Muszyńska 2019: 5). Narracja jest elementem interakcji z innymi poprzez wspólne opowiadanie, dzielenie się treścią, a co za tym idzie sprzyja komunikacji z innymi. Myślenie narracyjne pomaga zrozumieć ludziom ich własną tożsamość, gdyż czytając, ludzie często utożsamiają się z bohaterami książki. U dzieci narracja wspiera budowanie relacji społecznych, wprowadza uczniów w świat wartości, rozwija umiejętność krytycznego myślenia, pozwala zrozumieć świat w bardziej dojrzały i uporządkowany sposób (Dz. U. 2017, poz. 356 z późn. zm.). Ponadto narracja sprawia, że proces uczenia się nabiera osobistego znaczenia (Muszyńska 2019: 5). Polega to na wspólnym budowaniu narracji, nadawaniu sensu wydarzeniom, przewidywaniu działań innych i ich analizie. W trakcie czytania pojawia się u dzieci zaniepokojenie oraz motywacja wewnętrzna, aby wiedzieć, nauczyć się więcej, co w rezultacie prowadzi do osiągnięcia sukcesu edukacyjnego i osobistego.

Myślenie narracyjne wspomaga zapamiętywanie oraz zrozumienie treści przedmiotowych, nawiązując do codziennych sytuacji. Pozwala także poznać różne punkty widzenia tej samej sytuacji, dzięki czemu uczeń lepiej rozumie emocje innych, potrafi spojrzeć na daną sytuację z innej perspektywy, staje się bardziej tolerancyjny i lepiej współpracuje z innymi. W przyszłości właśnie te umiejętności, powiązane z kompetencjami osobistymi i społecznymi, mogą się okazać bardzo przydatne w karierze zawodowej.

Stosowanie myślenia narracyjnego na zajęciach sprawia, że nauka przestaje dotyczyć tylko języka, lecz integruje inne treści nauczania, takie jak:

edukacja muzyczna (czytanie książki można połączyć z muzyką, śpiewaniem), edukacja plastyczna (po przeczytaniu książki nauczyciel może poprosić dzieci o narysowanie jednej sceny lub bohatera), edukacja matematyczna (w trakcie czytania można poprosić dzieci o policzenie jakichś elementów w książce lub poprosić o ułożenie czegoś w odpowiedniej kolejności). To wszystko bardzo pozytywnie wpływa na holistyczny rozwój ucznia, dając mu stabilną bazę do dalszego rozwoju talentów i umiejętności, a także przygotowania do dorosłego życia (Sobańska 2019: 16).

Reasumując, teksty narracyjne znakomicie sprawdzają się w nauczaniu języka obcego. Rozwijają wyobraźnię, fantazję, kreatywność, motywację do dalszej nauki. Narracja przyczynia się do wykształcenia wysokich kompetencji czytelniczych, np. poprzez wzbogacanie zasobu słownictwa. Dzieciom, które dużo czytają, prościej jest nazwać uczucia czy wejść w relacje z rówieśnikami. Są bardziej otwarte na otaczający i niezwykle dynamicznie rozwijający się świat. Ponadto bardziej obiektywnie patrzą na zachowanie swoje oraz innych, dzięki czemu prawdopodobnie lepiej radzą sobie z obowiązkami szkolnymi.

- F. CLIL – *Content and Language Integrated Learning* – zintegrowane kształcenie przedmiotowo-językowe oraz *soft CLIL* (miękki CLIL)
- Zintegrowane kształcenie przedmiotowo-językowe jest połączeniem różnych podejść i metod pracy, które dotyczą kształcenia przedmiotowego i edukacji językowej, łącząc treści z językiem (Muszyńska 2019: 10). Nie ma jednego modelu CLIL ani jednej metodologii nauczania w CLIL, podejście to powinno być na tyle elastyczne, aby można było je dostosować do polityki danej szkoły. Jedną z możliwości jest *soft CLIL* – miękki CLIL, polegający na współpracy nauczyciela języka obcego z nauczycielem przedmiotu niejęzykowego w celu ustalenia treści przedmiotowych zgodnych z podstawą programową, a następnie włączenia ich do zajęć z danego języka obcego. Język obcy jest językiem instrukcji (narzędziem pracy), natomiast to treści przedmiotowe stają się głównym celem i bazą na zajęciach.
  - CLIL jest rekomendowany przez Komisję Europejską w związku z promowaniem nauki języków obcych i różnorodności językowej. Skupia się przede wszystkim na komunikacji i nabywaniu kluczowych kompetencji, takich jak kompetencje cyfrowe, kompetencje matematyczne czy kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji. Sytuacje komunikacyjne, podczas których wykorzystuje się język obcy, to nie tylko mówienie, lecz także słuchanie, czytanie i pisanie. Nowe zagadnienia dla uczniów należy połączyć z wcześniej zdobytą już przez nich wiedzą, co w konsekwencji prowadzi do lepszego ich zrozumienia i zapamiętania (tamże: 10).
  - Nauczyciel stosujący CLIL tłumaczy dzieciom w języku angielskim np. fakty na temat zwierząt żyjących w Afryce, tradycji związanych ze Świętem Dziękczynienia lub etapów przemiany motyla. Najważniejsze jest zrozumienie i zapamiętanie przez ucznia nowych treści, język obcy jest przyswajany „przy okazji”. Inne przykłady stosowania CLIL w klasie przedstawiono poniżej.
1. Burza mózgów: nauczyciel podaje uczniom słowo klucz związane z tematem zajęć, uczniowie tworzą do niego mapę myśli. Mogą je napisać na środku kartki,

a następnie za pomocą strzałek lub punktorów dopisywać słowa, zwroty, zdania w języku angielskim, które kojarzą im się z danym słowem, zagadnieniem (*Africa: It's hot, big, animals, desert, sand* itp.). Uczniowie mogą to zadanie wykonywać w parach i np. wymienić się z inną parą swoim zadaniem i porównać odpowiedzi. Nauczyciel powinien zachęcić uczniów do zrobienia tego w języku angielskim. Burza mózgów może być także zrealizowana w trakcie zajęć zdalnych za pomocą generatorów do tworzenia map myśli, np. na stronie [Canva.com](https://www.canva.com) (dostęp 9.09.2022) lub po prostu na tablicy interaktywnej, którą nauczyciel udostępnia uczniom na ekranie w trakcie zajęć. Innym przykładem jest używanie tabletu graficznego lub zwykłego tabletu z zainstalowaną aplikacją do pisania, np. Notes Writer, za pomocą której można tworzyć notatki, pisząc palcem lub rysikiem.

2. Tworzenie lapbooków: scenariusz Barbary Muszyńskiej *Mój ulubiony lapbook: My favourite lapbook* może zainspirować do zadania przygotowania lapbooków na temat ulubionych zwierząt. Lapbook to własnoręcznie wykonana książeczka na określony temat, bardziej kreatywna forma zaprezentowania informacji. Często wygląda jak teczka (papierowa A4, z gumką) i oprócz tekstu zawiera także rysunki wykonane przez dzieci. Na początek nauczyciel prosi uczniów o zdecydowanie, jakie zwierzęta znajdą się w ich lapbookach, umożliwia dzieciom obejrzenie filmiku lub wysłuchanie piosenki na temat danego zwierzątka. Rozmawia z dziećmi na ten temat, podaje ciekawe informacje dotyczące zwierząt (robi to oczywiście w języku angielskim). Następnie rozdaje tecki, kredki, flamastry i inne akcesoria papiernicze, dzieci przystępują do pracy. Oprócz wykonania rysunków uczniowie muszą napisać też kilka zdań o danym zwierzątku po angielsku, dlatego pomoc nauczyciela i monitorowanie postępów uczniów będzie niezbędne. Po wykonaniu zadania uczniowie prezentują swoje prace. Zadanie to jest bardzo uniwersalne, gdyż każdy uczeń, bez względu na specjalne potrzeby edukacyjne, jest w stanie je wykonać, jednocześnie czerpiąc dużo satysfakcji i radości.
- Dlaczego warto wykorzystywać CLIL i opierać na nim lekcje? Po pierwsze, ze względu na podniesienie motywacji ucznia do uczenia się języków obcych (Zaparucha 2017: 9). Dzięki zastosowaniu metodologii CLIL na zajęciach uczeń może wykazać się swoimi umiejętnościami, talentami czy zainteresowaniami bez względu na poziom języka obcego czy swoje predyspozycje. CLIL przyczynia się także do wykształcenia czytania ze zrozumieniem, myślenia matematycznego, myślenia naukowego oraz pracy w zespole, co umożliwia integrowanie treści edukacji ogólnej z edukacją językową. Ponadto, integrując treści z edukacji ogólnej, uczeń ma możliwość nauki kilku przedmiotów jednocześnie, co wpływa na lepsze zapamiętywanie i rozumienie świata wokół niego. Inną zaletą podejścia CLIL jest fakt, iż nauczyciel zachęca ucznia do eksperymentowania, podejmowania nowych wyzwań, spojrzenia na otaczającą go rzeczywistość (przyroda, zwierzęta, codzienne funkcjonowanie w szkole, w domu) z szerszej perspektywy (Mehisto, Marsh i Frigols 2008: 29). W rezultacie uczeń rozwija szereg umiejętności i kompetencji, takich jak rozumienie zjawisk przyrodniczych, poznawanie nowych sposobów uczenia się, rozwiązywanie problemów, zdolność do współpracy, generowanie nowych idei, umiejętności komunikacyjne, umiejętność liczenia czy stosowanie procesów matematycznych w codziennym życiu.

G. Projekt edukacyjny

- Projekt edukacyjny jest połączeniem wielu technik i metod pracy. Dobry projekt pogłębia rozumienie treści, nawiązuje do podstawy programowej, dotyczy zainteresowań uczniów, uruchamia procesy myślowe wyższego rzędu i w konsekwencji zwiększa efektywność uczenia się (Muszyńska 2019: 12). Uczniowie, którzy biorą udział w projekcie, kształtują umiejętność samodzielnego podejmowania decyzji, planują swoją pracę indywidualną lub w grupach, rozwiązują problemy, selekcionują źródła informacji, rozwijają umiejętność samooceny oraz prezentują wyniki swojej pracy.
- Celem uczestnictwa w projekcie nie jest otrzymanie oceny. Ocenianie dotyczy pracy nad projektem i jej efektów. Nauczyciel czuwający nad postępem w projekcie udziela uczniom informacji zwrotnej. Zachęca się także samych uczniów do współoceny projektu.
- Na początku nauczyciel powinien wybrać temat projektu edukacyjnego, a jeśli jest taka możliwość, to również zaprosić uczniów do wyboru. Następnie nauczyciel określa cele projektu (z uwzględnieniem założeń podstawy programowej), które będą mówić o tym, czego uczniowie się dowiedzą oraz jakie predyspozycje rozwiną. Kolejny krok to zaplanowanie realizacji projektu edukacyjnego. W dalszej kolejności uczniowie wykonują zaplanowane działania i finalnie publicznie (np. przed klasą lub rodzicami) przedstawiają rezultaty projektu (tamże: 13). Przykładowe tematy projektu edukacyjnego: „Różnorodność krajów anglojęzycznych”, „Typowe amerykańskie dania”, „Mój idol”, „Atrakcje w Londynie”. Zapoznając się ze scenariuszem Barbary Muszyńskiej *Pogoda wokół nas – Weather around us*, nauczyciel może zainspirować się przykładem projektu, który polega na nagraniu filmiku o pogodzie przez dzieci. Uczniowie, znając już słownictwo związane z pogodą, są zachęceni do powiedzenia kilku zdań o tym, jaka jest pogoda, robią to w grupach. Nauczyciel nagrywa wypowiedzi dzieci, a następnie wspólnie z nimi ogląda nagrane filmiki, wyświetlając je na tablicy interaktywnej. Nauczyciel może stworzyć Padlet dla rodziców, gdzie umieści nagrane filmiki tak, aby rodzic razem z dzieckiem mogli w domu wspólnie podziwiać owoce pracy uczniów.
- Wykorzystanie metody projektu na zajęciach językowych to przede wszystkim aktywizacja uczniów, poszerzenie ich umiejętności językowych oraz możliwość pracy w grupie (Sobańska 2019: 23). Biorąc pod uwagę specjalne potrzeby uczniów, metoda projektu będzie adekwatna dla każdego, gdyż nauczyciel może przydzielić uczniom odpowiednie role, zgodnie z ich predyspozycjami, jednocześnie dając im szansę na współpracę z innymi oraz rozwój samodzielności. Uczniowie, którzy angażują się w projekt, rozwijają swoją kreatywność i otwartość oraz uczą się brania odpowiedzialności za część swojej pracy. Gdy projekt realizowany jest z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych, uczniowie dodatkowo rozwijają swoje kompetencje cyfrowe, korzystając z mediów czy tworząc różne treści cyfrowe. Zgodnie z założeniami podstawy programowej stosowanie metody projektu jest pożądane w edukacji, jako że rozwija u uczniów przedsiębiorczość, wzmacnia poczucie własnej wartości oraz daje możliwość indywidualnego kierowania procesem uczenia się. Nauczanie projektowe wspiera rozwój kompetencji w zakresie przedsiębiorczości poprzez

zdolność wykorzystywania pomysłów i przekształcania ich w wartość dla innych, podejmowanie inicjatyw, mobilizowanie innych osób, skuteczne komunikowanie się i negocjowanie warunków z pozostałymi członkami zespołu. Projekt to znakomita okazja do współdziałania ze środowiskiem lokalnym, w tym z rodzicami, urzędami czy innymi szkołami, nawet z innych krajów za pomocą eTwinningu. eTwinning to społeczność szkolna gromadząca szkoły i przedszkola nie tylko z Europy, która za pomocą mediów elektronicznych współpracuje ze sobą, realizując różnego rodzaju projekty. W ramach tych projektów szkoły wymieniają się informacjami i materiałami do nauki, niwelując w ten sposób barierę językową wśród uczniów, motywując ich do nauki języka obcego oraz wykorzystując nowoczesne technologie. Przykładowym projektem może być wymiana kartek świątecznych, propagowanie czytelnictwa wśród dzieci, zachęcanie do aktywności fizycznej itp. (więcej informacji na stronie: etwinning.pl; dostęp 9.09.2022). Można również połączyć pracę projektową na eTwinningu z tworzeniem lapbooków przedstawiających ulubione zwierzęta. Przykładowy scenariusz takich zajęć pod tytułem *Mój ulubiony lapbook: My favourite lapbook* proponuje Barbara Muszyńska. Zadaniem dzieci jest współpraca z uczniami z zagranicy przy tworzeniu lapbooków oraz przywitanie się z nimi i zadawanie im pytań w języku angielskim, a następnie umieszczenie zdjęć lub nagranych filmików z wykonywanych ćwiczeń na platformie TwinSpace. Innymi przykładami zastosowania eTwinningu na lekcjach, także w trybie zdalnym, mogą być: projekt o tradycjach danego kraju, ekoprojekty zachęcające do ochrony środowiska, stworzenie logo danego projektu (konkurs), jednocześnie rozwijając kompetencje cyfrowe.

H. Metoda stacji

- To bardzo aktywizująca metoda pracy, która daje uczniom możliwość zdobywania wiedzy przez doświadczenie. Polega na pracy uczniów w grupach na kilku stanowiskach. Nauczyciel dzieli ławki na 4–5 stacji. Każda stacja będzie dotyczyła innego zagadnienia. Jeśli jest to lekcja powtórzeniowa, można stacje podzielić w następujący sposób:
  - **Stacja 1:** utrwalenie słownictwa (np. dopasowania obrazków do napisów, krzyżówka, wykreślanka),
  - **Stacja 2:** powtórzenie piosenek poznanych na zajęciach – dzieci słuchają piosenki i układają karty obrazkowe w takiej kolejności, w jakiej usłyszały w piosence,
  - **Stacja 3:** utrwalenie pisania: uczniowie piszą kilka zdań na określony temat (można podać uczniom słowa, które pomogą im stworzyć zdania),
  - **Stacja 4:** utrwalenie mówienia: dzieci zadają sobie różne pytania na dany temat lub po prostu tworzą różne zdania i liczą, ile zdań udało im się powiedzieć.
- Metoda stacji wspiera rozwój odpowiedzialności za naukę, motywuje dzieci do pracy, umożliwia pracę bez stałego kierownictwa nauczyciela, doskonali samoocenę ucznia (Sobańska 2019: 23).
- Przygotowując stacje, nauczyciel powinien pamiętać, że poszczególne zadania powinny rozwijać różne umiejętności oraz kompetencje uczniów (Muszyńska 2019: 13). W trakcie pracy metodą stacji zadaniowych dzieci mogą wyszukiwać

informacje, dokonywać analizy podanych informacji w języku obcym, jednocześnie ucząc się planowania pracy, kontrolowania czasu, a także ustalania kolejności czynności.

- Metoda stacji będzie już od najmłodszych lat wspierała kompetencje w zakresie przedsiębiorczości, które opierają się na rozwoju kreatywności, krytycznego myślenia, rozwiązywaniu problemów, podejmowaniu inicjatyw, wytrwałości oraz zdolności do wspólnego działania (Dz. Urz. UE 2018, C189/1).
- W scenariuszu Barbary Muszyńskiej *Nasze ulubione gry i zabawy: Our favourite games* można przeczytać o bardzo ciekawym sposobie wykorzystania metody stacji na zajęciach. Na stacji nr 1 dzieci grają w grę Kategorie (przebieg gry jest opisany w scenariuszu). Na stacji nr 2 dzieci grają w grę *Consequences* polegającą na odpowiadaniu na pytanie na kartce, zwijaniu kartki i podaniu jej dalej, do następnej osoby. W ten sposób powstaje opis wymyślonej osoby. Stacja nr 3 polega na graniu w grę *Chain Game*. Pierwsze dziecko w grupie mówi zdanie, np. „I've got a dog”. Kolejna osoba powtarza to zdanie i dodaje informację od siebie, np. „I've got a dog and a parrot”. Kolejna osoba powtarza i dodaje swoje zwierzątko. Gra trwa dopóki nie zabraknie pomysłów. Ostatnia stacja to gra *Pass the Hat*. W kapeluszu na kartkach znajdują się pytania od nauczyciela. Nauczyciel włącza muzykę, a uczniowie podają sobie kapelusz. Gdy muzyka się zatrzyma, uczeń trzymający kapelusz losuje pytanie i odpowiada na nie.
- W warunkach pracy zdalnej metoda stacji jest także możliwa do wykorzystania. Kluczowe będzie podzielenie uczniów na grupy przez nauczyciela, a następnie przydzielenie im zadań i monitorowanie ich pracy w tzw. *breakout rooms* (dostępne w Microsoft Teams, Zoom czy Google Classroom). Zadania do wykonania mogą być umieszczone na platformie, z której nauczyciel korzysta w trakcie nauki zdalnej, lub np. na Padlet. Po wykonaniu pierwszego zadania (stacji), uczniowie informują nauczyciela i otrzymują dostęp do kolejnej stacji. Rezultaty swojej pracy uczniowie zamieszczają na platformie, na Padlet lub przesyłają nauczycielowi np. za pomocą poczty elektronicznej. Bardzo ważne w przypadku zastosowania metody stacji w warunkach pracy zdalnej będzie monitorowanie pracy dzieci, czyli „zaglądanie” do każdej grupy i obserwowanie jej działań.

I. Portfolio tematyczne

- Portfolio tematyczne to teczka stworzona przez ucznia na dany temat. Uczeń samodzielnie ją tworzy i uzupełnia swoimi pracami oraz interesującymi materiałami na dany temat (Muszyńska 2019: 13). Najlepiej założyć portfolio na początku roku szkolnego (ładnie je ozdobić i spersonalizować) i wspólnie z uczniami ustalić zasady i czas pracy z portfolio. W trakcie roku szkolnego uczniowie gromadzą w nim materiały (m.in. karty pracy z zajęć, minikarty obrazkowe, prace plastyczne itp.) Na koniec roku uczniowie prezentują zawartość swojej teczki.
- Ponadto nauczyciel może zapoznać dzieci z Europejskim Portfolio Językowym dla dzieci od 6 do 10 lat stworzonym przez Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli. Portfolio jest indywidualnym zapisem procesu uczenia się i ma na celu wspieranie autonomii uczenia się języków obcych, dokonywania samooceny oraz poznawania innych kultur. Przewodnikiem dzieci po Europejskim Portfolio Językowym jest smok Europek, który pojawia się na wielu stronach i zachęca dzieci do wykonywania różnych zadań, np. „Moja biografia językowa” (Europejskie

Portfolio Językowe dla dzieci w wieku 6–10 lat dostępne jest na stronie ore.edu.pl; dostęp 9.09.2022).

- Dużym atutem portfolio jest także zastosowanie go w trakcie nauki zdalnej, gdyż uczniowie mogą je uzupełniać w domu.

J. Drama

- Słowo „drama” pochodzi od greckiego słowa *drao*, czyli ‘działam’, ‘usiłuję’. W edukacji wykorzystuje się dramę jako metodę aktywizującą ucznia, rozwijającą jego osobowość, przygotowującą do odgrywania różnych ról. Dzieci uczestniczące w dramie czują i myślą jednocześnie. Stosowanie tej techniki uruchamia u dzieci improwizację, oryginalność oraz kreatywność (Gałązka 2008: 37–39).
- Drama umożliwia obserwację zachowań oraz ich źródło. Technikę dramy można stosować w ramach krótkiego ćwiczenia w ciągu zajęć, minispektaklu, np. na zakończenie roku, z okazji Dnia Babci, Dziadka czy innego święta lub dłuższego przedstawienia. Drama będzie wspierała cele kształcenia ogólnego w szkole podstawowej, takie jak wprowadzenie uczniów w świat wartości, budowanie relacji społecznych czy wszechstronny rozwój osobowy ucznia.
- W przypadku kształcenia zdalnego można zaproponować uczniom przygotowanie minipredstawienia np. na zakończenie roku, przydzielając im odpowiednio wcześniej role i ćwiczenie kwestii w trakcie zajęć. Można przygotować przebrania lub nakrycia głowy i poprosić o włączenie kamery w trakcie przedstawienia. Tematyka przedstawień może być różnorodna, związana z aktualnie przerabianymi treściami, np. o zwierzętach, o znanym bohaterze, o wiosnie itp.

K. Neurodydaktyka – nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi

- Chcąc spojrzeć na proces edukacyjny z innej perspektywy, warto zapoznać się z założeniami pracy Marzeny Żylińskiej *Neurodydaktyka – nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*. Nauczanie opierające się na ciekawości poznawczej uczniów wykorzystuje silne strony mózgu, łączy wiedzę z emocjami i umożliwia uczniom samodzielne szukanie rozwiązań (Żylińska 2013). Stosowanie elementów neurodydaktyki w klasie oznacza przyjazną atmosferę, zaciekawienie ucznia tematem, np. poprzez zacytowanie lekcji od intrygującego pytania. Ponadto przyjmuje się, że jeśli lekcja sprawia radość nauczycielowi, najprawdopodobniej będzie też sprawiać radość dzieciom. Według Żylińskiej ludzie z natury są ciekawi świata, dlatego nauczyciel, mając przed sobą grupę dzieci, które z niecierpliwością czekają na odkrywanie „nieznanego”, powinien przyciągać ich uwagę niebanalnymi, tajemniczymi, nieznanymi rozwiązaniami. Jest to istotne z punktu widzenia neurodydaktyki, ponieważ mózg pomija i nie zapisuje w pamięci nieistotnych faktów, lecz skupia się na tych, które mają największe znaczenie. Celem stosowania takiego podejścia jest nie tylko pobudzenie ciekawości poznawczej u dzieci, ale także nauczenie dzieci umiejętności wyszukiwania i selekcji informacji oraz rozwiązywania problemów (Sobańska 2019: 9).
- Warto dodać, że z założeń podstawy programowej wynika, iż szkoła powinna rozwijać umiejętność krytycznego i logicznego myślenia, rozumowania, argumentowania i wnioskowania. Idealne zatem wydaje się stosowanie elementów neurodydaktyki w taki sposób, aby dzieci potrafiły dokonać krytycznej

oceny informacji, które otrzymują, zamiast akceptować wszystko bez analizy. Inne przykłady prosto z sali lekcyjnej przedstawiono poniżej.

1. Zamiast standardowego opisu swojego domu czy pokoju, nauczyciel prosi ucznia o opis domu lub pokoju swojego (super)bohatera, np. Spidermana, Myszki Miki, księżniczki, Mario.
2. Jeśli nauczyciel chce nauczyć słownictwa związanego z przyrodą (*sun, tree, sky, flower, rainbow, plant, smell* itp.), powinien zabrać uczniów na dwór i im to wszystko pokazać. Wówczas lekcja – oprócz pobudzenia fascynacji u dzieci – będzie zawierała elementy CLIL-u (więcej na temat tego podejścia w dalszej części rozdziału II). Dzieci mają możliwość ruchu, lepiej zapamiętują słówka, gdy dotkną przedmiotów, o których mowa na lekcji (nauczanie wieloma zmysłami – multisensoryczność). Przykład przeprowadzenia takiej lekcji znajduje się w scenariuszu Katarzyny Sobańskiej *Pod moją stopą na podwórku*.
3. Jeśli nauczyciel prowadzi lekcję na temat hobby, może ją zacząć od wypisania na tablicy kilku zdań o sobie (prawdziwych i nieprawdziwych), np. „*I like cooking*”, „*I love cleaning my house*”, „*I like watching cartoons*”. Uczniowie czytają na głos i zgadują, czy to prawda czy fałsz. Następnie nauczyciel zachęca uczniów do opowiedzenia o sobie – tak samo, prawdziwych i nieprawdziwych zdań. Efekt, który nauczyciel uzyskuje, to zafascynowanie uczniów i pobudzenie ich mózgu do analizy, przyjazna atmosfera na lekcji, produkcja językowa uczniów bez stresu i bariery językowej. Ćwiczenie to można również z powodzeniem przeprowadzić w trakcie lekcji zdalnej. Wtedy nauczyciel i uczniowie mogą pisać zdania o sobie na czacie.

Wybierając metodę nauczania, nauczyciel powinien wziąć przede wszystkim pod uwagę potrzeby uczniów. Poszczególne metody zazwyczaj skupiają się na pewnych sprawnościach, dlatego warto w obrębie jednostki lekcyjnej połączyć kilka metod rozwijających te sprawności, na których zależy nauczycielowi (Komorowska 2009: 35). Innym czynnikiem warunkującym wybór metody jest wiek uczniów i wynikające z tego predyspozycje oraz potrzeby. Kolejnym ważnym aspektem są cechy osobowościowe uczniów. W jednej grupie nauczyciel będzie miał do czynienia z uczniami odważnymi i samodzielnymi oraz z takimi, którzy są bardziej wstydliwi, wycofani. Dobór metod w takim przypadku jest kluczowy do osiągnięcia sukcesu. Ponadto nauczyciel powinien wybrać taką metodę, która pasuje też do jego nastawienia i osobowości. Badania pokazują, że jeśli nauczyciel nie jest osobiście przekonany do wybranej metody, to stosując ją na zajęciach, nie będzie efektywny i nie osiągnie wyników, które sobie założył.

Reasumując, najrozsądniejszym rozwiązaniem wydaje się połączenie kilku metod i wykorzystywanie ich do poszczególnych zadań na lekcji, a następnie ocena, czy uczniowie czerpią z nich jak najwięcej. Warto podkreślić również, że bez względu na rodzaj lekcji (stacjonarna, zdalna, hybrydowa) nauczyciel może zastosować każdą metodę, dostosowując ją do warunków pracy.

2.4. Formy pracy

Aby uczniowie jak najczęściej praktykowali wypowiedzi w języku obcym i nabierali odwagi, nauczyciel powinien stosować różne formy pracy, jakimi są praca w grupach,

parach czy z całą klasą (Sobańska 2019: 36). Dzieci najchętniej podejmują różne działania, takie jak mówienie, gdy czują się bezpiecznie, dlatego praca z całą klasą, bez indywidualnego wywoływania ucznia, wydaje się być najodpowiedniejsza na początku etapu wczesnoszkolnego. W ten sposób nauczyciel, pytając o słówko, powinien najlepiej zwrócić się do wszystkich uczniów jednocześnie. To samo dotyczy wykonywania ruchów czy pokazywania. Wraz ze wzrostem samodzielności dzieci, wzrasta też zapotrzebowanie na ćwiczenia w parach (otwartych lub zamkniętych) oraz w grupach. W takim podziale dzieci chętniej podejmują próby wypowiedzania się w języku angielskim oraz ochoczo wykonują miniprojekty. Ponadto pracując z innymi, zamieniają się w obserwatorów i dostrzegają to, jak uczą się ich rówieśnicy i dodatkowo kształtują umiejętności społeczne oraz uczą się współpracy z innymi.

Inne zalety pracy w parach:

- wszyscy uczniowie jednocześnie pracują (w przeciwieństwie do wywoływania jednej osoby do udzielenia odpowiedzi);
- uczniowie pracują niezależnie od nauczyciela, kształtując umiejętności samodzielnego uczenia się oraz rozwijając odpowiedzialność za własne efekty edukacyjne;
- zadania wykonywane w parach przebiegają w myśl rozwoju kompetencji kluczowych, w tym przygotowania ucznia do realizacji własnych celów oraz do umiejętności potrzebnych w przyszłości na rynku pracy, ponieważ uczniowie podejmują decyzje, dzielą się „obowiązkami”;
- forma pracy dosyć szybka do zorganizowania (Harmer 2007: 165).

Wady pracy w parach:

- stosunkowo duży hałas w trakcie realizacji zadania (nie dla wszystkich uczniów będzie to przyjemne doświadczenie);
- uczniowie mogą zacząć rozmawiać w swoim pierwszym języku, a nie w języku obcym, gdy nie będą monitorowani przez nauczyciela.

Należy także wziąć pod uwagę fakt, że nie wszystkie dzieci zawsze będą chciały brać udział w ćwiczeniach w parach. Niektóre z nich mogą mieć mieszane uczucia, dlatego potrzebna będzie w takiej sytuacji właściwa reakcja nauczyciela, który powinien zapytać uczniów o powód niechęci do tego rodzaju pracy. Można przygotować miniankiety dla uczniów ze zdaniami do dokończenia:

- Lubię / nie lubię pracować samemu, ponieważ...
- Lubię / nie lubię pracować w parach, ponieważ...
- Lubię / nie lubię wypowiadać się przed całą klasą, ponieważ... (tamże: 167–168).

Taki rodzaj „rozmowy” z uczniami może być jeszcze skuteczniejszy, gdy nauczyciel poprosi uczniów o wykonanie tego zadania w domu, np. z rodzicem. Wtedy należy poprosić rodziców, aby pomogli swoim dzieciom. Po otrzymaniu odpowiedzi nauczyciel powinien wyciągnąć wnioski i omówić je z klasą, ustalając częstotliwość pracy w parach.

Dzielenie na grupy czy pary nie powinno zawsze wyglądać tak samo, tzn. nauczyciel może korzystać z różnych technik losowania, tak aby nie było zawsze tych samych uczniów w danej grupie. Oto różne techniki przydzielania dzieci do grup:

- podział na dzieci, które wolą wiosnę, lato, jesień, zimę, oraz te, które lubią wszystkie pory roku;
- podział na dzieci, które potrafią pływać, jeździć na deskorolce, jeździć na rowerze, oraz te, które umieją wszystko;
- losowanie kolorowych kartek (1 kolor to 1 grupa);
- podział alfabetyczny: imiona od A do E, od F do J, od K do O, od P do Z;
- skorzystanie z aplikacji internetowych, np. Wheel Decide.

Warto również dzielić dzieci na grupy, gdyż taka forma pracy lepiej sprawdzi się w niektórych zadaniach. Zalety takiej formy pracy to:

- produkcja większej liczby pomysłów;
- rozwijanie umiejętności współpracy, negocjacji (bardzo przydatnych umiejętności w kontekście rozwoju kompetencji kluczowych w zakresie przedsiębiorczości);
- promowanie autonomii ucznia i samodzielnego podejmowania decyzji w grupie (tamże: 165–166).

Wady pracy w grupie:

- podobnie jak w pracy w parach, dosyć duży hałas w klasie i poczucie, że nauczyciel może stracić kontrolę nad zadaniem;
- niektóre dzieci wolą być przez cały czas zauważane przez nauczyciela i mają cechy przywódcze, które nie do końca mogą ujawnić w pracy w grupie;
- niektórzy uczniowie stają się bardziej pasywni i nie potrafią współpracować;
- dzielenie na grupy i poruszanie się grup po klasie zazwyczaj zabiera więcej czasu.

Nie należy zapominać również o zaletach pracy indywidualnej, która uczy koncentracji na zadaniu oraz samodzielnego wykonywania ćwiczeń (Sobańska 2019: 36).

2.5. Rola motywacji

Motywacja to dążenie do osiągnięcia celu, a w nauce języka obcego wiąże się z różnymi bodźcami, czyli motywami – potrzebami (Komorowska 2009: 128).

To, co charakteryzuje każdego ucznia, to potrzeba bezpieczeństwa. Dziecko na etapie edukacji wczesnoszkolnej będzie potrzebowało opieki, uwolnienia się od strachu czy lęku przed mówieniem w języku obcym.

Kolejnym motywem będzie potrzeba osiągnięć, czyli wykazania się przed innymi swoimi sukcesami. To bardzo ważne dla dziecka, aby inni widzieli, jak dobrze sobie radzi. Nie bez znaczenia jest także motyw poznawczy, a więc czerpanie radości i przyjemności ze zdobywanej wiedzy.

Motyw zdobycia uznania to kolejna potrzeba dzieci – uznanie wśród nauczycieli, rówieśników czy rodziców odgrywa bardzo ważną rolę w edukacji wczesnoszkolnej. Ze względu na fakt, iż dzieci wczesnoszkolne poznają przedmiot poprzez nauczyciela, ponieważ nie mają jeszcze umiejętności wykształconych na tyle, aby same czytać lub pisać, motywacja do nauki wynika z sympatii do nauczyciela (tamże: 129). Jeśli dziecko lubi nauczyciela, najprawdopodobniej lubi też dany przedmiot. Dlatego tak ważne jest zadbanie o dobre relacje z uczniami, stworzenie przyjaznej atmosfery, sprawiedliwe ocenianie, pomoc i empatię, ponieważ te wszystkie czynniki mogą przyczynić się do wzrostu motywacji wewnętrznej u ucznia. Ponadto uczniowie

pozostaną dłużej zmotywowani do nauki, gdy będą zauważać zaangażowanie i opiekę nauczyciela, który zawsze wysłucha ich pomysłów i będzie liczyć się z ich poglądami.

Dodatkowo zainteresowanie nauczyciela uczniem będzie miało wpływ na jego poczucie własnej wartości, które również odgrywa ważną rolę w odniesieniu sukcesu (Harmer 2007: 100). Niemniej jednak osiągnięcie sukcesu bez żadnego wysiłku będzie dla większości uczniów demotywujące. Z tego względu nauczyciel powinien zadbać o przydzielanie zadań, które nie są ani za trudne, ani też za łatwe.

Innym ważnym aspektem w doprowadzeniu uczniów do ich celu jest świadomość uczniów, że nauczyciel, który przed nimi stoi, wie, jaki ma cel i jest przygotowany do lekcji. Dzieci, jako bardzo dobrzy obserwatorzy, zauważą, gdy nauczyciel straci poczucie sensu wykonywanego zadania oraz sam będzie zdemotywowany. W takiej sytuacji poziom motywacji u uczniów również spadnie.

Rozważając wpływ motywacji na naukę języka obcego, warto przywołać koncepcję nauczania przyjaznego mózgowi Marzeny Żylińskiej. Przyjmuje się, że ludzie uczą się tylko tego, co ich interesuje oraz co ma dla nich znaczenie. Z tego względu kluczową rolę odgrywa tutaj nauczyciel, to od niego w dużej mierze zależy motywowanie ucznia do nauki, rozbudzanie chęci do eksperymentowania, obserwowania zjawisk i wyciągania wniosków (Sobańska 2019: 9). Dzięki tym działaniom uczniowie będą mogli rozwinąć umiejętności społeczne, obywatelskie, matematyczne oraz przedsiębiorcze. Nauczyciel powinien również uświadomić dzieciom, jaki zasięg ma język angielski na świecie. Uczniowie powinni być świadomi, że władając językiem angielskim, który jest już językiem globalnym, będą mogli w przyszłości swobodnie podróżować, poznawać innych ludzi oraz wykonywać wymarzoną pracę. Znając język angielski teraz, będzie im łatwiej grać w gry komputerowe, uczyć się języka programowania czy oglądać anglojęzyczne filmiki na YouTube. Niewątpliwie, dzieci idące po raz pierwszy do szkoły, pomimo ogólnej motywacji do nauki potrzebują dużego wsparcia ze strony nauczyciela. Ze względu na rozwój w obszarze umysłowym i społecznym motywacja dziecka rośnie, a zadaniem nauczyciela jest ją nieustannie pobudzać. W ciekawy sposób pokazuje to hipoteza Stephena Krashena – hipoteza afektywnego filtra (*the affective filter hypothesis*). Według autora istnieje kilka „zmiennych afektywnych” (*affective variables*), które ułatwiają przyswajanie języka obcego. Uczniowie, którzy charakteryzują się wysokim poziomem motywacji, pewności siebie oraz niskim poziomem lęku, z większym prawdopodobieństwem odniosą sukces w nauce języka obcego. Dlatego niezbędne jest, aby nauczyciel wiedział, jak motywować swoich uczniów, jak rozniecać chęć do poznawania świata, wzbudzać ciekawość poznawczą oraz budować poczucie własnej wartości (więcej na ten temat na stronie: langly.pl; dostęp 9.09.2022).

2.6. Rola kształtowania kompetencji kluczowych

Niezbędnym elementem funkcjonowania w społeczeństwie oraz czerpania radości z życia zawodowego jest kształcenie szerokiego wachlarza umiejętności miękkich oraz kompetencji kluczowych już od najmłodszych lat. Etap edukacji wczesnoszkolnej wydaje się być idealnym momentem na wyposażenie dzieci w takie umiejętności, dzięki którym w przyszłości będą potrafiły odpowiednio reagować na zmiany zachodzące na świecie oraz radzić sobie z różnego rodzaju wyzwaniami. Aby to osiągnąć, zadaniem nauczyciela jest kłaść nacisk na aktywności, które później przełożą się na odpowiednie działania

(Sobańska 2019: 12). Według zaleceń Rady Unii Europejskiej każda osoba nie tylko potrzebuje odpowiednich umiejętności i kompetencji, ale także powinna je rozwijać przez całe życie.

Wyróżnia się 8 kompetencji kluczowych, które są tak samo ważne do rozwoju osobistego.

- **Kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji** to przede wszystkim zdolność skutecznego porozumiewania i komunikowania się, zarówno w mowie, jak i w piśmie, co stanowi podwaliny dalszego uczenia się i innych interakcji językowych (Muszyńska 2019: 16). Na lekcji języka angielskiego zadaniem nauczyciela będzie przygotowanie aktywności takich jak czytanie tekstu ze zrozumieniem, nauka słownictwa i jego wzbogacanie oraz stwarzanie jak największej liczby sytuacji do konwersowania, tak aby dzieci mogły rozwijać krytyczne myślenie oraz zdolność oceny informacji.
- Bardzo ważne z punktu widzenia nauki języków obcych będą **kompetencje w zakresie wielojęzyczności**, które określają prawidłowe i skuteczne korzystanie z różnych języków obcych. Podobnie jak w przypadku wcześniej wymienionych kompetencji, nauczyciel powinien rozwijać zdolność rozumienia i tworzenia informacji poprzez ćwiczenia na rozwijanie słownictwa (dzięki grom edukacyjnym, zabawom z kartami, platformom do nauki słownictwa), naukę pełnych zwrotów, ćwiczenie i rozwijanie umiejętności mówienia, słuchania, czytania i pisanie uczniów.
- **Kompetencje matematyczne** z kolei obejmują umiejętność liczenia, zdolność i chęć wykorzystania matematycznych sposobów myślenia (wzory, modele), co nauczyciel może kształtować poprzez zachęcanie dzieci do liczenia różnych przedmiotów w języku angielskim, realizując dowolny temat, np. liczenie zwierząt, kropek (por. scenariusz *Dot Day – Dzień Kropki*) itp.
- **Kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii** to znajomość zasad panujących w przyrodzie (nauczyciel może porozmawiać z dziećmi o tym, jak powstaje tęcza lub jaki jest cykl życia motyla) oraz rozumienie wpływu nauki, technologii na świat przyrody (adekwatnym tematem może być nauka o kosmosie, raketach i planetach w języku angielskim).
- Kompetencje, które obejmują odpowiedzialne korzystanie z technologii cyfrowych oraz interesowanie się nimi w celu uczenia się, to **kompetencje cyfrowe**. Dzięki nim uczeń powinien mieć świadomość, w jaki sposób technologie cyfrowe mogą pomóc w komunikacji, w rozwoju kreatywności oraz logicznego myślenia. Na zajęciach nauczyciel rozwija wymienione kompetencje np. poprzez korzystanie z różnego rodzaju platform edukacyjnych (Super Simple Songs, LearningApps) czy wykorzystanie QR kodów (opisanych w scenariuszu *A tiger has got whiskers – O tygrysich wąsach*).
- Następne kompetencje to **kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się**, dzięki którym dziecko uczy się m.in. autorefleksji, konstruktywnej pracy z innymi oraz zarządzania własnym uczeniem się. Na lekcji uczeń rozwija wymienione umiejętności poprzez pracę w grupie, parze, pracując metodą projektu, uzupełniając swoje portfolio.
- **Kompetencje obywatelskie** to m.in. zdolność do pełnego uczestnictwa w życiu obywatelskim i społecznym, promowanie kultury pokoju i braku przemocy.

Nauczyciel może na swoich zajęciach zaangażować dzieci do realizacji projektów z dziećmi z innych szkół lub z jednostkami publicznymi, propagując w ten sposób naukę języka angielskiego.

- Bardzo istotne wydają się być **kompetencje w zakresie przedsiębiorczości**, które polegają na zdolności do wykorzystywania pomysłów, wspólnego działania służącego planowaniu projektów, opierają się na kreatywności i krytycznym myśleniu. Nauczyciel powinien w tym zakresie zaplanować zadania, które rozwiną myślenie strategiczne (np. gry zespołowe) oraz wyobraźnię (szereg ćwiczeń z użyciem historyjek – *storytelling*, obrazków, filmików, materiałów autentycznych).

Z kolei **kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej** wiążą się z rozwijaniem i wyrażaniem własnych pomysłów oraz odczuwaniem swojego miejsca i roli w społeczeństwie, związane są także z rozumieniem sposobów kreatywnego wyrażania pomysłów oraz znaczeń w różnych kulturach. Przykładem rozwijania tych kompetencji mogą być wszystkie lekcje poświęcone kulturze krajów anglojęzycznych, na których uczniowie dostrzegają różnice pomiędzy swoim krajem a innym, lecz szanują to, starają się je zrozumieć (przykładowa lekcja na temat Nowej Zelandii znajduje się w scenariuszu *Let's go to New Zealand! Pojedźmy do Nowej Zelandii!*).

Podsumowując, wybór metod nauczania języka obcego, różnych podejść czy też form pracy to duże udogodnienie oferowane nauczycielowi na etapie edukacji wczesnoszkolnej. W dynamicznie zmieniającym się świecie nie tylko uczniowie powinni rozwijać nowe umiejętności i kompetencje – także nauczyciele zobowiązani są do doskonalenia swoich metod pracy i obserwowania, jaki wpływ mają one na uczniów.

ROZDZIAŁ III

Organizacja procesu dydaktycznego – zasady pracy na lekcji języka angielskiego

Inżynier wie, że osiągnął doskonałość nie wtedy, kiedy nie można nic już dodać, ale kiedy nie można nic już zabrać.

Antoine de Saint-Exupéry

Do wyzwań stojących przed nauczycielem, oprócz przygotowania owocnej lekcji, należy zarządzanie grupą – niejednokrotnie bardzo zróżnicowaną. Organizując proces dydaktyczny, nauczyciel odpowiada za sformułowanie i realizację celów lekcji, przygotowuje przestrzeń w sali oraz pomoce dydaktyczne zgodnie z potrzebami swoich podopiecznych, wpisując się w nurt edukacji włączającej. Wszystkie z wymienionych elementów połączone z życzliwą komunikacją dają możliwość harmonijnego rozwoju każdego dziecka w klasie.

3.1. Zasady planowania lekcji

W ramach planowania lekcji, poprzedzonego uwzględnieniem potrzeb i możliwości uczniów, wymagań określonych w podstawie programowej oraz warunków panujących w sali, należy wyznaczyć cele zajęć, dokonać wyboru metod i przygotować materiały dydaktyczne oraz modele interakcji między członkami zespołu klasowego. To wszystko powinno zbliżyć nauczyciela do osiągnięcia celu lekcji i sukcesu edukacyjnego uczniów. Już po przeprowadzeniu zajęć nauczyciel powinien dokonać refleksji nad swoją pracą i zastanowić się, czy jego działania dydaktyczne okazały się skuteczne oraz czego nauczyli się uczniowie. Po wyciągnięciu wniosków nauczyciel przystępuje do planowania kolejnej lekcji.

3.1.1. Warunki i sposób realizacji podstawy programowej

Przygotowując się do zajęć, nauczyciel dzieci w wieku wczesnoszkolnym powinien być świadomy, że edukacja w klasach I–III charakteryzuje się po pierwsze wielokierunkowością, czyli wieloaspektową aktywizacją dziecka w procesie nauczania. Oznacza to, że dziecko powinno wzrastać we wszystkich obszarach rozwoju, a rolą nauczyciela jest stałe diagnozowanie jego postępów i wspieranie funkcji stymulujących jego rozwój (Dz. U. 2017, poz. 356 z późn. zm.). Ponadto treści programu powinny być realizowane w zgodzie z zasadą stopniowania trudności, na miarę rozwoju dziecka, jego możliwości oraz koncentracji (Sobańska 2019: 12). Metodą, która wykazuje cechy nauczania spiralnego i tym samym umożliwi nauczanie międzyprzedmiotowe, jest myślenie narracyjne (Muszyńska 2019: 5). W kontekście udanej lekcji nauczyciel – rozpoznając możliwości uczniów, w tym uczniów o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych – powinien opracować swoje autorskie pomysły w oparciu o znane metody oraz twórcze rozwiązania w zakresie realizacji treści podstawy programowej. Nauczyciel, organizując swoją pracę dydaktyczną oraz proces wychowania, powinien pomóc uczniom poznać wartości i adekwatne do nich zachowania, a także osiągnąć sukces, który zbuduje w uczniach poczucie własnej wartości, rozwinięte motywację i zamiłowanie do dalszej nauki.

Drugą cechą charakterystyczną edukacji wczesnoszkolnej jest spokój i systematyczność w nauce, co wiąże się ze wskazaniem przez nauczyciela różnych sposobów cyklicznego utrwalania np. słownictwa, tak aby uczniowie zrozumieli sens przyswajania języka obcego i przez cały czas mieli motywację do zgłębiania wiedzy. Skutecznym sposobem na powtarzanie słownictwa może być korzystanie przez dzieci na lekcji ze słowników polsko-angielskich (papierowych i online) a następnie dodawanie słówek do *A Class Dictionary*, który będzie wspólnym słownikiem klasowym stanowiącym bazę do powtarzania słownictwa (Muszyńska 2019: 33).

Po trzecie, kluczowym elementem jest dostosowanie tempa pracy do możliwości psychoruchowych dziecka. Lekcja powinna przebiegać w taki sposób, aby każdy uczeń pracował na miarę swoich możliwości – rola nauczyciela polega na starannym doborze treści, strategii czy metod kształtujących, dzięki czemu uczniowie optymalnie wykorzystają swój potencjał. Inną cechą edukacji wczesnoszkolnej jest dostosowanie poznawanych zagadnień do możliwości percepcyjnych ucznia. Na lekcji powinno znajdować się miejsce na eksplorację świata, eksperymentowanie, zdobywanie nowych doświadczeń oraz interakcję z otoczeniem, ponieważ na tej podstawie uczeń buduje swoją wiedzę (Dz. U. 2017, poz. 356 z późn. zm.). Podejście CLIL, ujęte w programie nauczania Barbary Muszyńskiej, opierające się na myśleniu o treściach w języku obcym, wpływa m.in. na udoskonalenie procesów poznawczych u dzieci. W organizacji procesu dydaktycznego w realiach nauczania zdalnego warunki oraz sposoby realizacji pozostają takie same.

3.1.2. Rola neurodydaktyki w przebiegu lekcji

Na uwagę zasługują również badania nad mózgiem, dzięki którym wiadomo o niezwykłych możliwościach ludzkiego myślenia, uczenia się, odczuwania i tworzenia. Namacalnym skutkiem procesu uczenia się jest zmiana połączeń neuronalnych (Sterna i Strzemieczny 2012: 129). Im więcej człowiek się uczy, tym gęstsza sieć neuronów (które składają się na mózg człowieka) łączy poszczególne struktury mózgowe, a czym dłużej jakąś grupę czynności powtarzamy, tym mocniejsze powstają powiązania. Tę zdolność posiada każdy, od bardzo wczesnego momentu życia. Badania pokazują także, iż w przypadku uczenia się języka obcego szybciej i łatwiej mózg uczy się w dzieciństwie, jednak zdolność do uczenia się jest dostępna dla ludzkiego mózgu przez całe życie. Wiedzy nie można nikomu przekazać, to mózg sam podejmuje decyzję o tym, czy będzie się uczył. W tym miejscu należy podkreślić ogromną rolę nauczyciela, którego zadaniem będzie nie pytanie uczniów o oczywistości, lecz zaciekawienie ich, realizując potrzeby poznawcze uczniów i mając na względzie ich emocje (np. mówienie na lekcji o rzeczach, które interesują dzieci, takie jak ulubiona bajka, bohater, gra). Mózg aktywuje się, gdy słyszy pytania, na które sam uczeń chce znaleźć odpowiedź. W myśl tego podejścia można ustalić następujący wzór: ciekawe, nieoczywiste informacje + emocje = uczenie się. Warto zaznaczyć, że w organizacji procesu dydaktycznego ważny jest także fakt istnienia neuronów lustrzanych. Ta grupa komórek staje się aktywna w trakcie obserwowania czynności, która jest wykonywana przez inną osobę. Co to oznacza dla ucznia w trakcie lekcji? Jeśli obserwuje nauczyciela, który sam jest zainteresowany tematem, z pasją prowadzi zajęcia i życzliwie odnosi się do swoich uczniów, to odczytuje to jako wzorzec właściwego zachowania.

3.1.3. Wyznaczanie celów

Na początku przygotowują do lekcji, gdy nauczyciel zna już treści, które będzie realizował, istotne jest ustalenie celu lekcji. Dobrym sposobem może okazać się zasada SMART, która mówi o tym, że cel lekcji powinien być:

- S – *specific* (szczegółowy),
- M – *measurable* (mierzalny),
- A – *achievable* (możliwy do osiągnięcia),
- R – *realistic* (realistyczny),
- T – *timed* (terminowy).

Przykładowe cele lekcji to: uczeń potrafi nazwać przedmioty w klasie, uczeń pyta koleżankę/kolegę o rodzaj pomieszczenia w domu, uczeń rozumie słownictwo ze słuchu i dzieli je według kategorii. Gdy uczeń osiąga cel lekcji, zarówno on sam, jak i nauczyciel ma poczucie sukcesu (Horała 2017: 10). Rozpoczynając lekcję, nauczyciel powinien jasno powiedzieć swoim uczniom, w jakim celu dziś się z nimi spotyka. Cele można zapisać na tablicy lub w przypadku klasy I (gdy nie wszystkie dzieci będą w stanie jeszcze czytać) można na ścianie lub na tablicy przykleić piktogramy (obrazki pokazujące czynności). Gdy nauczyciel prowadzi lekcję w trybie zdalnym, podobnie powinien wyznaczyć cele, wyświetlając je na swoim ekranie – mogą to być specjalnie przygotowane grafiki. Nauczyciel w szczególności powinien zastanowić się, czy cel, który wyznaczył, jest realistyczny – najlepiej krok po kroku przeanalizować dane ćwiczenie i sprawdzić, czy mimo takiej formy lekcji ma ono szansę na powodzenie.

3.1.4. Plan działania w przypadku trudności

Następnym ważnym elementem jest przewidywanie potencjalnych trudności i w związku z tym opracowanie sposobów radzenia sobie z nimi, czyli „plan B”. Co może pójść nie tak? Uczniowie mogą szybciej znudzić się zadaniem, mogą mieć więcej trudności z wykonaniem jakiegoś ćwiczenia, mogą potrzebować więcej czasu na zrozumienie jakiegoś zagadnienia. Praca w zaplanowanych grupach czy parach może być niemożliwa z uwagi na mniejszą liczbę uczniów w klasie, np. z powodu choroby. W takich i innych sytuacjach (trudności może być wiele), nauczyciel powinien ze spokojem zastosować „plan B” i zgodnie z założeniami prowadzić lekcję w taki sposób, aby wszystkie cele zostały zrealizowane. W trakcie zajęć online mogą zdarzyć się sytuacje, których nauczyciel nie miał w planie. Może to być wadliwe lub niewystarczające łącze internetowe u ucznia lub nauczyciela, „zawieszenie się” sprzętu komputerowego, mogą wystąpić również inne problemy techniczne. Niektóre dzieci mogą słabo słyszeć polecenia nauczyciela lub nie będą chciały włączyć kamery. W tej sytuacji rolą nauczyciela będzie udzielenie pomocy uczniom i ewentualna modyfikacja danej fazy lekcji.

3.1.5. Jaki model nauczania wykorzystać?

Zgodnie z zasadami metodyki, wprowadzając nowy materiał na lekcji, nauczyciel może wykorzystać model P-P-P:

- *presentation* (prezentacja nowego materiału, np. słówek),
- *practice* (praktyka poznanego słownictwa: uczeń gra w gry, rozwiązuje różne zadania, wypełnia karty pracy),

- *production* (produkcja, czyli używanie poznanego materiału: dyskusje, odpowiadanie na pytania, śpiewanie).

Model ten może być wykorzystywany w postaci okręgu, czyli cyklicznie i powtarzalnie (Horała 2017: 14).

W myśl podejścia Jeremy'ego Harmera istnieje także inny model – ESA:

- E: *engage* – zaangażowanie, pobudzenie ucznia do ciekawości,
- S: *study* – nauka, skupienie uwagi na danym aspekcie języka,
- A: *activate* – aktywizacja, wykonywanie zadań utrwalających nowo poznany materiał w kreatywny, ciekawy sposób (Harmer 2007: 66).

Zadaniem nauczyciela jest wybór tego modelu, który sprawdzi się z daną grupą.

Warto także pamiętać o tym, aby zaplanować, ile czasu jest przewidziane na wykonanie danego zadania. Umożliwi to określenie właściwych proporcji między zadaniami – fazami lekcji. Fazy lekcji muszą być ze sobą spójne, jedno zadanie powinno wynikać z drugiego (Komorowska 2009: 65). Zadania łatwiejsze powinny poprzedzać te trudniejsze. Ważne jest również przeplatanie zajęć – ćwiczenia przy stoliku, zabawy ruchowe, zabawy wyciszające, zadania bardziej aktywizujące – tak samo lub przede wszystkim w trybie kształcenia zdalnego. Dobrym pomysłem jest podsumowanie zajęć na koniec, może to być rozmowa z dziećmi na temat tego, co zapamiętały z danej lekcji lub podanie dwóch słów, które były dla nich najtrudniejsze (więcej na ten temat w rozdziale V). W przypadku zajęć zdalnych można zastosować obydwa modele.

3.1.6. Organizacja przestrzeni

Kolejnym ważnym elementem w planowaniu procesu dydaktycznego jest organizacja przestrzeni, w której nauczyciel pracuje. Dobrze jest pamiętać o tym, aby nie ograniczać się tylko do prowadzenia zajęć w sali lekcyjnej. Jeśli pogoda na to pozwala, nauczyciel w miarę możliwości powinien zabierać swoich uczniów na zewnątrz, na spacer, w inne miejsca dostępne do publicznego użytku, np. do parku, do lasu.

Sala, w której odbywają się zajęcia, powinna być bezpieczna, przyjazna oraz powinna mieć wydzielone dwie przestrzenie: miejsce edukacyjne z ławkami oraz część bardziej rekreacyjną, przeznaczoną na zajęcia ruchowe, a także mały kącik czytelniczy z książkami, bajkami, słowniczkami obrazkowymi oraz gazetkami anglojęzycznymi.

W wielu szkołach w Wielkiej Brytanii, które pracują z wykorzystaniem autorskiej metody Pie Corbetta *Talk for Writing*, w salach lekcyjnych czy też na korytarzach znajdują się kąciki czytelnicze z wygodnymi miejscami do posiedzenia i poczytania, z regałami pełnymi książek. W taki sposób dzieci codziennie mają do czynienia z książkami i czytanie staje się dla nich naturalnym sposobem spędzania wolnego czasu (np. na przerwie).

Ciekawym pomysłem jest także przestawienie mebli co jakiś czas albo przynajmniej na zajęcia projektowe lub gdy uczniowie pracują metodą stacji. Ławki można ustawić wtedy w kształcie koła lub połączyć kilka ławek ze sobą, co sprawi, że uczniowie nie będą kojarzyli szkoły z nudą oraz będą mieli możliwość pracy w swoim tempie oraz na miarę swoich możliwości.

Bardzo ważne jest, żeby w sali był komputer lub laptop ze stałym łączem internetowym, szczególnie w przypadku zdalnego trybu zajęć (Sobańska 2019: 18–19). Aby nauczyciel miał łatwy dostęp do gier, materiałów dodatkowych (więcej na ten temat w dalszej części rozdziału III), zaleca się przygotowanie regału z półkami lub z szufladami, które pomogą w lepszej organizacji. Tablica interaktywna czy rzutnik multimedialny to sprzęt, który zdecydowanie wesprze nauczyciela w prowadzeniu zajęć, a uczniom umożliwi rozwój kompetencji cyfrowych.

Przestrzeń edukacyjną tworzą również dekoracje na ścianach, np. plakaty tematyczne, plansze, obrazki, ważne informacje pokazane np. w postaci infografik oraz prace plastyczne uczniów, dzięki którym rodzice mogą zobaczyć, czym zajmują się dzieci. Dekoracje te powinny być na bieżąco zmieniane i dostosowywane do uczniów, ponieważ dla niektórych zbyt dużo kolorowych prac na ścianie będzie zbyt intensywnym bodźcem (np. dla uczniów z zespołem Aspergera).

Dodatkowo, jeśli w klasie pojawi się uczeń z innego kraju, należałoby umieścić na ścianie np. coś ciekawego, związanego właśnie z tym krajem. Może to być minikłowniczek, zdjęcia lub rysunki – dzięki temu wszystkie dzieci będą czuły się ważne, co doskonale wpisze się w rozwój kompetencji w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

3.1.7. Pomoce dydaktyczne

Bardzo ważnym i ciekawym etapem w organizacji lekcji jest przygotowanie pomocy dydaktycznych. Nauczyciel znający już treści nauczania powinien przygotować karty obrazkowe. Jeśli pracuje z podręcznikiem, będą one dostępne do danego kursu, a jeżeli nie, musi przygotować je samodzielnie lub wspólnie z uczniami. Angażując uczniów w taki sposób, rozbudza ich ciekawość poznawczą oraz wspiera w rozpoznawaniu ich własnych predyspozycji (Dz. U. 2017, poz. 356 z późn. zm.).

Kartami obrazkowymi mogą być po prostu rysunki dzieci, które dla lepszej trwałości można zalaminować. Innym sposobem na wykonanie kart będzie stworzenie ich za pomocą dostępnego w internecie edytora (np. Canva) lub pobranie grafik z darmowych stron oferujących legalne zdjęcia (np. Freepik, Pexels, Pixabay) – możliwe będzie ich wykorzystanie także na zajęciach zdalnych. Na zajęciach przydadzą się także karty wyrazowe, karty z literkami, plansze, plakaty, karty z historyjkami. Oprócz materiałów wizualnych warto zaopatrzyć się w różnego rodzaju gadżety, np. łapki na muchy, duże ołówki, różdżki, siatki na motyle, kubeczki plastikowe itp., które posłużą dzieciom do wskazywania odpowiednich kart, obrazków. Inne pomoce dydaktyczne to gry – edukacyjne, planszowe, karciane. Najważniejsze jest, aby nauczyciel potrafił każdą grę zmodyfikować pod kątem potrzeb i poziomu uczniów. Najlepsze gry to te, które są uniwersalne, czyli takie, które można wykorzystać z każdą grupą, z każdym uczniem, na każdym poziomie oraz zarówno w klasie, jak i na lekcji zdalnej. Warto pamiętać także o tworzeniu „ekopomocy” dydaktycznych, również wspólnie z uczniami. Można je zrobić z rzeczy, które nie są już potrzebne, takich jak skrawki materiałów, rolki po papierze toaletowym, pudełka itp. Innym ważnym elementem jest przygotowanie prezentacji do każdego działu tematycznego, z których można korzystać, gdy dzieci są w klasie lub w przypadku lekcji zdalnej czy hybrydowej.

W prezentacji oprócz obrazków związanych z danym tematem można umieścić linki do gier, piosenek. Nie należy zapomnieć także o materiałach autentycznych, takich

jak zdjęcia, filmy, bajki, książeczki tematyczne, które zwiększą atrakcyjność zajęć oraz przybliżą realia życia w innych krajach (Sobańska 2019: 21). Słowniki obrazkowe oraz proste bajki w języku angielskim będą dodatkowym „pretekstem” do nauki języków obcych. Przykładowo, rozmawiając z dziećmi o częściach ciała, higienie osobistej czy dbaniu o zdrowie, można poszukać krótkiej bajki w języku obcym, w której główny bohater idzie do dentysty lub dba o zdrowy tryb życia. Nauczyciel może również poszukać w internecie różnych szyldów, tablic informacyjnych, które wyświetli na tablicy interaktywnej (lub na ekranie w przypadku lekcji zdalnej), a następnie będzie mógł porozmawiać z dziećmi na temat miejsc w mieście, poszerzając lekcję o aspekt kulturowy. Innym przykładem materiałów autentycznych są piosenki oraz rymowanki w języku angielskim. Oprócz słuchania i śpiewania (w klasie lub poza szkołą) można zaproponować dzieciom ćwiczenie dotyczące uzupełniania luk w piosence, wykorzystując stronę lyricstraining.com (dostęp 9.09.2022).

3.2. Zasady pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

Potrzeby i możliwości uczniów różnią się w różnym stopniu od siebie. Nauczyciel powinien wziąć pod uwagę specjalne potrzeby dzieci i uwzględnić je podczas prowadzonych lekcji. Pierwszą z zasad pracy jest usamodzielnianie ucznia (Muszyńska 2019: 20–21). Rolą nauczyciela nie będzie w tej kwestii wyłączenie ucznia czy dawanie mu bardzo prostych zadań, lecz stworzenie takich warunków pracy, aby uczeń ze spokojem i poczuciem bezpieczeństwa mógł je wykonać. Na przykład na jednej lekcji nauczyciel pokazuje uczniowi, jak ma wykonać jakieś zadanie, na następnej pomaga mu je wykonać, a na kolejnej obserwuje, jak uczeń radzi sobie sam. Czasami proces ten może przebiegać dłużej, ze względu na możliwości dzieci czy naukę w trybie zdalnym.

Dostosowanie komunikacji do możliwości psychofizycznych ucznia to kolejny ważny aspekt, nie tylko ze względu na rodzaj dysfunkcji dziecka, lecz także na rodzaj zajęć (stacjonarne, online). Należy zawsze upewnić się, czy uczniowie zrozumieli polecenie – jeśli nauczyciel widzi, że uczeń nie rozumie instrukcji w języku angielskim, powinien podpowiedzieć mu, co ma zrobić. Warto wspomóc się różnymi obrazkami z symbolami przedstawiającymi różne czynności, jak słuchanie, praca w parach, czytanie, powtarzanie.

Kolejną zasadą pracy z uczniem ze SPE jest motywowanie do działań twórczych. Czasami dzieci ze SPE potrzebują jeszcze większej zachęty do wykonania zadania niż dzieci bez dysfunkcji, ponieważ mogą czuć się wykluczone ze środowiska lub mieć niskie poczucie wartości. Zadaniem nauczyciela będzie stosowanie odpowiednich komunikatów wzmacniających przed, w trakcie i po wykonaniu zadania. Inną ważną kwestią jest inicjowanie działań twórczych oraz pobudzanie wyobraźni poprzez dostosowane metody i techniki pracy. Idealnie sprawdzi się metoda dramy, projektu, podejście CLIL czy myślenie narracyjne (wszystkie metody można wykorzystać w trybie kształcenia zdalnego – zostały one szeroko opisane w rozdziale II).

Wspieranie pracy na lekcji we własnym tempie to kolejny istotny punkt w nauczaniu dzieci ze SPE, gdyż niedostosowanie tempa pracy do możliwości dzieci może skutkować wycofaniem, utratą motywacji do pracy czy brakiem zaufania do nauczyciela.

Ważne, aby nauczyciel cały czas obserwował dzieci i miał na uwadze, że niektórzy poradzą sobie z zadaniem bardzo szybko, a niektórzy nie. W takiej sytuacji nauczyciel może podzielić dane zadanie na mniejsze porcje materiału. Nie należy zapominać także

o zasadzie uczenia się odpowiednich zachowań dzieci od siebie nawzajem. Dlatego też warto, aby nauczyciel umiejętnie dzielił uczniów na pary czy grupy. W jednej grupie nie powinni znajdować się tylko uczniowie ze SPE. Ponadto nauczyciel powinien potrafić podążać za rozumowaniem dziecka, co nie zawsze jest proste. Kluczem do sukcesu w tej kwestii jest przysłuchiwanie i przyglądanie się dziecku w różnych sytuacjach (nie tylko na lekcji) oraz wyciąganie odpowiednich wniosków do dalszej pracy. Indywidualizacja pracy z uczniem to także kluczowa zasada, którą można spełnić po zapoznaniu się z sytuacją dziecka i zastosowaniu odpowiednich metod, technik i form pracy.

Ponadto ważne jest stworzenie odpowiednich warunków do nauki dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz niepełnosprawnością (Muszyńska 2019: 21). Po pierwsze, po stronie nauczyciela leży stworzenie odpowiednio dostosowanego miejsca pracy, oświetlenia i pomocy dydaktycznych. Przykładowo uczeń z dysfunkcją słuchu czy wzroku powinien siedzieć blisko nauczyciela (szczegółowy opis tego zagadnienia znajduje się w rozdziale VI).

Cele kształcenia powinny bazować na mocnych stronach uczniów – jeśli dziecko jest uzdolnione plastycznie, dobrym pomysłem jest zaangażowanie go do pracy poprzez metodologię CLIL lub metodę projektu. Następnie, cele kształcenia powinny być związane z już wcześniej zdobytym doświadczeniem ucznia – nauczyciel projektuje zajęcia w sposób spiralny, przechodząc od zadań łatwiejszych do trudniejszych. Należy również pamiętać o łączeniu celów terapeutycznych z celami edukacyjnymi, gdyż tylko wtedy dziecko będzie w stanie osiągnąć sukces edukacyjny. Nauczyciel nie powinien zapomnieć o dopasowaniu czasu na naukę danych treści (np. dłuższy czas na wykonanie zadania lub pracy domowej dla dzieci z grupy ryzyka dysleksji lub ucznia z chorobą przewlekłą) oraz o stworzeniu warunków do działania praktycznego, które uczy współpracy w grupie i rozwija zainteresowania ucznia, np. rozmawiając o kolorach, nauczyciel może zaproponować zabawę z mieszaniem farb.

3.3. Edukacja włączająca jako istotny element pracy nauczyciela

Odkąd wszyscy uczniowie, w tym niepełnosprawni, niedostosowani społecznie i zagrożeni niedostosowaniem społecznym, mają możliwość uczęszczania do wszystkich typów szkół, nauczyciel stoi przed wielkim wyzwaniem, jakim jest dostosowanie treści, metod, strategii do możliwości psychofizycznych uczniów (Sobańska 2019: 17). Zatem w przeciętnej klasie mogą znaleźć się uczniowie o różnych potrzebach edukacyjnych. Dlatego zaleca się, aby program nauczania był wspólny dla wszystkich uczniów i jednocześnie dopasowany do specyficznych potrzeb edukacyjnych. Istnieje możliwość realizowania indywidualnych programów nauczania przez uczniów zdolnych, które są adekwatne do ich zainteresowań i talentów oraz które umożliwiają uczniom udział w dodatkowych zajęciach na terenie szkoły rozwijających ich pasje i zdolności. Nauczyciel powinien przygotować takie pomoce dydaktyczne, które będą dostosowane do możliwości manualnych i wzrokowych dzieci, czyli jeśli uczeń ma problemy z pisaniem, powinien mieć udostępniony np. komputer. W przypadku gdy uczeń ma wadę słuchu, nauczyciel, pracując nad doskonaleniem systemu językowego, używa odpowiednich środków językowych oraz mimiki i gestów potrzebnych do podtrzymania konwersacji. Istotne są również wielokrotne powtórki i utrwalanie materiału oraz rozsądne wykorzystywanie ćwiczeń polisensorycznych, z którymi uczeń z wadą słuchu może mieć trudności.

Warto zaznaczyć, że aby zmaksymalizować efekt swojej pracy, nauczyciel powinien na bieżąco poszerzać wiedzę na temat cech charakterystycznych dysfunkcji, które posiadają jego uczniowie, a także zapoznawać się z nowymi technikami pracy, które można dostosować do potrzeb uczniów. Ponadto ważnym elementem pracy nauczyciela jest współpraca z pedagogiem szkolnym oraz innymi specjalistami, np. logopedą, a także ze specjalistycznymi placówkami zewnętrznymi.

3.4. Nauczanie zróżnicowane czyli indywidualizacja oraz personalizacja kształcenia

Nauczanie zróżnicowane wpisuje się w zadania współczesnej szkoły, gdyż wspiera postulat autonomii i podmiotowości ucznia (Muszyńska 2019: 14). Nauczyciel powinien wybierać elementy lekcji, które dadzą się różnicować, w tym m.in.: sposób, w jaki uczniowie zdobędą wiedzę, ćwiczenia, aktywności oraz sposób, w jaki uczniowie pokażą to, czego się nauczyli.

Indywidualizacja kształcenia to stworzenie optymalnych warunków do uczenia się i osiągnięcia sukcesu na zajęciach na miarę indywidualnych potrzeb dziecka. Indywidualizacja ściśle łączy się z samodzielnością uczniów – aby mogli ją rozwijać, uczniowie muszą być w stanie podejmować własne decyzje. Zadaniem nauczyciela jest zastosowanie takich metod, które będą odpowiadały nie tylko potrzebom i możliwościom ucznia, ale także ich zainteresowaniom. Wśród metod można wyróżnić:

- metody problemowe, które rozwijają myślenie krytyczne – uczniowie pracują metodą burzy mózgów, obserwacji, np. jak powstaje tęcza (obydwa sposoby można wykonać również w trybie kształcenia zdalnego);
- metody ekspresji i impresji, które skoncentrowane są na emocjach i przeżyciach – drama, przedstawienie, metoda projektu oraz gry edukacyjne, które wymagają od ucznia wczucia się w rolę, zaakceptowania przegranej czy współpracy z innymi;
- metody graficznego zapisu, które motywują do samodzielnego podejmowania decyzji i są idealne dla osób o modalności wzrokowej – plakat, mapa myśli (*mind map*), mapa skojarzeń (wszystkie przykłady można wykorzystać na lekcji zdalnej) (tamże: 14).

Inną ważną kwestią w edukacji jest personalizacja kształcenia, skupiająca się na integralności osoby i uwzględniająca indywidualne potrzeby uczniów. Zadaniem nauczyciela jest przygotowanie takich zadań, które będą jednocześnie wyzwaniem dla ucznia oraz będą dostosowane do jego rozwoju oraz specjalnych potrzeb edukacyjnych. Mogą to być np. zadania otwarte, które mogą mieć dużo rozwiązań i nie ograniczają się tylko do jednej odpowiedzi. Każdy uczeń powinien poznać najlepszy dla siebie sposób na naukę języka obcego oraz wraz z nauczycielem odkryć swoje mocne i słabe strony, a także to, co go motywuje albo jest dla niego ograniczeniem. Znajomość własnego stylu uczenia się powinna być równie ważna jak znajomość tabliczki mnożenia, gdyż uczenie się to obecnie jedna z najważniejszych umiejętności (Taraszkiewicz 2021).

3.5. Komunikacja między nauczycielem a uczniami

Refleksyjny i świadomy nauczyciel to osoba, która zawsze obiektywnie, z empatią i z pozytywnym nastawieniem patrzy na ucznia oraz jego rozwój. Jakość komunikacji z uczniami ma bardzo duże znaczenie dla dalszej współpracy i edukacji w szkole oraz poza nią. Dzieci powinny mieć zaufanie do nauczyciela, nie tylko w kwestii nauczania,

ale również w kwestiach wychowawczych. Dzieci powinny wiedzieć, że zawsze mogą poprosić nauczyciela o pomoc, radę. Nauczyciel powinien zawsze okazać dzieciom uwagę i zainteresowanie. Podstawowa wiedza na temat rozwoju dziecka jest również bardzo wskazana, ponieważ pozwala lepiej zrozumieć emocje dziecka, których uczeń często nie potrafi kontrolować. Warto w tym miejscu przytoczyć metodę „porozumienia bez przemocy”. Dotyczy ona sposobu komunikowania się z innymi w taki sposób, aby odróżnić ocenianie od obserwacji, bez osądów. Słuchanie w taki sposób, aby druga osoba czuła się wysłuchana. Porozumienie bez przemocy to także potrzeba empatii, wyrażanie wdzięczności i rozmowa bez pretensji czy konfliktów (Berendt i Sendor 2013: 11–12). Metoda ta może być użyteczna w przypadku różnych sytuacji w szkole.

Oprócz standardowej rozmowy z uczniami w trakcie lekcji, przed lub po niej, nauczyciel ma także możliwość komunikowania się poprzez e-dziennik, gazetkę szkolną czy realizowanie działań, które wychodzą poza podstawę programową, np. kółko zainteresowań. W niektórych szkołach organizowane są „dyżury”, czyli wyznaczone godziny, gdy uczeń może przyjść do nauczyciela i porozmawiać indywidualnie.

Pewnym rodzajem komunikacji jest także komunikacja niewerbalna, czyli intonacja głosu używana przez nauczyciela i ucznia, ich gesty, kontakt wzrokowy oraz odległość fizyczna między nimi. W przypadku kształcenia zdalnego komunikacja między nauczycielem a uczniem jest utrudniona, gdyż nie ma możliwości utrzymania kontaktu wzrokowego. Nie wszyscy uczniowie mają za każdym razem włączone kamery i nie każde dziecko uczy się w komfortowych warunkach. Hałas czy rodzeństwo, które w tym samym czasie ma lekcje, negatywnie wpływają na koncentrację dziecka na zajęciach, dlatego komunikacja nie zawsze jest efektywna. Ponadto nauczyciel, który widzi ucznia w klasie, jest w stanie dostrzec więcej, zaobserwować momenty na lekcji, gdy uczeń się czymś denerwuje, zauważyć emocje, które mu towarzyszą w trakcie wykonywania danego zadania, bezpośrednio zareagować, dodać otuchy, pochwalić.

Nie wszystkie dzieci będą tak samo otwarte oraz zmotywowane do pracy w trybie zdalnym jak w trakcie standardowych zajęć odbywających się w sali lekcyjnej, dlatego rolą nauczyciela będzie znalezienie takiego sposobu komunikacji, który wpisze się w potrzeby uczniów. Można utworzyć wspólną grupę, wykorzystując jeden z dostępnych komunikatorów (za zgodą rodzica). Wcześniej wspomniany e-dziennik jest również dobrym sposobem komunikowania się, przesyłania prac, zadawania pytań i wyjaśniania wątpliwości. Bardzo ważne jest, aby w trakcie lekcji zdalnych nauczyciel pytał, np. na początku lekcji, o samopoczucie uczniów, rozmawiał z nimi na temat problemów czy pojawiających się gorszych nastrojów. Należy zrozumieć dzieci i obserwować je, tak aby w porę zareagować na ewentualne problemy (np. depresja, uzależnienie od internetu, gier).

3.6. Współpraca z rodzicami

Gdy dziecko rozpoczyna edukację wczesnoszkolną, jego środowiskiem wychowawczym, oprócz rodziny, staje się szkoła. To czas, gdy środowisko rodzinne i środowisko szkoły zbliżają się do siebie i powinny nauczyć się ze sobą współpracować dla dobra dziecka. Kluczową rolę odgrywa nie tylko uczeń, ale również rodzice oraz nauczyciele. Dziecko zaczynające swoją przygodę ze szkołą, przynosi swój bagaż doświadczeń, różne emocje, stan zdrowia, możliwości, zainteresowania. Rodzic, który mu towarzyszy, zna go

najlepiej i dlatego odgrywa bardzo ważną rolę w triadzie uczeń – rodzic – nauczyciel (Leśniewska i Puchała b.r.). Komunikacja pomiędzy tymi trzema podmiotami ma przede wszystkim służyć poznaniu potrzeb dziecka, jego mocnych i słabych stron, tak aby stworzyć mu warunki do optymalnego rozwoju.

W jaki sposób nauczyciel może współpracować z rodzicem na co dzień? Dobrym pomysłem jest organizowanie regularnych spotkań z rodzicami, w trakcie których nauczyciel, oprócz bieżących spraw, ma także czas na rozmowę z każdym rodzicem indywidualnie. Ważne jest wtedy miejsce takiej rozmowy – nie powinno się ono odbywać w obecności innych lub na korytarzu. Aby rodzic czuł wsparcie ze strony nauczyciela, rozmowa na temat dziecka powinna być obiektywna i zawsze szczerą. W miarę możliwości poparta dalszymi sugestiami odnośnie do rozwoju dziecka. Może to być np. zaproponowanie rodzicowi dodatkowej literatury do przeczytania, ciekawych stron internetowych, które mogą wesprzeć dziecko w rozwijaniu talentów. Jeśli dziecko potrzebuje większego wsparcia w nauce lub porady u specjalisty, zadaniem nauczyciela jest pokierowanie do odpowiednich osób.

Jeśli nauczyciel spotyka się z rodzicami po raz pierwszy, warto, aby poinformował ich o oczekiwaniach wobec dzieci oraz metodach, za pomocą których będzie pracował, tak aby rodzice wiedzieli, że ich pociechy są w dobrych rękach.

W przypadku zadań domowych, szczególnie w I klasie, nauczyciel może przygotować do wklejenia do zeszytu ucznia gotowe karteczki z informacją, co dzieci mają zadane na następną lekcję lub co powinny przynieść. Można także przestać taką informację poprzez e-dziennik (jeśli szkoła ma dostęp do takiego narzędzia). Będzie to idealne rozwiązanie, szczególnie w trakcie edukacji zdalnej.

W różnych szkołach organizowane są dyżury dla rodziców zarówno w trakcie nauki stacjonarnej, jak i zdalnej. W zależności od sytuacji odbywają się one w sali lekcyjnej lub przez komputer. W czasie nauki online współpraca z rodzicami wydaje się mieć jeszcze większe znaczenie, gdyż właśnie wtedy rodzice przejmują większą odpowiedzialność za proces dydaktyczny. Najistotniejsze jest to, aby przepływ informacji między nauczycielem a rodzicem był dobrze zorganizowany i przeprowadzany na bieżąco.

Podsumowując, aby proces dydaktyczny przebiegał bez zarzutu, kluczowa jest dobra organizacja ze strony nauczyciela oraz przygotowanie się do możliwych zmian w scenariuszu lekcji. Biorąc pod uwagę rodzaj lekcji (stacjonarna, zdalna, hybrydowa), nauczyciel dobiera odpowiednie metody i formy pracy, dopasowuje je do realizowanych treści, do poziomu językowego uczniów oraz ich predyspozycji, szczegółowo planuje każdą fazę lekcji, aby zabrać swoich uczniów w niesamowitą podróż, jaką jest nauka języka angielskiego.

ROZDZIAŁ IV

Nauczane treści kształcenia, umiejętności przedmiotowe i ponadprzedmiotowe (uniwersalne) z uwzględnieniem planowania i wdrażania działań wspierających kształtowanie kompetencji kluczowych i umiejętności miękkich

Gdy uczeń osiąga coś dzięki nauczycielowi,
nauczyciel również czegoś się uczy.

Paulo Coelho

W toku kształcenia uczeń powinien osiągnąć cele, które zakłada podstawa programowa. Mowa tu o czynnościach i umiejętnościach prostych, które z biegiem lat w szkole zmieniają się w bardziej złożone. W klasie I nauczyciel zaczyna od realizowania treści nieskomplikowanych, przechodząc przez klasę II i III do trudniejszych, zgłębiających tematy, które zostały zrealizowane na wcześniejszym etapie edukacyjnym.

4.1. Zakres celów kształcenia języka angielskiego dla I etapu edukacyjnego

Aby uczeń potrafił posługiwać się bardzo podstawowym zasobem środków językowych, które dotyczą jego samego i jego najbliższego otoczenia, powinien zrealizować następujący zakres tematyczny:

- ja i moi bliscy (rodzina, przyjaciele),
- moje miejsce zamieszkania (mój dom, miejscowość),
- moja szkoła,
- popularne zawody,
- mój dzień, moje zabawy,
- jedzenie,
- sklep,
- mój czas wolny i wakacje,
- święta i tradycje, mój kraj,
- sport,
- moje samopoczucie,
- przyroda wokół mnie,
- świat baśni i wyobraźni (Dz. U. 2017, poz. 356 z późn. zm.).

W przypadku środków gramatycznych, zakłada się, że struktury gramatyczne powinny być wprowadzane przez nauczyciela a przyswajane przez uczniów w formie gotowych zwrotów. Zadaniem nauczyciela jest stworzenie takich sytuacji edukacyjnych, podczas których uczniowie mogą obserwować i analizować zależności zachodzące w strukturach zdaniowych (Sobańska 2019: 13).

Istnieje duży wachlarz możliwości realizowania treści kształcenia. Zakłada się, że w ciągu każdego roku szkolnego w klasach I–III, przy około 70 jednostkach lekcyjnych, nauczyciel jest w stanie wprowadzić i utrwalić od 6 do 8 tematów leksykalnych, a zatem na jeden temat poświęca się około 10 lekcji. Jak wspomniano wcześniej, tematy te z roku na rok są rozbudowywane. Należy pamiętać o tym, że nauczanie w klasach I–III ma charakter spiralny, co oznacza, że sprawności językowe są rozwijane zgodnie z rozwojem dzieci oraz z ich możliwościami. Jeśli dzieci będą rozmawiać na temat zwierząt w klasie I,

to następnie w klasie II lub III, gdy po raz kolejny ten sam temat pojawi się na lekcji, zostanie on rozszerzony o nowe słownictwo oraz struktury gramatyczne.

W przypadku wprowadzania liczby słówek na danej lekcji można zaobserwować wiele różnych podejść. Przyjmuje się, że może to być od 6 do 10 słówek na lekcję, jednak jest to uzależnione od liczebności klasy, uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, zaplecza językowego oraz od metod, jakimi pracuje nauczyciel.

Jednym ze sposobów realizacji treści może być bazowanie na kalendarzu świąt typowych i nietypowych. Jest on spójny z założeniami teoretyczno-naukowymi programów nauczania, gdyż wykorzystuje myślenie narracyjne, podejście CLIL czy uczenie się przyjazne mózgowi. Wykorzystując tę możliwość, zaspokaja się ciekawość poznawczą uczniów oraz w naturalny sposób umożliwia naukę poprzez zabawę, stanowiącą jedną z ważnych potrzeb dziecka. Wybierając odpowiednie święta i ustalając kolejność ich wprowadzania na lekcji w autorski sposób, można realizować założenia nauczania interdyscyplinarnego, a ponadto zapewnić autentyczność omawianych treści, rozwijać poczucie wspólnoty uczniów, uwzględniać ich prawdziwe potrzeby. Zapoznanie uczniów ze świętami obchodzonymi w obrębie różnych kultur i krajów pozwoli na rozwijanie kompetencji kluczowych w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej, wielojęzyczności, społecznych i obywatelskich, a także – w przypadku skorzystania z odpowiednich pomocy – kompetencji cyfrowych.

4.2. Przykładowe rozplanowanie treści w klasie I

Zakres tematyczny: Kolory (Mój czas wolny), Zwierzęta (Przyroda wokół mnie) Zabawki (Mój dzień, moje zabawy), Święta Bożego Narodzenia (Święta i tradycje, mój kraj), Rodzina (Ja i moi bliscy), Pogoda (Przyroda wokół mnie), Owoce, jedzenie (Jedzenie).

1. **16 września obchodzi się Dzień Play Doh – czyli Dzień Ciastoliny.** Z tej okazji można zacząć rok szkolny od **powtórzenia kolorów** i tego dnia zorganizować dzieciom zabawy z ciastoliną lub z plasteliną. Przykładowe pomysły:

- nazywanie kolorów ciastoliny w języku angielskim,
- lepienie różnych rzeczy z ciastoliny, a następnie pytanie dzieci, jaki mają kolor,
- kategoryzowanie ciastoliny w różne pojemniki przez dzieci.

Organizując dzieciom taki dzień, nauczyciel daje możliwość poznawania świata wielozmysłowo, ćwicząc motorykę małą, dostarczając dzieciom ruchu na lekcji. Jednocześnie realizuje lekcję metodą TPR (omówioną szeroko w rozdziale II) oraz bierze pod uwagę fakt, iż dzieci powinny poznawać świat za pomocą wszystkich zmysłów.

2. **4 października obchodzony jest Światowy Dzień Zwierząt.** To bardzo dobra okazja do nauki **nazw zwierząt**. Dobrze jest od razu zaplanować wprowadzanie słownictwa lekcjach dotyczących kolorów, tak aby 4 października dzieci znały już nazwy różnych zwierząt. Nauczyciel na tym etapie powinien zdecydować także, jakie zwierzęta będzie omawiać z dziećmi. Mogą to być zwierzęta domowe lub zwierzęta na farmie. Tego dnia dzieci mogą przyjść przebrane za jakieś zwierzę lub nauczyciel może poprosić wcześniej rodziców o przygotowanie w domu jakiegoś atrybutu danego zwierzęcia. Przykładowe pomysły:

- przygotowanie piosenek o zwierzętach (strona [Super Simple Songs](#); dostęp 9.09.2022; oferuje mnóstwo takich piosenek, np. *I Have a Pet, Walking in the Jungle, Let's Go to the Zoo, The Animals on the Farm*). Piosenki są zawsze mile widziane zarówno jako wprowadzenie tematu, jak i utrwalenie słówek. Super Simple Songs to platforma oferująca nie tylko darmowy dostęp do piosenek, ale również do kart obrazkowych czy kart pracy do danej piosenki (można je legalnie wydrukować);
  - zabawy, w których dzieci udają, że są zwierzątkiem, a inne dzieci odgadują jakim;
  - zabawa w zoo: nauczyciel rozkłada karty w sali, mówi, że uczniowie są w zoo i prosi ich o zrobienie zdjęcia zwierzętom. Ręce dzieci są aparatem. W tym zadaniu każdy uczeń ma szansę na równy udział, ponieważ nie musi nic mówić, tylko słuchać i odpowiednio reagować. W ten sposób nauczyciel pracuje metodą TPR (ruch), metodą naturalną (pośrednie uczenie się) oraz CLIL (integrowanie treści z edukacji przyrodniczej), o których była mowa w rozdziale II;
  - na jednej z lekcji utrwalających słownictwo można zaproponować dzieciom projekt na temat zwierząt mieszkających w ich okolicy, pośrednio ucząc zwrotu: *Look!... A cat! / A sheep!*
3. **25 listopada świętuje się Dzień Misia.** Ta okazja może zostać wykorzystana do rozmowy z dziećmi o **zabawkach**. Nauczyciel prosi dzieci o przyniesienie swojej ulubionej zabawki, którą wykorzysta w trakcie zabaw. Słownictwo związane z zabawkami dobrze jest wprowadzić przed 25 listopada, tak aby dzieci tego dnia znały już kilka słów. Przykładowe pomysły:
- zabawa z parawanem: nauczyciel zza parawanu (może to być materac) wychyla powoli jakąś zabawkę lub kartę obrazkową, a uczniowie odgadują, co to jest. Zadanie to można z powodzeniem zrealizować w trakcie zajęć zdalnych, pokazując karty do kamery;
  - zabawa *What's missing?*: nauczyciel układa kilka zabawek (które przyniosły dzieci) w kole. Dzieci mają minutę lub dwie, aby je zapamiętać, następnie uczniowie zamykają oczy, a nauczyciel zabiera jedną zabawkę. Zadaniem uczniom po otwarciu oczu jest odgadnięcie, czego brakuje. Zabawa ta będzie wpisywała się w nurt neurodydaktyki, gdyż dzięki niej pobudza się naturalną ciekawość dziecka, które czepie radość z nauki;
  - „Jakie misie są wśród nas?”. Można wpisać się w podejście interdyscyplinarne, wyświetlając dzieciom na tablicy różne misie, niedźwiedzie i opowiedzieć ciekawostki na ich temat, np. fakt, że miś koala to nie miś, lecz torbacz.
4. **24 grudnia** zaczynają się dni świąteczne, co daje możliwość rozmowy z dziećmi o **świętach Bożego Narodzenia** oraz **tradycjach** z nimi związanymi. Dodatkowo poprzedni temat o zabawkach jest dobrym nawiązaniem do świąt i Świętego Mikołaja. Przykładowe pomysły:
- czytanie książeczki na temat świąt i wprowadzanie słownictwa, stosując metodę narracyjną, która została opisana szerzej w rozdziale II;
  - tworzenie własnych ozdób papierowych na choinkę za pomocą różnych technik plastycznych (przy okazji nauczyciel stosuje model CLIL, wykorzystując integrację wieloprzedmiotową). Przy tym zadaniu warto, aby nauczyciel obserwował uczniów pod kątem specjalnych potrzeb edukacyjnych, ponieważ niektóre dzieci będą z wielką starannością wykonywać powierzone im zadanie, a niektóre nie;

- dekorowanie choinki razem z dziećmi, utrwalając nazwy kolorów w języku angielskim, słuchając w tle muzyki świątecznej (pośrednie uczenie). Nauczyciel może mówić dzieciom, jaką ozdobę mają zawiesić na choince, wtedy będzie miał okazję, by sprawdzić, jak dzieci reagują na polecenia i na ile rozumieją bardzo proste wypowiedzi ustne. Wspólne ubieranie choinki to także bardzo dobra okazja do zaangażowania wszystkich uczniów w klasie, bez względu na potrzeby edukacyjne oraz nawiązanie lepszych relacji.

5. **1 stycznia celebruje się Światowy Dzień Rodziny.** Po powrocie z przerwy świątecznej nauczyciel zaczyna rozmawiać z dziećmi o **rodzinie**. Święta Bożego Narodzenia mogą być dobrym punktem wyjścia do rozmowy o rodzinie, gdyż nauczyciel może zapytać dzieci kogo (nie) spotkały w trakcie świąt. Temat rodziny jest bardzo delikatny. Nauczyciel powinien mieć na uwadze, że nie wszystkie dzieci żyją w szczęśliwych okolicznościach rodzinnych, lecz znajdują się w sytuacji kryzysowej lub traumatycznej, dlatego przed realizacją takiego tematu warto zapytać np. wychowawcę klasy o sytuację danego dziecka. Przykładowe pomysły:

- zamiast rozmawiać o rodzinie każdego dziecka lub pokazywać określony model rodziny, warto oprzeć się na rodzinie zwierząt. Mogą to być pieski, sowy, kotki – dzieci zazwyczaj są pozytywnie nastawione do zwierząt;
- projekt: można zaproponować dzieciom, aby narysowały, namalowały lub nakleiły rodzinę zwierząt, co później można wykorzystać do dyskusji. Dzieci mogą to zadanie wykonać indywidualnie – wtedy gotowe prace należy umieścić w portfolio językowym (więcej na ten temat w rozdziale II). Może to być także praca w grupie lub parze, tak aby dzieci uczyły się pracy w zespole. Ponadto projekt może zostać wykorzystany jako pretekst do zadawania pytań: *What's your... (grandmother's etc.) name?*;
- „Pod światło”: zabawa wymaga użycia kart przedstawiających członków rodziny. Nauczyciel pokazuje rewers karty pod światło lub pod okno, a dzieci odgadują, co na niej jest. Jeśli nie znają jeszcze słowa w języku angielskim, nauczyciel zachęca do powiedzenia słowa po polsku, a potem tłumaczy je na angielski. Zadanie można wykonać na zajęciach zdalnych i zamiast podchodzić do okna, podświetlić kartę latarką.

6. **22 marca obchodzi się Światowy Dzień Wody.** Jest to doskonała okazja do wprowadzenia słownictwa związanego z **pogodą**. Można zacząć od rozmowy z dziećmi na temat ochrony środowiska i oszczędzania wody, rozwijając równocześnie kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych. Dzieci powinny być świadome tego, że są odpowiedzialne za swoją postawę proekologiczną. Przykładowe pomysły:

- naśladowanie zjawisk atmosferycznych gestami i dźwiękami (deszcz, wiatr, burza itp.);
- malowanie tęczy farbami, a następnie odłożenie pracy do portfolio językowego;
- wykonanie eksperymentu z mlekiem i kolorowymi drażkami. Wykonywanie eksperymentu na zajęciach to doskonała okazja do eksploracji świata w ciekawy, nietuzinkowy sposób, co wpływa bardzo pozytywnie na rozwój poznawczy dzieci (myślenie analityczne, porównywanie). Poza tym dzięki zastosowaniu CLIL przez nauczyciela, uczeń, wykonując to zadanie, wychodzi poza treści *stricte* językowe, zyskując tym samym dostęp do informacji z edukacji przyrodniczej. To bardzo

ważne, aby dzieci były zachęcane do obserwowania przedmiotów i zjawisk oraz zauważania związków między nimi (Muszyńska 2019: 4).

7. **18 czerwca obchodzony jest Międzynarodowy Dzień Pikniku**, czyli możliwość do rozmowy o jedzeniu lub konkretniej o **owocach i warzywach**. Tym tematem można zakończyć rok szkolny, wybierając się z dziećmi na piknik do parku, ogrodu czy na boisko szkolne. Przykładowe pomysły:

- przyniesienie prawdziwego jedzenia (w tym owoców, warzyw) i umożliwienie dzieciom dotykania, wążania i smakowania produktów. W myśl podejścia polisensorycznego dzieci lepiej przyswoją nazwy produktów i na dłużej zostaną im one w pamięci;
- zabawa z blenderem: blenderem może być jakieś puste, duże i przezroczyste opakowanie, do którego dzieci będą wkładały prawdziwe owoce lub po prostu karty przedstawiające owoce i warzywa, a następnie będą „mieszały” te produkty tak, aby powstał koktajl. Przy wkładaniu produktów nauczyciel prosi ucznia o nazwanie ich w języku angielskim. Można dodatkowo zapytać ucznia: *Would you like some... (banana)?*, podając mu wzór dwóch przykładowych odpowiedzi: *Yes, please* lub *No, thank you*. Dzięki temu uczeń w przyszłości będzie wiedział, co odpowiedzieć, gdy ktoś zaoferuje mu coś do jedzenia lub picia.

Na zakończenie roku szkolnego oraz pomiędzy realizacją danych tematów warto poświęcić kilka lekcji na utrwalenie słówek z poprzednich działów tematycznych.

4.3. Przykładowe rozplanowanie treści w klasie II

Zakres tematyczny: Ubrania (Sklep), Kolory – powtórzenie, Uczucia i części ciała (Moje samopoczucie), Dom i pomieszczenia (Moje miejsce zamieszkania), Zabawki – powtórzenie i rozszerzenie, Jedzenie – powtórzenie i rozszerzenie, Sklepy (Sklep), Wielkanoc (Święta i tradycje), Sporty (Sport).

1. **15 września obchodzony jest Międzynarodowy Dzień Kropki**. Na początku września rekomendowane jest powtórzenie materiału z I klasy (w tym kolorów, które przydadzą się przy omawianiu każdego tematu), tak aby około 15 września zacząć wprowadzać nowy zakres tematyczny, jakim będą **ubrania**. Tego dnia można poprosić uczniów o założenie (w miarę możliwości) ubrań w kropki. Przykładowe pomysły:

- nauczyciel przynosi ubrania (ciekawym pomysłem są ubrania po małych dzieciach lub ubranka lalek) i wkłada je do dużego pudełka. Aby zaintrygować dzieci, zaczyna od mówienia: *Magic box, magic box. What's inside? One, two, three, count and check with me! One, two, three...*, następnie nauczyciel powoli wyjmuje po jednej rzeczy z pudełka i nazywa ubrania, zachęcając dzieci do powtórzenia;
- powtarzanie szybko–wolno, cicho–głośno. Nauczyciel pokazuje ubrania (lub karty) i nazywa ubranko, prosząc dzieci, aby najpierw powtarzały cicho (lub szeptały), potem głośno, następnie wolno i na koniec szybko. W tym ćwiczeniu, gdy powtarza się słowa chóralnie, dzieci zazwyczaj czują się bezpiecznie i chętnie powtarzają (więcej o metodzie audiolingwalnej i drylu językowym można przeczytać w rozdziale II);
- naklejanie kropek na ubrania: nauczyciel przygotowuje z papieru kolorowe kropki (lub na lekcji wcześniejszej prosi o to uczniów, tak aby zaangażować ich

do współdziałania w tworzeniu lekcji). Zadanie polega na mówieniu uczniom, ile kropek mają przykleić (położyć) na dane ubranko. W ten sposób dzieci uczą się też liczyć w języku angielskim, tym samym rozwijając kompetencje matematyczne, gdyż wykorzystują narzędzia matematyki w życiu codziennym (Muszyńska 2019: 26);

- „Wieszamy pranie!”: zabawa polega na powieszeniu linki w sali, przygotowaniu ubrań i klamerek. Nauczyciel zachęca dzieci do wykonania codziennej czynności, ale używając języka angielskiego. Może powiedzieć uczniom, co mają zawiesić, lub dzieci same decydują i nazywają ubrania w języku angielskim.

Realizując pierwszy dział, oprócz głównego tematu, jakim są ubrania, nauczyciel „przemycą” także słownictwo związane z kolorami i liczeniem.

2. **1 października obchodzi się Światowy Dzień Uśmiechu**, który jest idealnym pretekstem do rozmowy o **uczuciach oraz częściach ciała**. Rozmowa o uczuciach jest bardzo ważnym elementem w rozwoju dziecka. Przykładowe pomysły:

- nazywanie i naśladowanie emocji oraz rozmowa o tym, jak dzieci czują się w danych sytuacjach. Do realizacji tego zakresu tematycznego przydadzą się karty z twarzami osób, które wyrażają różne emocje. W przypadku braku kart można poszukać grafik z legalnych źródeł (Pixabay, Pexels, Unsplash) i wydrukować je lub w trakcie nauczania zdalnego wyświetlić na ekranie;
- gdy dzieci poznają emocje, nauczyciel pyta dzieci o to, jakimi częściami ciała się macha, śmieje, tupie itp. Nauczyciel nazywa części ciała, a dzieci powtarzają i wykonują ruchy. Aby zachęcić do powtarzania, przyda się pacynka lub np. pluszowe zwierzątko, na którym nauczyciel pokazuje daną część ciała. W tym zadaniu można wykorzystać elementy metody TPR;
- przygotowanie karty pracy, na której uczniowie mają za zadanie połączyć część ciała z czynnością (machanie – ręka), a następnie napisanie po śladzie słówek. Po wykonaniu zadania dzieci odkładają kartę pracy do portfolio językowego. Nauczyciel powinien monitorować pracę dzieci pod kątem ryzyka dysleksji oraz dokonywać autorefleksji po każdym przeprowadzonych zajęciach.

Realizując drugi temat, nauczyciel łączy dwa kręgi tematyczne: uczucia i części ciała, dlatego dział może być omawiany na więcej niż 10 lekcjach. Ponadto jeśli nauczyciel widzi taką możliwość, może wprowadzić strukturę *I've got... (2 eyes, 10 toes, 1 nose...)*.

3. **18 listopada celebruje się Dzień Myszk Miki**. Idealne byłoby przebranie się nauczyciela albo innej dorosłej osoby za Myszki Miki. Przed tym dniem można z dziećmi przygotować opaskę na głowę – uszy Myszk Miki. Można zacząć lekcję od nazwania części ciała Myszk, co będzie nawiązywało do poprzedniego tematu, a następnie zapytać dzieci, czy wiedzą, gdzie mieszka Myszka. W tym momencie dobrym pomysłem będzie wyświetlenie na tablicy interaktywnej **domku** Myszk Miki i poproszenie dzieci o odgadnięcie, w jakich **pomieszczeniach** mieszka bohater bajki. Przykładowe pomysły:

- projektowanie domu dla Myszk Miki. Dzieci rysują lub malują na kartce lub na kartonie różne pomieszczenia oraz meble. To zadanie będzie wspierało model CLIL oraz pobudzało wyobraźnię i kreatywność u dzieci oraz rozwijało autonomię

w uczeniu się, ponieważ każdy może inaczej wyobrazić sobie dom Myszkę. Po wykonaniu pracy dzieci umieszczają swój projekt w portfolio językowym;

- pokazywanie różnych czynności i odgadywanie, w jakim pomieszczeniu można je wykonywać, np. mycie zębów – łazienka, gotowanie – kuchnia, spanie – sypialnia itd.;
- przygotowanie karty pracy z nazwami pomieszczeń. Zadaniem ucznia jest połączenie słowa w języku angielskim z pomieszczeniem;
- „Rezerwujemy hotel”. Zadanie bardzo praktyczne w przyszłości pod kątem wyjazdu. Nauczyciel wyświetla uczniom stronę internetową z różnymi hotelami i podaje uczniom wzór, jak opisywać wnętrze, np. za pomocą struktury *There's... (one kitchen), There are... (2 bedrooms) lub I can see... (1 bedroom, 1 kitchen)*.

4. **14 stycznia obchodzony jest Międzynarodowy Dzień Latawca**, który można wykorzystać do powtórzenia słownictwa związanego z **zabawkami** oraz poszerzenia go o **kształty**. Należy pamiętać, że gdy dany temat realizowany jest po raz drugi, to w myśl metody spiralnej powinno się powtórzyć już wcześniej poznane słownictwo, a następnie dodać nowe słowa. Przykładowe pomysły:

- warto byłoby wykonać latawce w grupach oraz je ozdobić – nauczyciel mógłby przy tej okazji pytać o kolor latawca i jego kształt. Zajęcia są realizowane zgodnie z podejściem CLIL;
- zabawa w chowanego. Kilkoro uczniów zamyka oczy i liczy do 10. Inny uczeń chowa kartę obrazkową przedstawiającą zabawkę. Zaczyna się szukanie – można poprosić ucznia, który chował kartę, o odpowiedź: *hot* – gorąco, gdy uczniowie są blisko znalezienia, lub *cold* – zimno, gdy dzieci są daleko. Po odnalezieniu karty uczeń mówi słowo w języku angielskim. W tej zabawie nauczyciel, zapewniając dzieciom naturalną potrzebę ruchu, korzysta z metody TPR.

5. **9 lutego obchodzi się Dzień Pizzy**, który wydaje się bardzo dobrą okazją do ponownej rozmowy o **jedzeniu**. Jeśli tego dnia nie ma możliwości upieczenia pizzy w szkole lub jej zamówienia z restauracji, w ramach realizacji treści międzyprzedmiotowych (edukacja plastyczna) uczniowie mogą wykonać pizzę z papieru lub z filcu. Przykładowe pomysły:

- losowanie produktów – kart z pudełka i rozmowa o tym, czego można użyć do zrobienia pizzy. Nauczyciel może włożyć do pudełka karty obrazkowe z klasy I (które były wykorzystywane do tematu o pikniku) oraz karty z nowym słownictwem. Dobrym pomysłem jest przygotowanie kart, o których wiadomo, że uczniowie je odrzucą, ponieważ nie można danego produktu położyć na pizzy (np. czereśnie). Dzieci lubią takie nieoczywiste propozycje;
- nauczyciel pokazuje karty z produktami i je nazywa. Jeśli właściwie nazwie dany produkt, uczniowie machają rękoma lub klaszczą. Jeśli nauczyciel powie słowo źle, dzieci tupią albo siadają na podłodze. Należy wcześniej umówić się z dziećmi na znaki. To ćwiczenie będzie wpisywało się w metodę TPR (więcej na ten temat można przeczytać w rozdziale II);
- stacje zadaniowe (szczegółowo opisane w rozdziale II): w ramach powtórzenia słownictwa nauczyciel przygotowuje stacje, na których dzieci będą powtarzały słownictwo. Przykładowe ćwiczenia: 1. skategoryzowanie produktów żywnościowych (dzieci same decydują, jakie kategorie wyróżnią). Ćwiczenie na rozwój autonomii, kreatywności, wyobraźni oraz kształtowanie umiejętności

analizy i syntezy. 2. Podzielenie jedzenia na dwie kategorie: *I like..., I don't like....* Realizując ten temat, można nauczyć dzieci tych zwrotów, tak aby potrafiły mówić o swoich upodobaniach dotyczących jedzenia. 3. Uczniowie sami tworzą rozsypankę wyrazową dla innych grup, np. wyraz WATERMELON przekształcają na MAROWNLTEE. 4. Tworzenie menu dla swojego ulubionego bohatera.

6. **15 marca świętuje się Dzień Piekarza i Cukiernika.** Ta okazja będzie dobrym nawiązaniem do poprzedniego tematu – pizzy, ponieważ piekarz też ją piecze. Jeśli nauczyciel dysponuje czasem, może przygotować dla uczniów czapki kucharskie na ten dzień lub wykonać je razem z dziećmi. Nauczyciel, organizując Dzień Piekarza i Cukiernika, powinien przygotować słownictwo związane ze **sklepami**. Aby pobudzić ciekawość u dzieci, nauczyciel może powiedzieć: „Piekarz pracuje w kwaciarni, a cukiernik w sklepie warzywnym”. Wtedy przykuje uwagę dzieci, które na pewno go poprawią – będzie mógł im wytłumaczyć, że tematem zajęć będzie poznanie nazw różnych sklepów. Przykładowe pomysły:

- puzzle: należy pociąć obrazki przedstawiające sklepy, zadaniem uczniów będzie ułożenie kawałków w jedną całość, a następnie nazwanie sklepu z obrazka. Ćwiczenie to rozwija logiczne myślenie i wspomaga rozwój koncentracji;
- zabawa *Let's go to...*: nauczyciel rozkłada karty ze sklepami po sali. Uczniowie ustawiają się w grupach i nauczyciel mówi: *Let's go to the pet shop* („Chodźmy do sklepu zoologicznego”). Wtedy każda grupa maszeruje w kierunku karty i powtarza cały zwrot: „*Let's go to the pet shop*”. Następnie jedna z grup mówi pozostałym, dokąd mają iść. W tym ćwiczeniu nauczyciel łączy ruch, powtarzanie pełnych zwrotów i dobrą zabawę w jedno. Kontynuacją tego zadania może być przepisanie nazw sklepów na kartkę lub do zeszytu z tablicy. Nauczyciel zapisuje na tablicy nazwy sklepów w postaci rozsypanki, a następnie prosi uczniów o zapisanie ich w takiej kolejności, w jakiej maszerowały do każdego miejsca. Będzie to dobra okazja do obserwacji pod kątem uczniów ze SPE, gdyż uczeń z dysfunkcją narządu wzroku oraz uczeń z grupy ryzyka dysleksji będzie miał problem z poprawnym zapisaniem słów z tablicy.

Dodatkowo warto pamiętać, że realizując ten temat, nauczyciel może wykorzystać słownictwo poznane przez dzieci do tej pory, czyli np. zwierzęta (sklep zoologiczny), jedzenie (cukiernia, piekarnia, sklep spożywczy), owoce i warzywa (warzywniak), zabawki (sklep z zabawkami), meble i pomieszczenia (sklep meblowy), ubrania (sklep z ubraniami). Rozkładając karty z różnymi artykułami, może pytać dzieci, gdzie je można kupić, dzieci będą mogły wówczas podać nazwę sklepu. Będzie to idealny sposób na powtórkę i poprowadzenie zajęć w myśl nauczania spiralnego.

7. **Kwiecień: Wielkanoc i tradycje.** Realizując temat świąt i tradycji, nie należy zapominać o **świętach wielkanocnych**. Przy tej okazji można także porozmawiać z dziećmi o porach roku, a w szczególności o **wiosnie i jej zwiastunach**.

Przykładowe pomysły:

- malowanie pisanek z dziećmi lub wykonywanie pisanek za pomocą różnych technik plastycznych (powtórka kolorów, liczb, kształtów oraz wykorzystanie metodologii CLIL);
- Jakie znasz pory roku? Nauczyciel przygotowuje plakaty przedstawiające 4 pory roku. Nazywa je w języku angielskim i wskazuje na różne elementy

charakterystyczne dla danej pory roku. Skupiając się na wiosnie, dzieci mówią, jakie zmiany w przyrodzie zachodzą o tej porze roku. Nauczyciel wybiera najważniejsze słowa i zapisuje je na tablicy w rozsypance. Prosi uczniów o ustawienie się w kolejce w pewnej odległości przed tablicą i daje pierwszej osobie miękką piłeczkę. Nauczyciel mówi słowo, które jest na tablicy, a zadaniem ucznia jest rzucenie piłeczki w to słowo. Dla uczniów zdolnych zadanie to można zmodyfikować i zamiast mówić dane słowo po angielsku, można powiedzieć je w języku polskim, tak aby uczeń musiał najpierw je przetłumaczyć, a dopiero potem rzucić piłeczką;

- w trakcie kolejnych zajęć nauczyciel przygotowuje karty pracy oraz karty obrazkowe w oparciu o wybrane słownictwo, aby móc zorganizować różne gry i zabawy z ich użyciem. W przypadku nauki zdalnej nauczyciel powinien wcześniej przygotować prezentację multimedialną z danymi słowami lub wykorzystać grafiki z wcześniej wspomnianych stron internetowych – Pexels, Pixabay itp. Nawet jeśli nauka odbywa się stacjonarnie, można zamiast plakatów wykorzystać prezentację, pokazując ją na tablicy interaktywnej.

8. **3 czerwca celebruje się Światowy Dzień Roweru.** Jest to doskonała okazja do realizacji zajęć na temat **sportu oraz czynności**. Jeżeli dopisze pogoda, można zorganizować dla dzieci konkurencje sportowe na dworze, a jeśli nie, to wewnątrz, np. na sali gimnastycznej. Przykładowe pomysły:

- prezentacja różnych sportów np. za pomocą odpowiednich atrybutów danej dyscypliny sportowej (piłki, szarfy, rakiety itp.) Zajęcia, w trakcie których wykorzystuje się tzw. realia, są zawsze o wiele ciekawsze. Do danego sportu nauczyciel może przygotować napisy ze sportami i poprosić dzieci o przeczytanie słowa w języku angielskim, a następnie dopasowanie do danego przedmiotu;
- „Na miejsca, gotowi, start!”. Zabawa bardzo dobrze wpisująca się w tematykę, ponieważ będzie wymagała ruchu (metoda TPR) i skupienia. Nauczyciel dzieli uczniów na dwie drużyny i na tablicy zawiesza za pomocą magnesu dwie karty przedstawiające sporty. Uczniowie stoją w dwóch rzędach przed tablicą. Nauczyciel mówi nazwę jednego ze sportów, a dzieci, które stoją jako pierwsze, muszą jak najszybciej podbiec do tablicy i dotknąć odpowiedniej karty. Drużyna, która zrobi to jako pierwsza, zdobywa punkt. Zabawa ta pozwala uczniom na integrację, uczy ich pracy w zespole oraz ponoszenia odpowiedzialności za wygraną lub przegraną. Umiejętności te są niezwykle ważne w kontekście uczenia się przez całe życie oraz rozwijania kompetencji kluczowych;
- zabawa *Can you... (jump)?*: przy okazji tematu sport można zapoznać dzieci z czasownikami wyrażającymi ruch, np. *jump, run, swim, fly, play, turn around, sit down, stand up, walk, crawl* itp. oraz z czasownikiem modalnym *can*. Dzieci opowiadają o sportach, mówiąc np. *I can swim, I can't play football*, nauczyciel może też pokazywać uczniom na tablicy interaktywnej przedstawicieli różnych sportów lub znane osoby z danej dyscypliny i pytać: *Can you swim?, Can you play football?*.

Na zakończenie roku szkolnego oraz pomiędzy realizacją innych tematów, podobnie jak w klasie I, warto poświęcić kilka lekcji na utrwalenie słówek z poprzednich działów tematycznych oraz z klasy I. Ponadto warto, aby nauczyciel przez cały rok szkolny obserwował każdego ucznia w różnych sytuacjach edukacyjnych, tzn. określił, jak pracuje przy ławce, czy starannie pisze w zeszytach, jak wykonuje prace manualne, jak reaguje na zajęcia ruchowe oraz inne bodźce, w jaki sposób komunikuje się z innymi uczniami, jakie ma z nimi relacje. Informacje te będą niezbędne do autorefleksji po przeprowadzonych zajęciach, wyciągnięcia wniosków oraz dostosowania form pracy na lekcjach w kolejnych latach nauczania.

4.4. Przykładowe rozplanowanie treści w klasie III

Zakres tematyczny: Hobby, czynności (Mój czas wolny), Części ciała, zdrowie (Moje samopoczucie), Zwierzęta – powtórzenie i rozszerzenie, Kalendarz, postanowienia (Święta i tradycje, mój kraj), Bajki (Świat baśni i wyobraźni), Szkoła (Moja szkoła), Zawody (Popularne zawody), Wakacje (Mój czas wolny i wakacje).

1. **25 września obchodzony jest Dzień Komiksu**, czyli dobry czas na rozmowę o tym, co **lubią robić dzieci, jakie mają hobby**. Po powtórzeniu materiału realizowanego w klasie I i II na początku roku nauczyciel może zaproponować uczniom nowy temat, jakim jest **czas wolny**. 25 września można poprosić uczniów o przyniesienie do szkoły swojej ulubionej książki lub komiksu. Jeśli uczniowie nie mają takiej książki, powinni poprosić rodziców o książkę, którą lubili jako małe dzieci. Dzień Komiksu to tylko pretekst do obszernej tematyki hobby – jednocześnie można nauczyć dzieci nazw **czynności**, czyli wprowadzić **czasowniki**. Ponadto ten temat doskonale nadaje się do zastosowania podejścia narracyjnego (opisanego w rozdziale II). Przykładowe pomysły:

- opis książek, które przynieśli uczniowie. Można to zadanie zorganizować metodą stacji, która szerzej została opisana w rozdziale II. Nauczyciel dzieli uczniów na grupy i na stolikach przygotowuje 4–5 stacji, na których kładzie kilka wybranych książek. Rozdaje uczniom karteczki samoprzylepne *post-it*, które uczniowie muszą zapisać słowami w języku angielskim. Słówka muszą być związane z daną książką, mogą to być skojarzenia, np. jeśli książka jest o zwierzętach, uczniowie grupowo piszą na karteczkach swoje propozycje słówek związanych ze zwierzętami. Nauczyciel na koniec zbiera wszystkie karteczki i wspólnie z uczniami porównuje odpowiedzi i prowadzi dyskusję na temat danej książki;
- burza mózgów na temat hobby – jakie hobby mają dzieci. Wypisywanie na tablicy lub w specjalnym generatorze internetowym do mapy myśli (w przypadku lekcji zdalnej) słów związanych z zainteresowaniami, a potem dyskusja – *I like swimming, I don't like reading books*. Taka lekcja rozwija kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, ponieważ dzieci uczą się poszukiwania, gromadzenia i przetwarzania informacji oraz wyrażania swoich argumentów w mowie i piśmie.

Realizując ten temat, dzieci oprócz powtórki struktury *I like... / I don't like...* powtarzają słówka z innych kręgów tematycznych (w zależności od tematyki książek).

2. **15 października obchodzi się Globalny Dzień Mycia Rąk.** Przy tej okazji warto zwrócić uczniom uwagę na **dbanie o higienę osobistą** i jednocześnie przypomnieć uczniom **nazwy części ciała**. Będzie to kolejny raz, gdy uczniowie uczą się tego tematu, jednak rozszerzonego o nowe treści. Na początku nauczyciel powinien powtórzyć słownictwo z klasy II, a następnie wprowadzić nowe. Przykładowe pomysły:

- robienie fiszek: nauczyciel wypisuje z uczniami wszystkie słowa związane z częściami ciała i na tej podstawie uczniowie, podzieleni na grupy, tworzą swoje własne fiszki. Na pociętych na mniejsze elementy kartkach uczniowie piszą z jednej strony słowo w języku angielskim, a z drugiej w języku polskim. Następnie wrzucają wszystko do pudełka (może to być puste pudełko po chusteczkach). Wymieniają się z inną grupą pudełkiem i losują fiszkę, mówiąc słowo w języku angielskim. W ten sposób sami biorą odpowiedzialność za swoją naukę. W końcowej fazie lekcji fiszki można odłożyć do portfolio językowego;
- zabawa w zmywanie zarazków: nauczyciel przygotowuje zalaminowane karty z częściami ciała, kładzie je na podłodze i celowo brudzi, np. mazakiem. Uczniowie mają za zadanie zmyć szmatką lub szczotką zarazki z tych części ciała, które wymieni nauczyciel. Można również poprosić innych uczniów o mówienie, które części ciała inni mają „wyczyścić”. Zadanie dobrze się sprawdzi nawet z uczniami bardziej wstydliwym i wycofanymi;
- projekt „Żyję zdrowo”. Dzieci w grupach, w parach lub indywidualnie przygotowują pracę plastyczną lub lapbooka na temat dbania o higienę osobistą. Może ona zawierać opis czynności, np. „wash hands”, „cover your mouth when you sneeze” (fragment piosenki dostępnej w serwisie YouTube [Cover Your Mouth When You Cough!](#); dostęp 9.09.2022), *drink water* itp. Projekt będzie realizacją treści międzyprzedmiotowych i umożliwi dzieciom lepsze zrozumienie kwestii dbania o zdrowie oraz rozwinię umiejętności krytycznego myślenia.

Realizując ten krąg tematyczny, nauczyciel może poszerzyć go także o konstrukcję *I see with my eyes, I touch with my fingers* itd., prosząc uczniów o powtarzanie tych krótkich wypowiedzi według wzoru.

3. **14 grudnia można celebrować Dzień Małpy.** Będzie to kolejna okazja do rozmowy na temat **zwierząt** i rozszerzenie słownictwa o inne zwierzęta, ich **części ciała** oraz strukturę gramatyczną: *It's got (claws), It hasn't got (whiskers)*. Przykładowe pomysły:

- zabawa „Zaczarowany ołówek”: nauczyciel układa karty obrazkowe w kole w taki sposób, aby dzieci nie widziały, co na nich jest. Na środku koła kładzie duży ołówek (lub mały, jeśli nie ma większego) i kręci nim jak wskazówkami zegara. Gdy ołówek zatrzyma się, uczeń odkrywa kartę, którą wskazuje ołówek, nazywa zwierzę w języku angielskim, a następnie je opisuje za pomocą konstrukcji *It's got..., It hasn't got....* Uczniowie kręcą ołówkiem aż do odkrycia wszystkich kart;
- czytanie krótkich opisów zwierząt. Nauczyciel przygotowuje kartę pracy z obrazkami różnych zwierząt oraz ich opisami. Zadaniem ucznia jest przeczytanie opisu (można poprosić ucznia o przeczytanie na głos) oraz połączenie go z odpowiednim zwierzątkiem. To ćwiczenie pozwoli nauczycielowi ocenić, na jakim etapie czytania w języku angielskim jest dany uczeń. Czy potrafi już na głos, z odpowiednią wymową przeczytać zdania? Czy czyta ze zrozumieniem?

To niezwykle ważne umiejętności, pod kątem których nauczyciel powinien przygotowywać dalsze lekcje;

- Baamboozle: gra dostępna na stronie baamboozle.com (dostęp 9.09.2022), która obfituje w quizy dla różnych grup wiekowych. Można je tworzyć samemu lub poszukać już stworzonego przez innego nauczyciela na konkretny temat. Gra polega na tym, że uczniowie podzieleni na grupy podają cyfrę, pod którą kryje się pytanie, obrazek. W przypadku quizu na temat zwierząt uczeń musi podać nazwę zwierzątka widniejącego na obrazku. Za każdą dobrą odpowiedź grupa dostaje punkty. Gra Baamboozle bardzo dobrze się sprawdzi w klasie na lekcjach stacjonarnych, wykorzystując TIK na zajęciach, a także w trakcie nauczania online;
- kalambury: nauczyciel prosi jednego ucznia o wylosowanie karty obrazkowej ze zwierzątkiem. Zadaniem dziecka jest opisanie tego zwierzątka, używając poznanej struktury *It's got...*, podczas gdy inni uczniowie odgadują. To zadanie będzie zdecydowanie odpowiednie dla uczniów zdolnych, którzy lubią wyzwania i będą chcieli spróbować im podołać. Jeśli natomiast dziecko nie jest w stanie przed całą klasą wypowiedzieć się w języku angielskim, nauczyciel nie powinien go zmuszać, tylko poprosić o narysowanie zwierzątka na tablicy, a następnie np. opisanie go w zeszycie;
- „Zgadnij, co to za zwierzę”. Nauczyciel włącza różne odgłosy zwierząt, a uczniowie indywidualnie lub w parach piszą po angielsku, jakie to zwierzątko.

4. **1 stycznia obchodzi się Nowy Rok.** Jest to dobry czas na dyskusję z dziećmi na temat ich postanowień, planów. To moment, kiedy można uświadomić dzieciom, że planowanie oraz dobra organizacja są bardzo przydatnymi umiejętnościami, dlatego też powinny je rozwijać. Nauczyciel powinien korzystać z kalendarza z wypisanymi **miesiącami, dniami tygodnia** oraz **porami roku** w języku angielskim. Dodatkowo nauczyciel może zaciekawić uczniów informacjami na temat różnych terminów obchodzenia tego samego święta w różnych krajach (Dzień Matki, Dzień Nauczyciela itp.). Przykładowe pomysły:

- nauczyciel na oddzielnych karteczkach wypisuje nazwy miesięcy, a zadaniem ucznia jest ułożenie ich w odpowiedniej kolejności. Następnie nauczyciel sprawdza poprawność wykonanego zadania i wymienia jakiś miesiąc. Osoby, które w nim się urodziły, muszą wstać;
- projekt własnego kalendarza: metodą projektu (szczegółowo jest ona opisana w rozdziale II) uczniowie mają za zadanie zaplanować swoje ostatnie miesiące w edukacji wczesnoszkolnej. Na każdy miesiąc od stycznia do sierpnia (lub nawet do grudnia) muszą stworzyć własny kalendarz i wypisać postanowienia, plany na poszczególne miesiące. Na początku roku szkolnego dzieci uczyły się nazw czynności – to dobry czas na powtórzenie tych słówek i zastosowanie ich w planowaniu. Po gotowym projekcie uczniowie w grupach prezentują efekty swojej pracy, np. *January: read a book, February: Play football with a friend etc.* Nauczyciel będzie miał wtedy okazję zobaczyć, w jakim stopniu dzieci rozwinęły umiejętność pisania, czytania czy mówienia w języku angielskim.

5. **26 lutego świętuje się Dzień Opowiadania Bajek.** To idealny moment na pracę **metodą narracyjną**, opisaną szczegółowo w rozdziale II. Zadaniem nauczyciela będzie wybranie przed tym dniem kilku **książeczek**, które będzie czytał uczniom.

Wspólnie z uczniami można zorganizować głosowanie, w którym dzieci zdecydują, która książka będzie czytana 26 lutego. Warto wprowadzić uczniów w świat baśni i pokazać im, jacy bohaterowie zazwyczaj pojawiają się w baśniach (np. *queen, princess, king, prince, frog* itp.). Przykładowe pomysły:

- przygotowanie postaci książki z papieru lub rolek do papieru. Po przeczytaniu książki uczniowie sami rysują bądź malują postacie z bajki i podpisują je np. własnymi imionami. Można je później wykorzystać do teatrzyku. Zadanie bardzo wspiera rozwój autonomii dziecka, ponieważ każdy może wyobrazić sobie postać w zupełnie inny sposób;
- uczniowie wraz z nauczycielem przygotowują krótką inscenizację na zakończenie roku na podstawie czytanej książki. Uczą się swoich ról, przygotowują dekoracje, stroje i przed zakończeniem edukacji wczesnoszkolnej występują przed rodzicami lub tylko przed nauczycielem. W ten sposób nauczyciel ma możliwość pracy metodą dramy (więcej o tej metodzie w rozdziale II).

Realizując ten temat, nauczyciel wspiera rozwój kompetencji osobistych i społecznych, gdyż pobudza wyobraźnię dzieci, motywację do dalszej nauki oraz ciekawość świata. Ponadto dzięki czytaniu książeczki nauczyciel jest w stanie zobaczyć, czy dzieci rozumieją ogólny sens tekstu, który jest wspierany mimiką, ruchem czy obrazem.

6. **14 marca obchodzi się Światowy Dzień Matematyki.** Daje to możliwość porozmawiania z uczniami na temat **szkoły, przyborów szkolnych** czy nawet **przedmiotów**, których będą się uczyć już po wakacjach. 14 marca to także **Dzień Liczby Pi**, więc jest to dobra okazja do zaciekawienia dzieci tym, że taka liczba istnieje, co będzie również realizacją idei uczenia się przez całe życie. Przykładowe pomysły:

- „Kupujemy wyprawkę”. Uczniowie bawią się w sklep papierniczy, który może być zorganizowany na ławce. Nauczyciel wykłada na ławkę różne przybory szkolne (długopisy, kredki, ołówki, nożyczki itp.) i typuje jedną osobę, która będzie sprzedawcą. Wprowadza konstrukcję: *Can I have... (a pen) please?, How much is...?*. Uczniowie kupują i sprzedają, ćwiczą zwroty i słówka przydatne w realnych, życiowych sytuacjach. Można również zachęcić dzieci do liczenia pieniędzy oraz nauki liczb do 50 lub 100;
- „Odgadnij po dotyku”. Nauczyciel chowa wszystkie przybory szkolne w woreczku, tak aby nie było ich widać. Uczniowie losują przedmiot i tylko za pomocą dotyku odgadują, co trzymają w dłoniach. Jeśli odgadną, mogą wyjąć przedmiot z woreczka i dodatkowo go opisać (kolor, kształt).

Realizując ten krąg tematyczny, nauczyciel może rozbudować go o przedmioty szkolne, takie jak matematyka, historia, plastyka itp. Dodatkowo powtarza także nazwy sklepów, o których była mowa w klasie II w marcu. Przy okazji Dnia Matematyki można zachęcić uczniów do liczenia różnych przedmiotów (kredki, ławki, okien) lub dokonania pomiarów – np. ile centymetrów ma krzesło, długopis itp. To zadanie dobrze sprawdza się na lekcjach zdalnych, gdy nauczyciel może poprosić ucznia o policzenie krzesel w kuchni, samochodzików lub laleczek na półce.

Warto również zwrócić uczniom uwagę na liczbę pojedynczą i mnogą oraz pośrednią naukę przedimków *a, an* poprzez powtarzanie pełnych zdań, np. *I've got **a pen**. I've got **two pens**. I've got **an eraser**, I've got **three erasers**.*

7. **4 maja można świętować Międzynarodowy Dzień Strażaka.** Przy tej okazji nauczyciel rozmawia z uczniami na temat różnych **zawodów**. Przykładowe pomysły:

- „Bądź spozstrzegawczy!”. Nauczyciel kładzie karty obrazkowe na podłodze tak, żeby nie było widać, co na nich jest. Mówi do uczniów: „*One, two, three, eyes on me*” i szybko odkrywa, po czym szybko zakrywa kartę. Uczniowie w dużym skupieniu obserwują i jeśli zdążyli zauważyć, mówią, co było na karcie;
- gra w rozbitków: nauczyciel rozkłada karty na podłodze i mówi uczniom, że są na wyspie, z której będzie ich musiał uratować. Żeby nie wpaść do wody, dzieci muszą skakać po magicznych kamieniach, którymi są karty. Nauczyciel podaje nazwę zawodu, który jest na obrazku, a zadaniem ucznia jest wskoczenie na właściwy kamień – kartę. Jeśli przejdzie całą trasę, jest ocalony. To gra, którą można modyfikować zgodnie z potrzebami uczniów. Dzieci odważniejsze mogą też mówić innym uczniom, gdzie mają skakać (metoda TPR).

Realizując ten temat, nauczyciel może wprowadzić strukturę *I want to be... a doctor*.

8. **21 czerwca obchodzi się Pierwszy Dzień Lata**, co daje możliwość nauki słów związanych z **wakacjami**. Nauczyciel ma okazję, by wprowadzić słownictwo opisujące plażę, góry, jezioro. Dobrym pomysłem jest wyświetlenie na tablicy interaktywnej różnych miejsc i nazywanie ich. Przykładowe pomysły:

- folia bąbelkowa. Nauczyciel kładzie na podłodze karty w rzędzie i przykrywa je folią bąbelkową. Uczeń przechodzi trasę i kolejno nazywa obrazki (z pomocą nauczyciela lub bez). Można zaproponować uczniom, aby wykonywali to zadanie na boso – wówczas ćwiczenie to idealnie wpisze się w naukę z wykorzystaniem wielu zmysłów;
- „Robimy lapbooki na temat wakacji”. Uczniowie otrzymują puste teczki i muszą w nich zaprojektować różne rodzaje wakacji. Mogą do teczki wklejać różne obrazki z gazet, naklejki lub sami je rysować i podpisywać w języku angielskim. Więcej na temat lapbooków można przeczytać w rozdziale II.

Na sam koniec zajęć w klasie III nauczyciel powinien podsumować dotychczas poznane słownictwo i struktury z klasy I, II oraz III za pomocą różnych gier i zabaw czy uzupełniania kart pracy. Można również poświęcić część zajęć na portfolio językowe, które dzieci uzupełniały w ciągu kilku lat, i omówić ich prace. Ponadto warto pamiętać o tym, że im częściej nauczyciel będzie powtarzał poznany materiał, tym lepiej uczniowie go opanują, dlatego też dobrym rozwiązaniem jest zadawanie tych samych pytań na początku każdej lekcji. Można do tego użyć piłeczki i rzucając do ucznia, zadawać mu pytanie o wiek, imię, nazwisko, samopoczucie, ulubione jedzenie, kolor itp. Kończąc pierwszą klasę, uczniowie będą mogli już sami rzucać piłeczkę do innego dziecka i zadawać mu pytania osobiście. Ta „rutyna” będzie miała dużą wartość w zakresie reagowania ucznia werbalnie i niewerbalnie na polecenia, co w konsekwencji doprowadzi do przedstawiania siebie oraz innych osób.

Do każdego kręgu tematycznego nauczyciel powinien przygotować: listę słownictwa, karty obrazkowe, grafiki na komputerze, karty wyrazowe, historyjki lub książeczki adekwatne do tematu oraz zawierające odpowiednie słownictwo, piosenki, gry edukacyjne oraz inne przedmioty, które przydadzą się do zabaw np. z kartami.

4.5. Stopniowe pogłębianie wiedzy

Planując rozkład treści kształcenia na poszczególne lata szkolne, należy pamiętać o spiralności nauczania, czyli takim sposobie wprowadzania materiału językowego, który powraca do nauczanych treści, stopniowo rozszerzając ich zakres. Metoda spiralna zastosowana w planowaniu treści kształcenia pokazuje uczniom, jak wiele się nauczyli, zapamiętali oraz czego jeszcze muszą się nauczyć. Praca taką metodą rozwija kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się, gdyż skłania ucznia do:

- autorefleksji,
- zarządzania własnym uczeniem się,
- określania swoich możliwości,
- koncentracji na wykonywaniu zadania,
- krytycznej refleksji,
- wytrwałości w nauce,
- samokontroli.

Reasumując, planowanie treści kształcenia zawsze powinno uwzględniać zainteresowania uczniów, ich ewentualne specjalne potrzeby edukacyjne, ich naturalną potrzebę ruchu, ciekawość, otwartość oraz spontaniczność. Dodatkowo, dostarczając dzieciom ciekawych treści, nauczyciel rozwija pośrednio szereg umiejętności miękkich i kompetencji kluczowych, przyczyniając się tym samym do propagowania i realizowania procesu uczenia się przez całe życie. Stosując zróżnicowane metody i techniki pracy, nauczyciel wykracza poza treści przedmiotowe, otwierając umysły uczniów na zmiany stale dokonujące się w otaczającym ich świecie.

ROZDZIAŁ V

Monitorowanie i ocenianie postępów ucznia

W edukacji zawsze chodzi o relacje. Wspaniali nauczyciele to nie tylko dobrzy instruktorzy czy administratorzy testów. To mentorzy stanowiący inspirację dla swoich uczniów.

Ken Robinson

Ocenianie jest złożonym i wieloaspektowym zagadnieniem, które jest nieodłącznie związane z procesem dydaktyczno-wychowawczym na każdym etapie edukacyjnym. Dzięki odpowiednim narzędziom ocena pokazuje postęp w zakresie umiejętności typowo językowych oraz tych, które wiążą się ze zmianami postaw czy zachowań (Sobańska 2019: 37). Zważywszy na obowiązujące przepisy prawne, ocena powinna uwzględniać możliwości uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Ocena szkolna, którą wystawia nauczyciel, może być formatywna i sumatywna. Na etapie edukacji wczesnoszkolnej jest to ocena opisowa.

5.1. Ocena formatywna i sumatywna

Ocenianie formatywne (inaczej kształtujące) powinno być przeprowadzane regularnie i zawsze wpisywać się w nurt oceniania kształtującego. Jest to informacja o postępach ucznia, która ukierunkowuje go w drodze do osiągnięcia sukcesu edukacyjnego oraz motywuje do dalszej pracy. Jego celem jest monitorowanie nauki uczniów oraz wskazanie ich mocnych i słabych stron. W zależności od sytuacji nauczyciel ocenia formalnie lub nieformalnie. Na etapie I powinno przeważać ocenianie nieformalne, którego dokonuje się na podstawie obserwacji aktywności językowych uczniów. Taka ocena uwzględnia możliwości dziecka oraz jego wkład pracy (Sobańska 2019: 37). Uzyskanie informacji zwrotnej od nauczyciela, wyjaśniającej, co uczeń może zrobić, aby poprawić wynik, jest o wiele bardziej istotne niż otrzymanie stopnia, gdyż kształtuje szereg kompetencji kluczowych ucznia, np. kompetencje w zakresie przedsiębiorczości, które opierają się na poczuciu sprawczości, kompetencje w zakresie umiejętności uczenia się, bazujące na zdolności określania swoich możliwości, wytrwałości w nauce oraz poszukiwaniu wsparcia.

Ocenianie sumatywne odbywa się na koniec każdego semestru, a jego celem jest ocena nauki ucznia. Ocenianie sumatywne dotyczy postępów w zakresie wiedzy, umiejętności zdobytych przez ucznia, wykorzystania własnych możliwości z uwzględnieniem czynników psychofizycznych, rodzinnych i środowiskowych, zachowania w trakcie lekcji oraz aktywności (Moskal b.r.). W klasach I–III uczeń otrzymuje ocenę opisową, która spełnia wiele istotnych funkcji: motywacyjną, diagnostyczną, informacyjną oraz wychowawczą.

Funkcja motywacyjna oceny wpływa pozytywnie na dziecko i zachęca je do dalszej nauki i rozwoju, a także umożliwia kształtowanie u ucznia kompetencji oraz umiejętności, takich jak zdolność do autorefleksji oraz zdolność skutecznego zarządzania własnym uczeniem się. Funkcja diagnostyczna informuje, na jakim etapie rozwoju pod kątem wymagań nauczyciela znajduje się dziecko. W przypadku funkcji

informacyjnej przekazywana jest informacja o tym, co dziecku udało się zrozumieć, poznać, jakie nabyło umiejętności oraz co potrafi wykonać samodzielnie. W kontekście funkcji wychowawczej należy zauważyć, że dzięki opisowej formie oceny dzieci nie rywalizują ze sobą, porównując swoje stopnie, co w konsekwencji nie prowadzi do podziału dzieci na lepsze i gorsze. Ocena opisowa eliminuje również stres, a dzieci uczą się w bardziej przyjaznej atmosferze. Ustalając całkowitą ocenę opisową, niezbędna jest obecność zarówno nauczyciela języka angielskiego, jak i nauczyciela edukacji zintegrowanej. Ponadto ocena powinna być nieskomplikowana i zrozumiała dla dziecka, gdyż dzięki temu zarówno rodzicom, jak i uczniom będzie łatwiej ją zrozumieć i wyciągnąć odpowiednie wnioski (Pamuła 2009: 103).

5.1.1. Ocenianie umiejętności językowych

Podczas oceniania nauczyciel powinien zwrócić uwagę zwłaszcza na umiejętność rozumienia ze słuchu, mówienie, reagowanie na komunikaty, a następnie na wymowę, rytm, intonację, znajomość środków językowych, a także umiejętność czytania i pisanie.

Z uwagi na to, że jednym z celów nauki języka obcego jest skuteczne porozumiewanie się, uczeń powinien rozumieć bardzo proste wypowiedzi ustne poprzez reagowanie na polecenia (np. gdy nauczyciel używa *classroom language*) oraz rozumienie sensu krótkich wypowiedzi, opowiadań, bajek, piosenek czy rymowanek, w szczególności gdy wspierane są obrazkami, rekwizytami czy ruchem i gestem (Muszyńska 2019: 23). Dziecko jest w stanie osiągnąć ten cel poprzez zastosowanie przez nauczyciela metody naturalnej czy myślenia narracyjnego (szczegółowo opisane w rozdziale II). Uczeń powinien także rozumieć wyrazy oraz jedno- lub kilkuzdaniowe, bardzo proste wypowiedzi pisemne, znajdując określone informacje oraz wyjaśniając ogólny sens tekstu.

W przypadku wypowiedzi ustnych uczeń potrafi powtórzyć wyrazy i proste zdania, które mówi nauczyciel w trakcie różnych aktywności podczas lekcji, np. zabaw z kartami, w trakcie gier edukacyjnych, śpiewania piosenek. Przykłady takich ćwiczeń oraz ich opis (użycie piosenek, odpowiadanie na pytania zadawane dzieciom na początku lekcji) znajdują się w scenariuszach dołączonych do poradnika. Uczeń powinien umieć także tworzyć bardzo proste i krótkie wypowiedzi według wzoru, np. opis zwierzątka, sportów, które uprawia (przykłady takich zadań również znajdują się w scenariuszach). Metoda audiolingwalna, która opiera się na drylu językowym, pozwala rozwijać te umiejętności. Ponadto należy wskazać, że w zakresie wypowiedzi ustnych, aby uczeń potrafił recytować wiersze, rymowanki czy odgrywać dialogi oraz używać poznanych wyrazów i zwrotów, przydatne może okazać się zastosowanie podejścia komunikacyjnego (szeroko opisanego w rozdziale II).

Oceniając umiejętność pisania, nauczyciel sprawdza, czy uczeń przepisuje wyrazy i proste zdania (z tablicy, z mapy myśli), pisze pojedyncze wyrazy i zwroty oraz bardzo proste i krótkie zdania według wzoru i samodzielnie (opis pomieszczenia, tworzenie menu dla bohatera; propozycje ćwiczeń znajdują się w rozdziale IV).

Sprawdzając umiejętność reagowania, nauczyciel powinien zwrócić uwagę na to, jak uczeń przedstawia siebie i innych (przydatne będą pytania, które nauczyciel zawsze zadaje na początku lekcji), jak uczeń stosuje podstawowe zwroty grzecznościowe –

powitania, pożegnania, dziękowanie, proszenie (efektywne będą ćwiczenia symulacyjne w restauracji, stosowanie się do zasady rutyny na lekcji) oraz jak wyraża swoje upodobania (*I like..., I don't like...*, mówiąc np. o ulubionym jedzeniu czy sporcie).

W zakresie słuchania ze zrozumieniem nauczyciel powinien sprawdzić, w jakim stopniu uczeń potrafi uzupełnić tekst z lukami (np. tekst piosenki). Dla ucznia z ryzykiem dysleksji można wypisać brakujące słowa, a jego zadaniem będzie wstawienie ich w odpowiednie miejsce. Innym zadaniem może być wystuchanie i dobranie odpowiedniego obrazka (uczeń wybiera te obrazki, o których była mowa w nagraniu, filmiku) oraz podniesienie ręki, gdy uczeń usłyszy dane słowo (nauczyciel ustala z dziećmi, że ilekroć usłyszą nazwę, np. zwierzątka, podnoszą rękę – przykładowe zadanie zaproponowano przy omówieniu myślenia narracyjnego w rozdziale II).

Oceniając umiejętność czytania, nauczyciel obserwuje, w jakim stopniu uczeń umie dobrać podpis do obrazka (np. na karcie pracy) lub zaznaczyć właściwą odpowiedź w zadaniach wielokrotnego wyboru (Komorowska 2009: 182).

Przygotowując raport cząstkowy, nauczyciel powinien pamiętać o odniesieniu się do opanowania przez ucznia nie tylko wymienionych celów językowych, lecz także postaw w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych.

5.1.2. Ocenianie kompetencji kluczowych

Refleksyjny, świadomy i innowacyjny nauczyciel to osoba, która nie tylko dba o przekazanie uczniom odpowiednich treści, lecz przede wszystkim ma zdolność łączenia teorii z praktyką, kształtując przy tym szereg umiejętności miękkich ucznia oraz kompetencji kluczowych, niezbędnych do pełnego funkcjonowania w życiu społeczeństwa oraz skutecznego radzenia sobie ze zmianami na rynku pracy.

W jaki sposób ocenić, czy uczeń nabył **kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji**? Nauczyciel będzie mógł zaobserwować ich rozwój, gdy uczeń będzie potrafił w kreatywny i skuteczny sposób porozumiewać się z innymi osobami, a także gdy uczeń opanuje umiejętność czytania ze zrozumieniem oraz będzie zainteresowany interakcją z innymi osobami.

Kompetencje w zakresie wielojęzyczności są niezwykle istotne podczas nauczania języków obcych, a ich rozwój można obserwować, gdy uczeń jest zdolny do komunikowania się w języku obcym z innymi osobami, gdy posiada określony zasób słownictwa, gdy jest zainteresowany różnymi językami oraz gdy potrafi zrozumieć komunikat mówiony, podejmując i kończąc rozmowę. W trakcie edukacji na etapie wczesnoszkolnym nauczyciel powinien pokazać dzieciom, jak korzystać z narzędzi do uczenia się języków obcych nie tylko w trakcie lekcji, lecz również poza nią oraz przez całe życie. Jest to też jedna z umiejętności kształtowanych w ramach kompetencji w zakresie wielojęzyczności.

Przechodząc do kolejnych kompetencji, należy podkreślić duże znaczenie **kompetencji matematycznych i cyfrowych**. Nauczyciel może dostrzec ich rozwój u ucznia, gdy ten liczy przedmioty, dodaje, podaje ceny, godzinę na zegarze, a także gdy potrafi posługiwać się telefonem, komputerem, tabletem, tablicą multimedialną w trakcie wykonywania ćwiczeń językowych. Bardzo ważnym elementem tych kompetencji jest także umiejętność korzystania z portali edukacyjnych, komunikatorów,

platform do zajęć zdalnych (była o nich mowa w rozdziale I) oraz odpowiedzialne korzystanie z technologii cyfrowych.

Uczeń rozwija **kompetencje osobiste, społeczne i zakresie umiejętności uczenia się**, wyrażając swoje potrzeby i emocje, jednocześnie rozumiejąc uczucia przeżywane przez inne osoby. W trakcie wykonywania zadań w parze czy grupie uczeń rozwija umiejętność aktywnej współpracy i korzystania z informacji zwrotnej, a także asertywność i empatię, rozwija również ciekawość, poszukując sposobów pracy nad znajomością języka angielskiego.

Kształtując **kompetencje obywatelskie**, uczeń poznaje symbole wybranych krajów anglojęzycznych oraz znaczenie symboli narodowych. Ponadto uczeń angażuje się w działania społeczne, wykształcając w ten sposób krytyczne myślenie oraz poszanowanie dla różnorodności. Przykładem może być uczestnictwo w projektach eTwinning (omówione w rozdziale II).

Kolejnym ważnym aspektem jest budowanie u ucznia **kompetencji w zakresie przedsiębiorczości**, które przekładają się na podejmowanie inicjatyw, rozwiązywanie problemów, zdolność do wspólnego działania. Przykładem zadania rozwijającego te umiejętności może być uczestnictwo w dramie (szerzej opisane w rozdziale II) czy tworzenie prac plastycznych (przy zastosowaniu CLIL).

Kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej przekładają się na znajomość tradycji, świąt obchodzonych w wybranych krajach anglojęzycznych, na wyrażanie własnych pomysłów oraz odnajdywanie swojego miejsca w grupie, co ma szczególną wartość w przypadku uczniów ze specyficznymi potrzebami edukacyjnym (Dz. Urz. UE 2018, C189/1; Sobańska 2019: 43).

Ocenianie poziomu rozwoju kompetencji kluczowych może zostać przeprowadzone na podstawie arkuszy ewaluacyjnych, które stanowią uzupełnienie niniejszego poradnika w oddzielnej publikacji dotyczącej pomiaru dydaktycznego. Arkusze, które mogą zostać stworzone zarówno dla nauczyciela, jak i dla ucznia, dają możliwość zaobserwowania postępu, jakiego uczeń dokonał w określonym czasie oraz wskazania jego mocnych i słabych stron. Arkusze można przygotować samodzielnie, biorąc pod uwagę swoich uczniów (także tych ze SPE). Powinny one być skonstruowane tak, aby cele w nich zawarte były mierzalne i pozwalały na obiektywną interpretację. Dzięki arkuszom nauczyciel będzie w stanie ocenić, jak rozwinęły się poszczególne kompetencje u danego ucznia, a także określić, w którym obszarze uczeń potrzebuje jeszcze większego wsparcia lub motywacji. Bardzo ważne jest, aby nauczyciel nie porównywał ze sobą uczniów, ponieważ każdy charakteryzuje się innymi cechami, umiejętnościami i każdy pracuje na miarę swoich własnych możliwości. W arkuszu warto zaznaczyć nawet najmniejszą próbę podjętą przez ucznia w celu wykonania powierzonego mu zadania.

Nauczyciel może uzupełniać arkusz poprzez formalną i nieformalną obserwację ucznia, np. w trakcie trwania projektu zaznaczając, co i w jaki sposób uczeń zrealizował. Innym sposobem może być po prostu rozmowa z uczniem. Przykładowe pytania, które mogą znaleźć się w arkuszu mierzącym przyrost kompetencji:

- Czy uczeń potrafił skorzystać z tablicy multimedialnej w trakcie wykonywania zadania? (kompetencje cyfrowe)

- Czy uczeń zrozumiał pytania zadawane mu podczas ćwiczenia? (kompetencje w zakresie wielojęzyczności)
- Czy uczeń współpracował z innymi w czasie trwania projektu, dzieląc się zadaniami i motywując do pracy? (kompetencje w zakresie przedsiębiorczości).

Nauczyciel zaznacza odpowiedzi, określając, w jakim stopniu uczeń wykonał zadanie: „bardzo dobrze”, „wystarczająco”, „niewystarczająco”, „źle”.

W arkuszu dla ucznia mogą znaleźć się następujące pytania:

- Czy udało Ci się przekazać informację na temat Twojego ulubionego jedzenia w języku angielskim? (kompetencje w zakresie tworzenia informacji)
- Czy rozpoznałeś symbole Anglii i Stanów Zjednoczonych? (kompetencje obywatelskie)
- Czy udało Ci się odczytać godziny w języku angielskim? (kompetencje matematyczne).

Uczeń, uzupełniając arkusz, może obok każdego pytania wstawiać „buźki” (emotikony): uśmiechnięta (oznaczająca „tak”), smutna (oznaczająca „nie”) i obojętna (oznaczająca „nie wiem”).

Innym narzędziem do pomiaru kompetencji może być ocena koleżeńska. Na koniec projektu nauczyciel zaprasza dzieci do podsumowania pracy kolegów i koleżanek z klasy, zadając im różne pytania, np.:

- Czy grupa była przygotowana na czas?
- Czy grupa wykonała zadania starannie?
- Czy członkowie grupy potrafili się porozumieć i wspierać?
- Czy grupa wywiązała się z powierzonych jej zadań?

Przykładowymi odpowiedziami mogą być: „super”, „zadowolająco”, „następnym razem będzie lepiej”.

Po wypełnieniu arkusza zadaniem nauczyciela będzie jego skrupulatna analiza. Celem monitorowania i diagnozowania postępów ucznia z uwzględnieniem procesu kształtowania kompetencji kluczowych jest przede wszystkim bieżąca informacja na jego temat, która może pomóc nie tylko uczniowi, lecz również nauczycielowi w dążeniu do wspólnego sukcesu edukacyjnego, jakim jest skuteczne komunikowanie się w języku obcym oraz świadomość tego, jak ważne jest uczenie się przez całe życie. Kompetencje kluczowe będą nabywane przez ucznia stopniowo, dlatego niezbędna jest ewaluacja arkusza, który wskaże kompetencje już nabyte oraz te, których uczeń jeszcze nie rozwinął.

Przyrost kompetencji można mierzyć np. po pierwszym semestrze nauki oraz na koniec roku szkolnego, obserwując, ilu uczniów w arkuszu zaznaczyło „tak”, „nie”, „nie wiem”, a następnie porównując przyrost kompetencji w stosunku do poprzedniego roku, semestru. Należy również zwrócić uwagę na to, które zadanie sprawiło uczniom najwięcej trudu i określić tego przyczyny (np. niewystarczający czas poświęcony przez nauczyciela na dane zagadnienie). Innym celem może być także zebranie informacji, które posłużą nauczycielowi do ewaluacji programu i jego ewentualnych korekt (np. zaplanowanie większej lub mniejszej liczby godzin poświęconych na dane zagadnienie lub zastosowanie innej metody pracy).

Reasumując, nauczyciel powinien wyposażyć się w odpowiednie narzędzia (np. wyżej opisane arkusze), aby zebrać dane na temat uczniów oraz swojej efektywności nauczania, a następnie je przeanalizować i wyciągnąć odpowiednie wnioski, które będą prowadzić do realizacji wcześniej wyznaczonych celów.

5.1.3. Regularne informacje o uczeniu się a uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

Nauczyciel powinien systematycznie informować rodzica, a także samego ucznia o sposobie pracy na lekcji – np. koncentracji na zadaniu, staranności prac pisemnych, plastycznych. W przypadku problemów nauczyciel powinien zaproponować rodzicom wizytę w poradni psychologiczno-pedagogicznej. Często problemy w nauce wynikają z czynników niezależnych od ucznia, ze specyficznych trudności w uczeniu. Informacje, które nauczyciel przekazuje rodzicom, są bardzo cenne, gdyż rodzic może nie zauważyć czegoś niepokojącego, gdy dziecko uczy się samodzielnie w domu. Kiedy już dziecko zostanie zbadane przez specjalistów i otrzyma opinię z poradni, nauczyciel będzie w stanie zastosować indywidualizację procesu uczenia się i nauczania. Ponadto diagnoza będzie miała wpływ na ocenianie ucznia, gdyż nauczyciel dostosuje wymagania do jego indywidualnych potrzeb (Sobańska 2019: 38–39). Nauczyciel, zapoznając się z diagnozą, opinią czy orzeczeniem z poradni psychologiczno-pedagogicznej, otrzyma także zalecenia dotyczące pracy z danym uczniem oraz metody ewaluacji i narzędzia w postaci np. kart obserwacyjnych.

5.2. Samoocena oraz ocena koleżeńska

Samoocenę warto wdrażać już w pierwszej klasie. Aby uczenie się przyniosło oczekiwane efekty, uczeń powinien mieć świadomość, co już potrafi, a czego jeszcze powinien się nauczyć. Z tego względu warto, aby nauczyciel miał czas na rozmowę z dziećmi na ten temat oraz odpowiedział im, w jaki sposób mogą się uczyć. Dzięki temu uczniowie czują się bardziej odpowiedzialni za swoje uczenie się i chętniej udzielają nauczycielowi informacji zwrotnych (Pamuła 2009: 103). Takie działania mogą przyczynić się do kształcenia kompetencji uczenia się przez całe życie, która ma pozytywny wpływ na świadomość dzieci co do ich mocnych i słabych stron, na pogłębianie wiary we własne możliwości oraz na dalszą motywację do nauki języków obcych (Sobańska 2019: 40). Poprzez takie działania młodzi ludzie mogą przygotować się do funkcjonowania w dorosłym życiu, w tym skutecznego funkcjonowania na dynamicznie zmieniającym się rynku pracy.

Przykładowe techniki związane z nauczaniem samooceny uczniowskiej:

- portfolio językowe, Europejskie Portfolio Językowe: kolekcjonowanie prac, miniprojektów, kart samooceny oraz uzupełnianie informacji w portfolio dają uczniom obraz tego, jak zmieniali się w ciągu danego roku szkolnego;
- technika TAK/NIE: w trakcie lekcji nauczyciel pyta dzieci, czy na pewno rozumieją wszystko, co do tej pory było omawiane. Jeśli uczeń rozumie (TAK), nie podnosi ręki, jeśli ma wątpliwości (NIE), podnosi rękę;
- technika karteczek, kubeczków w 3 kolorach: zielonym, pomarańczowym i czerwonym. Uczniowie mają je zawsze na wyposażeniu, aby podnieść zielony kolor, gdy wszystko rozumieją, pomarańczowy, jeśli potrzebują jeszcze pomocy przy niektórych kwestiach, natomiast czerwony wtedy, gdy nie potrafią wykonać zadania.

- uzupełnianie „checklisty” na koniec zajęć poprzez zaznaczenie elementów z lekcji, które rozumieją i pamiętają.

Samoocena może być również przeprowadzona wspólnie w środowisku klasowym wraz z nauczycielem. Poniżej podano przykłady narzędzi do ewaluacji danego tematu, omówionego działu.

- Dzieci siadają w kole. Nauczyciel ma przygotowane karteczki z niedokończonymi zdaniami, np.: „Najbardziej podobało mi się...”, „Słówka, które zapamiętałem(-em), to...”, „Słówka, które były dla mnie trudne, to...”.
- Można także rozłożyć karty obrazkowe i poprosić poszczególne dzieci o podniesienie tyłu kart, ile nazw zapamiętali. Dzięki temu same zobaczą, ile kart pozostało na podłodze, a zatem otrzymają informację zwrotną o tym, czego jeszcze muszą się nauczyć. Podobnie można zrealizować to zadanie na bazie papierowych fiszek, które uczniowie sami przygotowali. Należy z uczniami podsumować wykonane zadanie i wyciągnąć wspólne wnioski (nad czym należy jeszcze popracować, a co już jest dla dzieci zrozumiałe).
- Nauczyciel zapisuje na tablicy, na flipcharcie kilka zdań na temat zajęć, np. „Na dzisiejszej lekcji nauczyłem się co najmniej 5 słówek”; „Na dzisiejszej lekcji miałem możliwość porozmawiania z drugą osobą w języku angielskim”; „Na dzisiejszej lekcji nudziłem się”; „Dzisiejszy temat był dla mnie trudny”; „Dziś wszystko rozumiałem” itp. Po lekcji uczniowie podchodzą do tablicy i stawiają kropkę lub jakiś inny umówiony znaczek przy zdaniach, z którymi się zgadzają. Na kolejnych zajęciach nauczyciel omawia udzielone odpowiedzi z uczniami.
- Walizka/Kosz: w tym zadaniu na koniec lekcji nauczyciel rozdaje dzieciom 2 kartki – jedną z rysunkiem walizki, drugą z koszem. Zadaniem uczniów jest napisanie lub narysowanie tego, co zapamiętali z lekcji („co biorą ze sobą do walizki”) na kartce z walizką, natomiast na kartce z koszem napisanie lub narysowanie tego, co im się nie podobało, bądź tego, co było dla nich trudne.

Ocena koleżeńska jest alternatywną metodą oceniania, w której uczniowie udzielają informacji zwrotnej dotyczącej pracy swojego kolegi lub koleżanki. Uczniowie mogą oceniać nawzajem swoje prace domowe, projekty lub wystąpienia ustne w postaci opisowej. Mogą także przyznawać sobie odznaki – naklejki, a w przypadku kształcenia zdalnego mogą wysłać sobie na czacie odpowiednią ikonkę. Ciekawym pomysłem jest przygotowanie przez nauczyciela tablicy motywacyjnej dla uczniów i powieszenie jej w sali. Na koniec lekcji uczniowie mogą do niej podchodzić i przyczepiać odznaki – naklejki obok imienia koleżanki lub kolegi, co może później posłużyć do wybrania najbardziej zaangażowanego ucznia, np. na koniec miesiąca. Alternatywą do tablicy może być krótka ankieta na koniec lekcji, w której uczniowie głosują na najbardziej aktywnego ucznia w klasie, a nagrodą dla zwycięzcy może być „opieka” nad pacynką, która towarzyszy dzieciom podczas lekcji. W przypadku gdy nauczyciel używa pacynki jako stałego elementu swoich zajęć, dzieci z pewnością będą chciały, aby znalazła się ona na ich ławce. Ocena koleżeńska może być wstępem do sprawnego korzystania z samooceny, ponieważ uczniowie zapoznają się z kryteriami oceny w odniesieniu do różnych prac czy zadań, a to może okazać się bardzo przydatne podczas określania wartości swojej pracy. Inną zaletą oceny koleżeńskiej jest fakt, iż uczniowie znacznie lepiej przyjmują uwagi krytyczne od swoich koleżanek i kolegów niż od nauczyciela.

Uwagi kolegów mogą działać motywująco, dzięki czemu uczniowie będą bardziej zaangażowani na lekcji – chcąc poprawić swoje niedoskonałości, bardziej przykładają się do powierzonych im zadań. Ocenianie koleżeńskie ma także pozytywny wpływ na rozwój poznawczy uczniów oraz rozwój kompetencji kluczowych, gdyż zmusza do podejmowania decyzji, wyciągania wniosków, analizowania swojej pracy, co rozwija umiejętność krytycznego myślenia. Ten rodzaj oceniania pełni funkcję kształtującą, lecz może także mieć negatywny wpływ na oceniane dzieci, ocena koleżeńska nie zawsze jest bowiem obiektywna, np. w przypadku osób, które nie darzą się wzajemną sympatią. Podobnie istnieje ryzyko, że zaprzyjaźnieni ze sobą uczniowie będą faworyzować swoich najbliższych kolegów czy swoje koleżanki. Należy więc zadbać o to, aby zniwelować te problemy.

Nauczyciel powinien korzystać z różnych form oceniania, ale robić to z dozą ostrożności oraz z odpowiednią częstotliwością.

5.3. Ocenianie jako uczenie się

Ocenianie jako uczenie się ma na celu stworzenie takiej sytuacji edukacyjnej, w której uczniowie oprócz dostępu do swoich wyników i postępów w nauce są także zachęceni do samodzielnego oceniania wiedzy, umiejętności lub kompetencji, których im jeszcze brakuje do osiągnięcia założonego celu, a w następnej kolejności do samodzielnego określania dalszych kroków i kontrolowania przebiegu własnej pracy. Jednym z przykładów dobrych praktyk jest zaangażowanie nauczyciela w omówienie prac uczniów poprzez odnoszenie się do przyjętych kryteriów oceniania i zmobilizowanie uczniów do wysnucia wniosków i poprawienia pracy na podstawie tego, co powiedzieli inni uczniowie oraz sam nauczyciel (Muszyńska 2019: 30). Bardzo ważny jest również fakt, iż ocenianie jako uczenie się umożliwia przeprowadzenie skrupulatnej samooceny przez wszystkich uczniów, a w szczególności uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, którzy nie są oceniani według tych samych kryteriów co pozostali. W ten sposób tworzy się między uczniami i nauczycielem atmosfera przyjaźni, otwartości oraz autentycznego dialogu.

5.4. Ocenianie bieżące, śródroczne i końcowe

Według zapisów rozporządzenia MEN w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów (Dz. U. 2019, poz. 373) śródroczna i roczna opisowa ocena klasyfikacyjna z zajęć edukacyjnych powinna uwzględniać poziom i postępy w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań i efektów kształcenia oraz kryteriów weryfikacji dla danego etapu edukacyjnego. Ponadto śródroczna i roczna ocena opisowa powinna wskazać potrzeby rozwojowe i edukacyjne ucznia, aby mógł przezwyciężyć trudności w nauce lub rozwijać swoje uzdolnienia.

Celem oceniania bieżącego z zajęć edukacyjnych jest monitorowanie pracy ucznia oraz przekazywanie mu informacji na temat jego osiągnięć edukacyjnych, pomagających w uczeniu się. Nauczyciel powinien wskazać uczniom, co robią dobrze, co wymaga poprawienia i jak to zrobić, a także udzielać wskazówek do dalszej pracy.

5.5. Testy osiągnięć

Najczęściej stosowanymi metodami, które badają osiągnięcia ucznia, są odpowiedzi ustne i odpowiedzi pisemne w formie testu osiągnięć (Szczepaniak 2013: 13). Test

powinien pełnić dwie funkcje: terapeutyczną i diagnostyczną. Funkcja terapeutyczna daje możliwość wyrównania poziomu intelektualnego ucznia, natomiast funkcja diagnostyczna umożliwia określenie osiągnięć oraz braków w zakresie wiadomości i umiejętności szkolnych. Test osiągnięć to zbiór różnych zadań, które uczeń ma do rozwiązania, świadczących o poziomie opanowania wiedzy oraz umiejętności szkolnych na danym poziomie kształcenia, służy określeniu osiągniętych przez ucznia efektów kształcenia. Ze względu na sposób udzielania odpowiedzi wyróżnia się testy praktyczne, ustne i pisemne.

Tworząc test, należy pamiętać, aby zadania nie były zbyt pamięciowe, powinny cechować się zróżnicowaniem poziomu oraz być oparte na praktycznym zastosowaniu. Instrukcje w teście powinny być proste, zwięzłe i przede wszystkim zrozumiałe dla ucznia (tamże: 23). W klasie II testy będą głównie w postaci gier, zabaw lub w formie pisemnej, gdzie uczeń ma za zadanie pokolorowanie czegoś (np. *Colour the ball red, Colour the kite green*) lub ponumerowanie obrazków w odpowiedniej kolejności, zgodnie z nagraniem (rozumienie ze słuchu). W klasie II testowanie będzie odbywało się podobnie jak w klasie I, jednak można już przygotować uczniom krótkie sprawdziany, kartkówki, np. z elementami pisania po śladzie. Testy w klasie III mogą przyjąć formę testów sumujących rozdział, przypominając już w pewnym stopniu testy w klasie IV. Nauczyciel może również przeprowadzić test diagnostyczny, np. na początku klasy II lub III. Taki test jest skoncentrowany nie na ocenie, lecz na sprawdzeniu przyrostu wiedzy po klasie I lub na koniec klasy II. Dzięki niemu nauczyciel może określić, jakie treści zawrzeć w programie, aby utrwalić treści znane już przez uczniów lub powtórzyć te zagadnienia, z którymi uczniowie mają jeszcze trudności. Testy diagnostyczne mogą być również realizowane po pierwszym semestrze nauki, sprawdzając poziom wiedzy uczniów w trakcie trwania roku szkolnego oraz dostarczając informacji na temat efektywności programu zaproponowanego przez nauczyciela. Zasadne jest przeprowadzenie testu diagnostycznego na koniec klasy III, czyli na koniec I etapu edukacyjnego. Jest to test podsumowujący trzy lata nauki i sprawdzający nie tylko zasób słownictwa, lecz także umiejętność słuchania i czytania ze zrozumieniem oraz umiejętność pisania, a także pośrednie posługiwanie się strukturami gramatycznymi. Należy podkreślić fakt, iż testy powinny zawsze składać się z zadań o różnym stopniu trudności, sprawdzając różne umiejętności. Nauczyciel powinien dostosować rodzaj testu także do uczniów ze SPE – np. test ucznia z grupy ryzyka dysleksji powinien różnić się od testu ucznia zdolnego. Bez względu na rodzaj testu ważne jest, aby pełnił on funkcję motywującą. Warto wskazać metodę „zielonego długopisu”, polegającą na zaznaczaniu zielonym kolorem zdań, słów, które uczeń zapisał właściwie zamiast czerwonym kolorem błędów. Zabieg ten ma na celu motywację dzieci do dalszej nauki, do starań nad konkretnym zadaniem oraz utrzymanie chęci uczniów do pracy. Dobre informacje, które nauczyciel przekazuje uczniowi, wzmacniają jego motywację do pracy, złe ją niszczą (Żylińska 2017).

Celem przeprowadzania wszelkich testów jest nie tylko udzielenie uczniom informacji zwrotnej na temat ich umiejętności oraz poziomu wiedzy, lecz również dostarczenie nauczycielowi informacji na temat jego programu. Podobnie jak w przypadku pomiaru kompetencji kluczowych nauczyciel dokonuje ewaluacji realizowanego przez siebie programu, a następnie wprowadza ewentualne korekty.

Przydatna w analizie napisanego przez ucznia testu może okazać się analiza SWOT. Technika ta polega na tym, że nauczyciel wykorzystuje informacje zebrane z testu i na ich podstawie określa razem z uczniem jego mocne strony oraz szanse na dalszy rozwój, eliminując lub ograniczając jednocześnie jego słabe strony oraz zagrożenia. Zatem zadaniem nauczyciela będzie wyciągnięcie odpowiednich wniosków oraz udzielenie uczniowi wskazówek do dalszej pracy i zaproponowanie skutecznych technik nauki (np. w trakcie indywidualnego spotkania).

5.5.1. Spersonalizowana ocena osiągnięć i postępów ucznia

Indywidualna rozmowa z uczniem jest niezmiernie ważnym aspektem na każdym etapie edukacyjnym, dlatego też nauczyciel powinien wiedzieć, w jaki sposób i kiedy ją przeprowadzać. Może to odbywać się po każdym przerobionym dziale, po zrealizowanym projekcie, na koniec semestru lub na koniec roku szkolnego na podstawie wymienionych narzędzi (arkusze, testy). Warto dawać uczniom informację zwrotną, gdy tylko zajdzie taka potrzeba, gdy np. w trakcie wykonywania danego zadania nauczyciel zauważy, że uczeń ma jakieś trudności. Rozmowa z uczniem ma duży wpływ na kształtowanie się jego umiejętności samodzielnego uczenia się oraz może być punktem wyjścia do odkrywania jego talentów, np. do nauki języków obcych. W trakcie dokonywania spersonalizowanej oceny osiągnięć ucznia wskazane byłoby używanie języka pozytywnych wzmocnień. Można zatem użyć sformułowań takich jak: „Widzę, że bardzo się starasz!”, „Doskonale radzisz sobie z....!”, „Zrobiłeś duży postęp w czytaniu!”, „Jesteś bardzo aktywny na lekcji języka angielskiego!”. Jeżeli przekazywana treść dotyczy obszarów, w których uczeń nie radzi sobie tak dobrze, należy zawsze docenić starania i postarać się przekazać komunikat w możliwie łagodnej formie, np. Umiesz już nazwać wiele kolorów, ale proszę, byś jeszcze popracował nad ich pisownią., Wspaniale wychodzi Ci czytanie pojedynczych słów, ale proszę popracuj jeszcze nad czytaniem dialogów., Umiesz już wymienić nazwy wszystkich miesięcy, ale proszę naucz się je zapisywać. Zachowanie odpowiedniego tonu przekazywanej informacji zniweluje stres i pozytywnie wzmocni ucznia.

ROZDZIAŁ VI

Zadania nauczyciela w kontekście realizacji założeń edukacji włączającej

Nigdy nie uczę moich uczniów, staram się jedynie zapewnić warunki, w których mogą się uczyć.

Albert Einstein

Zawód nauczyciela wiąże się z wieloma obowiązkami, które trzeba wypełniać na przestrzeni lat, lecz przynosi również wiele owoców pracy, jeśli wykonuje się go z pasją i zaangażowaniem. Nauczyciel to osoba, która nie tylko powinna przekazać dzieciom wiedzę w ciekawy sposób, lecz także pochylić się nad każdym uczniem indywidualnie, dostrzegając jego mocne strony oraz ewentualne specjalne potrzeby edukacyjne.

6.1. Edukacja włączająca

Zgodnie z aktualnymi przepisami i rozporządzeniami ministra oświaty (Dz. U. 2017, poz. 1591 z późn. zm.; tj. Dz. U. 2020, poz. 1280), każda szkoła ma obowiązek realizacji edukacji włączającej (zwaną także inkluzyjną), której celem jest zwiększenie szans edukacyjnych wszystkich uczniów, stwarzając im warunki do indywidualnego rozwoju. Edukacja włączająca ma wyposażyć uczniów w kompetencje niezbędne do stworzenia w przyszłości włączającego społeczeństwa. Takie społeczeństwo to ludzie, którzy bez względu na różnice dotyczące np. stanu zdrowia, sprawności, pochodzenia czy wyznania są traktowani jako cenny zasób rozwoju społecznego i cywilizacyjnego (dokument elektroniczny MEiN, *Edukacja włączająca*; dostęp 9.09.2022).

Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi to osoby, które z różnych powodów nie potrafią samodzielnie podjąć programowi oświatowemu (Sozańska 2018: 6). Mają trudności w przyswajaniu wiedzy i potrzebują więcej pomocy, m.in. pedagogicznej. Zadaniem dyrektora szkoły i nauczycieli jest dostosowanie warunków panujących w szkole do indywidualnych potrzeb i rozwoju każdego ucznia. Dotyczy to przede wszystkim:

- dostosowania celów, metod i form pracy, treści, zasad pracy;
- przygotowania szkoły jako budynku i zapewnienia potrzebnego sprzętu;
- zapewnienia warunków pomocy natury psychospołecznej, czyli nauczyciela wspierającego, specjalisty;
- przygotowania grupy rówieśniczej i ich rodziców na przyjęcie oraz funkcjonowanie uczniów ze SPE w społeczności klasowej.

Specjalne potrzeby edukacyjne ucznia, mające wpływ na jego nieharmonijny rozwój oraz przetwarzanie wiedzy, można pogrupować na następujące dziedziny:

- komunikacja społeczna i kontakty międzyludzkie (m.in.: zespół Aspergera),
- procesy myślowe i przyswajanie informacji (m.in. dysleksja, zespół Aspergera, uczniowie ponadprzeciętnie zdolni),
- zachowanie, emocje i rozwój społeczny (m.in. ADHD, zaburzenia obsesyjno-kompulsyjne, zaburzenia zachowania),
- rozwój zmysłów lub rozwój fizyczny (m.in. wady wzroku, wady słuchu, niepełnosprawność ruchowa, dzieci z przewlekłymi chorobami) (tamże: 6).

Zatem, zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej (Dz. U. 2017, poz. 1591 z późn. zm.; tj. Dz. U. 2020, poz. 1280), potrzeba objęcia ucznia pomocą psychologiczno-pedagogiczną w szkole wynika w szczególności: z niepełnosprawności, niedostosowania społecznego, zagrożenia niedostosowaniem społecznym, zaburzeń zachowania lub emocji, ze szczególnych uzdolnień, ze specyficznych trudności w uczeniu się, deficytów kompetencji i zaburzeń sprawności językowych, choroby przewlekłej, sytuacji kryzysowych lub traumatycznych, niepowodzeń edukacyjnych, zaniedbań środowiskowych związanych z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny, sposobem spędzania czasu wolnego i kontaktami środowiskowymi oraz trudności adaptacyjnych związanych z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanych z wcześniejszym kształceniem za granicą.

Warto podkreślić, iż nie należy kwalifikować dzieci do jednej konkretnej niepełnosprawności lub odmienności, gdyż nie ma dwóch takich samych uczniów, np. z zespołem Aspergera czy z dysleksją. Mogą się oni charakteryzować zupełnie innymi potrzebami i trudnościami.

6.2. Obserwacja pedagogiczna

W celu rozpoznania potrzeb, jakie przejawiają uczniowie w klasie, niezbędne jest zauważenie trudności czy zdolności, a także bliska współpraca nauczyciela języka angielskiego z wychowawcą danej klasy i pedagogiem szkolnym. Przydatną metodą w poznawaniu uczniów jest obserwacja pedagogiczna polegająca na planowanym, celowym i świadomym rejestrowaniu zachowań, umiejętności ucznia, a także zjawisk i zdarzeń, w których partycypuje dane dziecko (Rafał-Łuniewska 2015a). Obserwacja pedagogiczna jest kluczowa w poznawaniu i zrozumieniu uczniów przez nauczyciela, jest to ważny sposób gromadzenia informacji o nich. Aby obserwacja przyniosła efekt, niezbędna jest wiedza nauczyciela na temat cech charakterystycznych rozwoju psychicznego i fizycznego dziecka w określonym wieku. Obserwację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi mogą ułatwić arkusze do obserwacji, które biorą pod uwagę trzy płaszczyzny determinujące funkcjonowanie ucznia: jego rozwój fizyczny, intelektualny oraz społeczno-emocjonalny. Obserwacja pedagogiczna nie powinna być przeprowadzana tylko podczas obowiązkowych zajęć dziecka, lecz także w trakcie przerw międzylekcyjnych, na placu zabaw czy w szatni. Bardzo istotne są także relacje z rówieśnikami, sposób, w jaki dziecko nawiązuje kontakty z innymi, sposób konwersowania czy zainteresowania dziecka. Specjalne potrzeby edukacyjne dziecka nie wynikają tylko z czynników osobowych czy uwarunkowań rozwojowych, lecz również z uwarunkowań środowiskowych. Zadaniem nauczyciela w rozpoznawaniu specjalnych potrzeb edukacyjnych jest też uwzględnienie przyczyn niepowodzeń edukacyjnych, wskazanie barier i ograniczeń utrudniających funkcjonowanie ucznia i jego uczestnictwo w środowisku szkolnym. Nauczyciel oceniający funkcjonowanie ucznia powinien uwzględnić jego mocne strony, predyspozycje, zainteresowania i uzdolnienia. Wymienione obszary są punktem wyjścia dla nauczyciela, gdyż to właśnie na mocnych stronach dziecka i jego zainteresowaniach nauczyciel jest w stanie oprzeć działania edukacyjne i terapeutyczne.

Użytecznym narzędziem diagnostycznym, obok obserwacji zachowania, która polega na celowym i ukierunkowanym przyglądaniu się zachowaniu diagnozowanej osoby, jest wywiad. Wywiad polega na gromadzeniu danych o faktach i opiniach

diagnozowanego dziecka poprzez zadawanie mu pytań podczas bezpośredniego kontaktu (Krakowiak 2017: 23). Można wyróżnić różne rodzaje wywiadu, np. jawny – ukryty, swobodny – ukryty, ustny – pisemny, natomiast narzędziem do jego przeprowadzenia jest kwestionariusz wywiadu lub pisemna transkrypcja nagranych rozmów. Wywiad to niewątpliwie cenne źródło informacji, które uzupełnia pełną diagnozę. Należy podkreślić, iż efektywna obserwacja ma także wpływ na diagnozę funkcjonalną, która określa indywidualne potrzeby dziecka, jego zaburzenia lub ich brak, jego mocne i słabe strony. Diagnozowanie jest procesem regularnym, który pozwala zauważyć zakres zmian dokonanych lub dokonujących się w uczeniu. Na jej podstawie nauczyciel może zacząć planować proces dydaktyczny pod kątem danego ucznia, tak aby udzielić mu należytego wsparcia, odpowiadającego na jego indywidualne potrzeby edukacyjne (Rafał-Łuniewska 2015a).

6.3. Praca z uczniem z indywidualnymi potrzebami psychofizycznymi

Zadaniem dzisiejszej szkoły jest wspieranie i motywowanie **każdego ucznia** w jego indywidualnym rozwoju. Z tego względu nauczyciel powinien znać i stosować różnego rodzaju techniki i strategie, które umożliwią pracę z uczniem o indywidualnych potrzebach psychofizycznych (Sobańska 2019: 29). W rozdziale II można zapoznać się z przykładami dostosowania m.in. metody projektu, podejścia narracyjnego czy CLIL do potrzeb rozwojowych i edukacyjnych uczniów ze SPE. Kwestia motywacji również odgrywa istotną rolę w nauczaniu dzieci, gdyż uczniowie ze SPE potrzebują jeszcze większego wsparcia – dzięki niemu nie czują się wykluczeni ze środowiska, budują swoje poczucie wartości, odnajdują swoje miejsce w społeczeństwie i chcą zdobywać wiedzę. Jednym z przykładów motywowania dzieci, oprócz ustnej pochwały, może być wirtualna odznaka „Uczeń na medal”, która została szerzej opisana w scenariuszach. Ponadto należy dostosować wymagania edukacyjne do potrzeb uczniów w taki sposób, aby żadne dziecko w klasie nie czuło się pominięte. W praktyce oznacza to, że nauczyciel nie obniża poziomu danego zadania, tylko dostosowuje warunki pracy do jego zrealizowania. Dobrym przykładem może być zadanie, w którym uczniowie mają wypowiedzieć się w języku angielskim na określony temat (np. opis pupila, domu) – uczeń zdolny nie będzie przejawiał problemów z wystąpieniem na forum klasy, natomiast uczeń z grupy ryzyka dysleksji czy uczeń z wadą słuchu już tak. W tej sytuacji nauczyciel powinien dostosować warunki pracy i tym samym umożliwić uczniom wypowiedź ustną, ale nie na forum, lecz indywidualnie, albo zmienić ją na formę pisemną. Dzięki temu wszyscy uczniowie wykonają takie samo zadanie.

Ważne jest również, aby planując proces dydaktyczny, nauczyciel współpracował z poradnią psychologiczno-pedagogiczną, która podaje konkretne wytyczne do pracy z danym uczniem. W przypadku ucznia z afazją należy współpracować z logopedą, natomiast w przypadku ucznia z ADHD warto konsultować się z psychologiem czy pedagogiem szkolnym. W niektórych przypadkach niezbędna będzie pomoc nauczyciela wspomagającego, ważne będą także regularne rozmowy z wychowawcą klasy, który powinien posiadać większą wiedzę na temat dysfunkcji danego dziecka. Istotne jest szczegółowe przeanalizowanie każdego przypadku indywidualnie, ze specjalistą, a także stosowanie się do zaleceń, ponieważ każdy uczeń jest inny i ma różne potrzeby. Poniżej omówiono wybrane przykłady.

6.3.1. Jak dostosować wymagania edukacyjne do potrzeb ucznia z ADHD (zespołem nadpobudliwości psychoruchowej z deficytem uwagi)?

Na ADHD składają się zazwyczaj trzy elementy: zaburzenia uwagi, nadpobudliwość psychoruchowa, nadmierna impulsywność w działaniu i myśleniu (Rafał-Łuniewska b.r.). Uczniowie z ADHD mają wiele zaburzeń, które utrudniają im naukę. Nie potrafią się skoncentrować podczas lekcji, mają trudności z utrzymaniem uwagi w trakcie gry, nie stosują się do podawanych kolejno instrukcji, mają też trudność ze zorganizowaniem sobie pracy, często coś gubią, nie potrafią usiedzieć w miejscu, łatwo rozpraszają się pod wpływem zewnętrznych bodźców, są nadmiernie gadatliwi, często zapominają o pracy domowej. Dodatkowo popełniają liczne błędy przy przepisywaniu, ale potem mogą je z łatwością poprawić. Posiadając te informacje, nauczyciel jest w stanie w odpowiedni sposób, używając adekwatnych technik, pracować z dziećmi z ADHD (Zawadzka-Bartnik 2010: 229–242).

- Nauczyciel tłumaczy uczniowi, że jego zachowanie nie jest związane ze złym wychowaniem, lecz z czynnikami niezależnymi od niego.
- W taki sposób urozmaica lekcje, aby nie doszło do znudzenia dziecka i wyłączenia się z pracy. Warto pamiętać o częstej zmianie aktywności, np. kilka ćwiczeń na dywaniku, kilka przy ławce oraz zadania wymagające ruchu (była o tym mowa w rozdziale II).
- Nauczyciel stawia jasne wymagania, które wcześniej uzgadnia z uczniami. Może to być pokazanie sygnału palcem na ustach, który oznacza „Nie rozmawiaj teraz”. Można również umówić się z uczniem na znak, który będzie przywoływał jego uwagę. Ważne, aby komunikacja przebiegała w sposób niezakłócony i jasny dla każdego ucznia.
- Ogranicza w miarę możliwości niepotrzebne bodźce.
- Zachowuje kontakt wzrokowy z uczniem i mówi: „Popatrz na mnie. Posłuchaj, chciałbym Ci coś powiedzieć”.
- Uczeń powinien siedzieć z dala od okna, plecami do kolegów i koleżanek z klasy oraz blisko nauczyciela.
- Nauczyciel pracuje według stałej rutyny, niezmiennego trybu zajęć. Jeśli coś się zmienia, nauczyciel powinien jak najszybciej powiadomić o tym ucznia (więcej informacji na temat rutyny na zajęciach w rozdziale II).
- Nauczyciel stosuje krótkie polecenia.
- Chwali ucznia w miarę szybko po wykonaniu zadania (np. poprzez przyznanie mu wirtualnej odznaki „Uczeń na medal”).
- Nauczyciel zwraca uwagę na wielokrotne powtórki i utrwalanie materiału.
- Regularnie współpracuje z rodzicami ucznia, przekazując informacje o pracach domowych, sprawdzianach. Podpowiada rodzicom, jak dziecko może pracować w domu.
- Nauczyciel wykorzystuje ruch na zajęciach oraz elementy odgrywania scenek, dramy, gdyż uczniowie z ADHD dobrze czują się w takich zadaniach (więcej informacji na ten temat w rozdziale II). Poprzez zastosowanie dramy nauczyciel włącza dziecko do aktywności w życiu społeczności szkolnej, dając mu szansę na rozwój osobowy, budując postawę otwartości wobec świata, a także umożliwiając mu pracę w zespole.
- Zapewnia dodatkowe aktywności, które pozwalają na rozładowanie emocji.
- Nauczyciel zachęca do autorefleksji nad własnym zachowaniem, sukcesami oraz trudnościami (Sobańska 2019: 39).
- Nauczyciel zawiera kontrakt z uczniem, a następnie na specjalnej liście czy arkuszu zapisuje wszystkie pozytywne zachowania oraz sukcesy językowe.

6.3.2. Jak dostosować wymagania edukacyjne do potrzeb ucznia z grupy ryzyka dysleksji?

Przykładowe symptomy, które mogą wskazywać na ryzyko dysleksji na etapie edukacji wczesnoszkolnej, to problemy z motoryką małą i dużą (dziecko nie lubi zajęć ruchowych), koordynacją wzrokowo-słuchową (dziecko niedokładnie rysuje), zaburzenia funkcji językowych (uczeń ma problem z szybkim wymienianiem szeregu słów), trudności w orientacji w schemacie ciała i przestrzeni (Sobańska 2019: 34).

Posiadając wytyczne z poradni psychologiczno-pedagogicznej, nauczyciel powinien stosować następujące techniki, które zwiększą efektywność pracy (Zawadzka-Bartnik 2010: 227–228).

- Stosowanie różnorodnych ćwiczeń, w tym stymulacji wielozmysłowej.
- Jasne formułowanie celów, co przykuje uwagę dzieci. Przykładowo nauczyciel powinien dokładnie powiedzieć uczniom, jak przygotować się do sprawdzianu ze słówek.
- Wydawanie krótkich, jasnych poleceń i sprawdzanie ich rozumienia.
- Stosowanie rozsypanek wyrazowych, domina wyrazowo-obrazkowego, bingo, węża literowego, suwaków słownych.
- Czytanie tekstu z przesłoną, która ułatwia koncentrację na tekście, drukowanie tekstów na pastelowych kartkach, nie białych.
- Zachęcanie ucznia do poprawy pisma ręcznego oraz używania długopisu ścieralnego lub korzystania z komputera, gdy zadanie wymaga pisania.
- Motywowanie ucznia do tworzenia swoich własnych notatek wizualnych (treść wsparta obrazkami, symbolami), które wspierają rozwój kreatywności, logicznego myślenia.
- Pokazanie uczniom, jak korzystać z mnemotechnik, czyli skutecznego zapamiętywania poprzez tworzenie map myśli, fiszek, śmiesznych historyjek (więcej informacji na ten temat w rozdziale II). Dzięki tworzeniu własnych „pomocy naukowych” uczeń może zrozumieć, że sam ma wpływ na swoją edukację. Tworzenie fiszek może odbywać się nie tylko na papierze, lecz także za pomocą różnych aplikacji jak np. Quizlet (dostęp 9.09.2022). Taka forma przyczyni się również do rozwoju kompetencji cyfrowych – rozwijania umiejętności korzystania z mediów, zarządzania treściami.
- Zachęcenie uczniów oraz w pomoc w zorganizowaniu swojej pracy, np. poprzez stworzenie dziennego planu zajęć, zapisanie konkretnych zadań do wykonania. W przypadku zajęć zdalnych, przy współpracy z rodzicem dzieci mogą tworzyć dzienny plan zajęć w telefonie za pomocą różnych aplikacji.
- Zmniejszenie ilości materiału do opanowania.
- Ocenianie na podstawie odpowiedzi ustnych, a nie pisemnych. Nieuwzględnianie w pracach pisemnych błędów ortograficznych, lecz ocenianie pod kątem merytorycznym.
- Ocenianie nieformalne, polegające na ocenie systematyczności ucznia w odrabianiu prac domowych lub aktywności na lekcji. Może się odbywać na podstawie specjalnych arkuszy czy kart obserwacyjnych (Sobańska 2019: 39).
- Zrezygnowanie z głośnego czytania, literowania, podchodzenia do tablicy.
- Minimalizowanie czynników rozpraszających: uczeń powinien siedzieć blisko nauczyciela, z uczniem, który dobrze zna język i jest chętny do pomocy.

- Stosowanie niewerbalnych poleceń (narysowane symbole ucha, książki, tablicy, długopisu) ułatwią komunikację z uczniem (Sozańska 2018: 19).
- Podtrzymywanie motywacji ucznia poprzez nauczanie go wiary we własne możliwości.
- Wydłużenie czasu pracy.
- Zadawanie pytań naprowadzających w przypadku wypowiedzi ustnej.

6.3.3. Jak dostosować wymagania edukacyjne do potrzeb ucznia z zespołem Aspergera?

Dzieci z zespołem Aspergera nie potrafią nawiązać kontaktu wzrokowego ze swoim rozmówcą, mają ograniczoną umiejętność prowadzenia rozmowy, używania gestów, uwielbiają coś kolekcjonować i zwykle interesuje je konkretny temat (Sobańska 2019: 34). Skupienie na takim konkretnym zainteresowaniu może przejawiać się jako pasja do nauki języków obcych. Gdy nauczyciel zauważy ten fakt, powinien zachęcać ucznia do dalszej pracy i pomóc mu tę pasję rozwinąć. Najtrudniejsze dla ucznia z zespołem Aspergera może okazać się pisanie w języku angielskim. W związku z powyższym nauczyciel powinien zastosować różne techniki i strategie:

- Aby wyeliminować niepotrzebne bodźce, nauczyciel zapewnia uczniowi odpowiednie miejsce w klasie: z daleka od okna, bez jasnego światła, w pierwszej ławce, blisko nauczyciela.
- Nauczyciel ma stały plan zajęć, działa według rutyny, ponieważ uczniowie z zespołem Aspergera nie lubią zmian.
- W przypadku zmian w rozkładzie lekcji nauczyciel wcześniej o tym informuje.
- Na początku aktywności nauczyciel informuje ucznia o czasie trwania danego ćwiczenia za pomocą umówionego sygnału.
- Nauczyciel stosuje różne wizualizacje na lekcji, np. karty obrazkowe, rekwizyty. Wspomaga to przyswajanie treści, gdyż większość uczniów z zespołem Aspergera myśli obrazami.
- Nauczyciel wydaje krótkie, głośne i jasne komunikaty, a jego język jest konkretny i pozbawiony dygresji.
- Nauczyciel ma przygotowane dodatkowe zadania dla ucznia, w przypadku gdy skończy on pracę wcześniej niż inne dzieci.
- Nauczyciel korzysta z tablicy multimedialnej, nagrań w języku angielskim i bajek, pobudzając w ten sposób zainteresowanie dziecka oraz rozwijając kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.
- Zachęcanie do przygotowania projektu na interesujący dziecko temat może wzmocnić jego samoocenę, podnieść motywację, a także nauczyć pracy samodzielnej i zespołowej.
- Nauczyciel może przygotować dla ucznia specjalne karty pracy – arkusze autoprezentacji, na których uczeń zaznacza, jakie zadanie wywołuje u niego złość, zmęczenie, a które ćwiczenia lubi wykonywać (Sozańska 2018: 28–30).
- Nauczyciel nie odpytuje ucznia ustnie, jeśli stanowi to dla niego problem.
- Nauczyciel stosuje technikę „rozmowy komiksowej”, czyli wpisywania lub wklejania gotowych wypowiedzi w dymki (Sobańska 2019: 39).

6.3.4. Jak dostosować wymagania edukacyjne do potrzeb uczniów zdolnych?

Uczniowie zdolni są chętni do podejmowania ryzyka związanego z wypowiedaniem się w języku obcym, są dociekliwi, kreatywni, nie boją się wyzwań (tamże: 35). Ponadto potrzebują dodatkowych bodźców wzbogaconych poszerzonymi treściami. Techniki, które nauczyciel może wykorzystać z uczniem zdolnym, omówiono poniżej.

- Zachęcanie do udziału w różnego rodzaju konkursach, przedstawieniach.
- Proponowanie ćwiczeń, które rozwijają kreatywność, logiczne, twórcze i dywergencyjne myślenie oraz stymulują umiejętność rozwiązywania problemów.
- Motywowanie uczniów do przygotowywania i prezentowania różnego rodzaju prac (w tym też wirtualnych): plastycznych – słowniczek, plakaty, karty obrazkowo-wyrazowe (przydatne strony i aplikacje: Glogster, Canva); artystycznych – przedstawienia, bajki, wcielanie się w role.
- Angażowanie ucznia do prowadzenia lekcji razem z nauczycielem (przydzielanie zadań do wykonania, współtworzenie materiałów).
- Prowadzenie lekcji w taki sposób, aby uczeń przyswajał wiedzę polisensorycznie.
- Dostarczanie zadań, które uczeń może wykonywać indywidualnie.
- Stosowanie ćwiczeń, które nie są powtarzalne, lecz są ćwiczeniami na wyjątki, odstępstwa od reguły, mogą to być np. rebusy, odkodowywanie wyrazów, zdań (Sozańska 2018: 40).
- Wdrażanie efektywnych technik uczenia się w taki sposób, aby uczeń miał wpływ na swój proces edukacyjny, a także wykształcił zdolność właściwego wykorzystywania narzędzi oraz uczenia się języków w sposób formalny, pozaformalny i nieformalny przez całe życie, rozwijając w ten sposób kompetencje w zakresie wielojęzyczności.
- Pokazanie, w jaki sposób uczeń może oceniać własne działania (Muszyńska 2019: 21).
- Kształtowanie samodzielności i systematyczności w nauce języka obcego.

6.3.5. Jak dostosować wymagania edukacyjne do potrzeb ucznia z dysfunkcją narządu wzroku?

Uczniowie z wadą wzroku mają zwykle największe problemy z czytaniem na lekcji języka obcego, a związane z tym trudności czy wysiłek fizyczny mogą mieć negatywny wpływ na ich motywację. W związku z tym zaleca się nauczanie przede wszystkim z wykorzystaniem percepcji słuchowej. Techniki, które powinno się zastosować w pracy z uczniem niedowidzącym (Sozańska 2018: 35–36), wymieniono poniżej.

- Uczeń siedzi blisko tablicy i nauczyciela, ma właściwe oświetlenie i widoczność. W sali jest możliwość zasłonięcia okien, a światło nie odbija się od tablicy.
- Nauczyciel używa markerów do tablicy o różnym kolorze.
- Nauczyciel na zajęciach wykorzystuje audiobooki, pliki MP3 lub umożliwia korzystanie z nich w pracy w domu.
- Nauczyciel stosuje multisensoryczne metody nauki, tak aby zmysł wzroku nie był zaangażowany dłużej niż 15 minut.
- Wszelkie pomoce dydaktyczne lub karty pracy mają większe rozmiary, czcionkę oraz ilustracje z zastosowaniem kontrastu.
- Uczeń ma możliwość pracy z tabletem lub komputerem ze słuchawkami i w ten sposób rozwija kompetencje cyfrowe (umiejętność korzystania z mediów).

- Uczeń ma zapewnione bezpieczeństwo, akceptację, życzliwość, zaufanie do nauczyciela i innych uczniów w klasie.
- Nauczyciel stosuje zasadę stopniowania trudności – od zadań łatwiejszych do zadań trudniejszych.
- Nauczyciel kształtuje u ucznia pozytywną motywację do nauki, wiarę w swoje możliwości, wspiera przezwyciężanie trudności poprzez dostosowanie tempa pracy, metod i technik aktywizujących, indywidualizację kształcenia.
- Nauczyciel dostrzega nawet najmniejsze sukcesy ucznia.
- Nauczyciel zastępuje prace pisemne ustnymi oraz umożliwia wydłużony czas pracy, np. w trakcie prac pisemnych.
- Nauczyciel zwraca się do ucznia, wymawiając jego imię (Rafał-Łuniewska 2015b).

6.3.6. Jak dostosować wymagania edukacyjne do potrzeb ucznia z dysfunkcją narządu słuchu?

Uczniowie z wadą słuchu zazwyczaj nie mają problemów z nauką czytania, jednak przejawiają ograniczone możliwości nauczenia się języka w stopniu komunikatywnym. Nie zawsze rozumieją zasady ćwiczenia lub gry i mogą wtedy reagować nerwowo. Mogą też przejawiać zaburzenia mowy. Techniki, które mogą okazać się efektywne w pracy z takimi uczniami (Sozańska 2018: 37), omówiono poniżej.

- Nauczyciel prowadzi lekcję przodem do ucznia, unika chodzenia po klasie.
- Uczeń siedzi z przodu klasy, w pobliżu nauczyciela, możliwie z innym uczniem, który jest chętny do pomocy. Taki zabieg wykształca lepsze zrozumienie drugiej osoby oraz uczy empatii i tolerancji (Muszyńska 2019: 33).
- Nauczyciel pilnuje, aby w klasie mówiła tylko jedna osoba naraz oraz umożliwia odwracanie się dziecka w kierunku osoby, która mówi, w celu czytania mowy z ust.
- Nauczyciel nie używa zdań, których trzeba słuchać i które trzeba jednocześnie zapisywać.
- Nauczyciel pozytywnie wzmacnia ucznia poprzez pochwały oraz np. dodatkowe zadania.
- Nauczyciel mówi wyraźnie i powoli, a w przypadku niezrozumienia polecenia powtarza je jeszcze raz, dostosowując odpowiednie słownictwo oraz mimikę i gesty.
- Nauczyciel umożliwia uczniom pracę w parach, grupach.
- Nauczyciel eliminuje hałas w klasie, związany np. z przesuwaniem krzeseł, odgłosami zza okna, tak aby uczeń słyszał wszystko wyraźnie, bez zakłóceń.

6.3.7. Jak dostosować wymagania edukacyjne do potrzeb ucznia z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją?

Niepełnosprawność ruchową definiuje się jako przejaw różnego rodzaju schorzeń i zdarzeń losowych, których rodzaj i nasilenie może utrudnić lub uniemożliwić opanowanie wiedzy oraz umiejętności szkolnych. Samodzielność oraz niezależność życiowa dzieci z niepełnosprawnością ruchową są ograniczone. Niepełnosprawność ruchowa niekorzystnie wpływa na możliwości edukacyjne dzieci, gdyż dużo zajęć opiera się na ruchu, który zazwyczaj u tych dzieci jest bardzo ograniczony (MEN 2010). Uczeń z niepełnosprawnością ruchową nie będzie w stanie wykonać wielu aktywności edukacyjnych, szczególnie tych związanych z manipulowaniem przedmiotami czy pomocami dydaktycznymi, wodzeniem wzrokiem – czytaniem oraz wypowiedziami

ustnymi i pisemnymi za względu na zaburzenia motoryczne mowy. Techniki, które powinny się zastosować w przypadku uczniów z niepełnosprawnością ruchową, wymieniono poniżej.

- Zniesienie barier architektonicznych w szkole, np. przy schodach powinny znajdować się podjazdy, jeśli uczeń jeździ na wózku.
- Dostosowanie miejsca pracy do możliwości dziecka.
- Wykorzystanie specjalistycznych pomocy i przyborów szkolnych.
- Udostępnienie uczniom zeszytu ćwiczeń, książek czy kart pracy w formie elektronicznej, tak aby mogli regulować wielkość czcionki czy ilustracji.
- W przypadku ucznia niemówiącego porozumiewanie się za pomocą metod komunikacji niewerbalnej.
- Zastosowanie ćwiczeń na orientację przestrzenną.
- Kontrolowanie emocji nauczyciela i ucznia.
- Praca na materiale ilustracyjnym.
- Stosowanie ćwiczeń na kategoryzowanie, porównywanie, sekwencje.

6.3.8. Jak dostosować wymagania edukacyjne do potrzeb ucznia z chorobą przewlekłą?

Uczeń z chorobą przewlekłą, uczęszczając do szkoły, ma zapewnioną pomoc na podstawie opinii z poradni psychologiczno-pedagogicznej. Mając wgląd do informacji na temat choroby dziecka, wpływu leków na organizm, nauczyciel może dostosować formy pracy dydaktycznej i metody do jego możliwości psychofizycznych (MEN 2010). Uczeń przewlekłe chory, m.in. ze względu na przyjmowane leki, może napotkać wiele trudności w przyswajaniu wiedzy, dlatego niezbędne jest uwzględnienie następujących działań:

- Przemysłana organizacja czasu pracy ucznia w szkole i w domu – ile czasu uczeń może poświęcić na naukę, a ile na odpoczynek.
- Rozpoznawanie przez nauczyciela symptomów gorszego samopoczucia lub nagłego pogorszenia się stanu zdrowia oraz poznanie sposobu niesienia pomocy (wyprowadzenie ucznia z klasy, wezwanie pogotowia).
- Pomoc w nadrabianiu zaległości związanych z nieobecnością ucznia z powodu choroby. Niezbędna może okazać się pomoc innych dzieci oraz rodziców.
- Wspieranie ucznia w budowaniu relacji z zespołem klasowym, które niejednokrotnie są zaburzone z powodu częstej absencji dziecka w szkole lub braku możliwości integracji z dziećmi z klasy poza szkołą.
- Zauważenie trudności związanych z wolniejszym funkcjonowaniem procesów poznawczych, takich jak pamięć, uwaga czy wolniejsza praca.

6.3.9. Jak dostosować wymagania edukacyjne do potrzeb ucznia z niedostosowaniem społecznym lub zagrożonego niedostosowaniem społecznym?

Dzieci zagrożone niedostosowaniem społecznym mają trudności w rozwoju sfer charakterystycznych dla ich grupy wiekowej. Czasami wydaje się, że nie chcą się uczyć lub unikają wykonania zadania. W tej sytuacji nauczyciel powinien zrozumieć, skąd bierze się złość dziecka i pomóc mu w uspokojeniu się. Zdarza się także, że dzieci unikają kontaktu wzrokowego z nauczycielem oraz nie lubią, gdy zadawane są im pytania

bezpośrednie, ponieważ mogą być one źródłem bólu i frustracji (Sobańska 2019: 32). Niektóre dzieci z niedostosowaniem społecznym nie wierzą, że ktokolwiek mógłby się o nie troszczyć czy martwić. Nauczyciel, pracując z takimi dziećmi, powinien wiedzieć, że będzie doświadczał na sobie negatywnych emocji. Poniżej przedstawiono techniki i strategie działań pracy z tą grupą dzieci.

- Wyznaczanie czasu na wykonanie zdania i stopniowe jego wydłużanie.
- Unikanie nadmiernej pomocy uczniowi z zastosowaniem komunikatów motywujących do pracy samodzielnej.
- Budowanie relacji zaufania podczas wykonywania zadania oraz komentowanie pracy ucznia poprzez dobór właściwych słów.
- Zaangażowanie ucznia w realizację projektów plastycznych, prac rysunkowych oraz rozmowa z nim na temat rezultatów pracy.
- Uczniowie, słuchając historii, są proszeni o scharakteryzowanie postaci, a nie odpowiadanie na pytania bezpośrednio.
- Wykorzystanie ćwiczeń, które mają na celu selekcjonowanie, organizowanie czy kategoryzowanie. Budują one relacje z uczniami oraz uspokajają ich.
- Lekcja odbywa się według stałego planu – uczniowie nie lubią zmian.
- Informowanie ucznia o wszelkich zmianach w harmonogramie dnia, unikając jednocześnie ataku agresji ze strony ucznia.
- Przygotowanie dodatkowych ćwiczeń na uspokojenie w przypadku gdy uczeń ma napad złości.

6.3.10. Różnice w lateralizacji i modalności

Inną cechą uczniów, którą nauczyciel powinien wziąć pod uwagę, jest lateralizacja. Lateralizacja to ustalenie się przewagi prawej lub lewej półkuli mózgowej, z czym związana jest praworęczność i leworęczność. Ma to duży wpływ na naukę języka obcego, ponieważ półkule charakteryzują się rozmieszczeniem centrów nerwowych, które mają określone funkcje (Komorowska 2009: 123).

Lewa półkula mózgowa odpowiada za język, komunikację werbalną, uczenie się linearne, myślenie analityczne, abstrakcyjne oraz rozumienie związków logicznych. Uczniowie, których lewa półkula jest dominująca, płynniej mówią, lepiej czytają i piszą, lepiej opanowują gramatykę i słownictwo, są z reguły staranni, przejawiają modalność wzrokową i są na ogół praworęczni.

Prawa półkula odpowiada za komunikację niewerbalną, czyli rozumienie gestów i mimiki, komunikację emocji, intuicję, wyobraźnię, rozumowanie przestrzenne i doznania zmysłowe. Uczniowie z dominującą prawą półkulą są często uzdolnieni pod kątem matematycznym, muzycznym i artystycznym, lepiej też nawiązują kontakt emocjonalny, lepiej operują bogactwem językowym, co powoduje, że stają się przywódcami w klasie, bywają ruchliwi, impulsywni, na ogół leworęczni i z reguły przejawiają modalność słuchową i ruchową.

Warta uwagi jest także modalność, czyli sposób reagowania na nowe bodźce, a także sposób uczenia się, która dzieli się na: wzrokową, słuchową i kinestetyczną (uczenie się całym ciałem) (tamże). Uważa się, że dzieci charakteryzują się zazwyczaj modalnością kinestetyczną, ponieważ odbierają świat wszystkimi zmysłami i uczą się, ruszając.

Wzrokowa strategia uczenia się: uczniowie chętniej czytają, ponieważ wtedy lepiej zapamiętują, robią notatki, lubią obrazki, tabele, diagramy, starannie prowadzą zeszyty, dbają o schludne miejsce pracy.

Słuchowa strategia uczenia się: uczniowie uczą się na głos, starają się uważać na lekcji, ponieważ najczęściej zapamiętują właśnie z zajęć, lubią słuchać filmików, audiobooków, podcastów, piosenek w języku angielskim, często rozmawiają na lekcji.

Kinestetyczna strategia uczenia się: uczniowie, aby zapamiętać treści, muszą zaktywizować całe ciało i pobudzić ośrodki ruchowe. Dużo się ruszają w trakcie zajęć, niekiedy wstają z miejsca. Najlepiej się uczą podczas zabaw ruchowych oraz aktywności manualnych, takich jak rysowanie, wycinanie, klejenie.

6.4. Rozwijanie kompetencji społecznych uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

Ze względu na fakt, iż **każda osoba** ma prawo do dobrej jakości kształcenia, szkolenia i uczenia się przez całe życie w celu nabywania umiejętności, które umożliwią jej pełne uczestniczenie w życiu społeczeństwa oraz skuteczne radzenie sobie z nieustającymi zmianami na rynku pracy, nauczyciel powinien zadbać o rozwój m.in. kompetencji społecznych u dzieci już od najmłodszych lat. Dzieci powinny rozumieć zasady postępowania oraz porozumiewania się w różnych społeczeństwach, a lekcja języka obcego wydaje się być doskonałym miejscem na obcowanie z inną kulturą, tradycjami. W ramach pracy projektowej np. za pomocą eTwinningu czy pracy metodologią CLIL rozwijane jest poszanowanie tradycji i zwyczajów różnych grup społecznych. Poprzez pracę w grupie uczeń z grupy ryzyka dysleksji, uczeń z ADHD czy uczeń zdolny integruje się z innymi, ćwiczy umiejętność wypracowania kompromisu, negocjuje, a także uczy się współpracy z innymi. Biorąc udział w lekcji np. metodą stacji, uczniowie z dysfunkcją lub też bez niej mogą dostrzec swoje możliwości, poradzić sobie z podejmowaniem decyzji (a zatem rozwijać kompetencje w zakresie przedsiębiorczości), a ponadto nauczyć się odczuwać empatię wobec innych. Bardzo istotnym elementem jest zapewnienie uczniom z różnymi dysfunkcjami poczucia bezpieczeństwa, gdy pracują w grupie lub w parze. Należy uwrażliwić uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi na współpracę z uczniami ze SPE, gdyż dzięki temu obydwie „strony” zyskują nowe umiejętności oraz kompetencje.

Kolejnym przykładem sytuacji dydaktycznej, podczas której uczniowie rozwijają swoje kompetencje społeczne, jest proponowana przez autorki programów, Barbarę Muszyńską oraz Katarzynę Sobańską, ocena koleżeńska. Dostosowując się do zasad dokonywania oceny koleżeńskiej, jak również w trakcie jej przekazywania, uczeń powinien odnieść się do szeregu ustalonych norm społecznych, takich jak uczciwość, bezstronność, kultura osobista. Zarówno uczniowie ze SPE, jak i pozostali uczniowie zobligowani są do zastosowania tych samych zasad. Włączenie oceny koleżeńskiej do wachlarza innych metod zaproponowanych w tym podrozdziale z pewnością posłuży rozwijaniu kompetencji społecznych uczniów.

6.5. Monitorowanie postępów ucznia

Dobrym sposobem monitorowania i ewaluacji postępów ucznia mogą być spisywane przez nauczyciela cykliczne notatki na temat dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Mogą one opisywać zachowania uczniów w poszczególnych sytuacjach,

ich osiągnięcia, starania. Notatki można zastąpić gotowym, autorskim arkuszem zawierającym informacje na temat rozwoju fizycznego ucznia, rozwoju intelektualnego, rozwoju społeczno-emocjonalnego oraz wiadomości i umiejętności szkolnych (Rafał-Łuniewska 2015a). Warto, aby wszyscy nauczyciele uczący dane dziecko robili notatki, tak aby móc je zawsze porównać i wprowadzić ewentualne zmiany w procesie dydaktycznym ukierunkowanym na dane dziecko (Leśniewska i Puchała b.r.). Arkusze obserwacji mogą zostać stworzone przez wszystkich nauczycieli uczących dane dziecko podczas spotkania zespołu lub przez zespół przedmiotowy. Dzięki temu arkusze będą ujednolicone i będą dawały możliwość trafnej oceny ucznia oraz opracowania wspólnych wniosków do dalszej pracy. Ponadto zaleca się, aby również rodzice byli włączeni w ten proces, tak aby czuli się współodpowiedzialni za efekty podejmowanych działań. W przypadku gdy nauczyciel bądź rodzic zauważy dysfunkcje, trudności w wykonywaniu jakiegoś zadania, należy skonsultować to ze specjalistą, a następnie podjąć dalsze kroki, np. badanie w poradni psychologiczno-pedagogicznej.

Należy pamiętać, że uczenie się języka jest procesem liczącym się bardziej niż sam efekt, dlatego tak istotne jest przygotowanie ucznia do samodzielnej nauki, do wyszukiwania potrzebnych lub nieznanych słów, do samookreślenia, czego uczeń jeszcze nie wie, a czego może jeszcze się nauczyć. W całym procesie edukacyjnym to bardzo ważne umiejętności, które przydadzą się każdemu – zarówno uczniom zdolnym, którzy nie mają problemów w nauce, jak i tym ze specyficznymi potrzebami edukacyjnymi (Muszyńska 2019: 34). W kształceniu uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi należy dokonywać ewaluacji nie tylko realizacji celów edukacyjnych, ale również terapeutycznych. Zadaniem nauczyciela jest ocena przede wszystkim wysiłku ucznia w nauce, a nie samego efektu. Warto uświadomić uczniom, że mogą być współautorami oceny swoich możliwości, kompetencji, wiedzy. Uczniowie powinni być w stanie samodzielnie ocenić, co zrobili dobrze, a nad czym powinni jeszcze popracować. Jest to możliwe dzięki zastosowaniu samooceny lub oceniania jako uczenia się (szerzej opisanego w rozdziale V). Zadaniem nauczyciela jest wtedy dobór takich działań edukacyjnych, które będą sprzyjały wszechstronnemu rozwojowi dziecka.

6.6. Współpraca ze środowiskiem domowym ucznia

Najważniejszym warunkiem współpracy środowiska szkolnego z domowym jest założenie, że odbywa się ona dla dobra dziecka. Współpraca powinna skupiać się na trzech podstawowych obszarach: partnerskich relacjach, wspólnych działaniach i wzajemnej pomocy oraz wzajemnej i sprawnej wymianie informacji (Szczepkowska 2019: 8). Nauczyciel powinien na początku zapytać rodziców o ich oczekiwania względem pracy z dzieckiem, a może to zrobić w różny sposób – za pomocą anonimowej ankiety (papierowej lub w wersji online), na spotkaniu z rodzicami poprzez rozmowę lub stosując metody warsztatowe, np. rozdanie karteczek samoprzylepnych do uzupełnienia przez rodziców, a następnie ich zebranie i wspólne omówienie z rodzicami na forum. Będzie to ważny krok w kierunku budowania dobrej komunikacji i dobrych relacji. Równie istotny będzie przepływ informacji, który powinien mieć charakter wielokierunkowy oraz powinien dotyczyć nie tylko spraw organizacyjnych, lecz przede wszystkim postępów i trudności uczniów w nauce czy zachowaniu. Dzięki temu nauczyciel będzie miał możliwość spojrzenia na funkcjonowanie dziecka poza szkołą w szerszej perspektywie. Ponadto należy pamiętać, że opinia nauczyciela może różnić

się od opinii rodzica, dlatego tak ważne jest podjęcie wspólnych ustaleń i znalezienie „złotego środka”, sprawdzając dane rozwiązanie przez jakiś czas. Nauczyciel i rodzic powinni wspólnie ustalić cele wychowawcze i edukacyjne.

W przypadku szeroko pojętej pomocy, rolę rodzica może być pomoc w zorganizowaniu wycieczki klasowej czy uroczystości szkolnej. Zadaniem nauczyciela będzie natomiast pomoc rodzicom w rozwiązywaniu różnych problemów, w tym związanych z dzieckiem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, jego zachowaniem czy pracą na lekcji.

Kolejną ważną kwestią są partnerskie relacje nauczyciela z rodzicami, które opierają się na osiągnięciu konsensusu, wzajemnym zaufaniu, wspólnych celach i wartościach, równości szans i uprawnień oraz udziale w doborze treści programowych i metod pracy (tamże: 9–12).

6.7. Współpraca nauczycieli z personelem placówki edukacyjnej

Szkoły mają obowiązek zapewnienia możliwości korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej, specjalnych form pracy dydaktycznej oraz realizowania indywidualnych programów nauczania przez uczniów zdolnych (Sobańska 2019: 17). Niezmiernie ważne jest, aby nauczyciele, wychowawcy oraz specjaliści w danej szkole prowadzili obserwację pedagogiczną podczas bieżącej pracy z uczniem w celu rozpoznania trudności w uczeniu się oraz rozpoznania ryzyka wystąpienia specyficznych trudności w uczeniu się.

Pomocy psychologiczno-pedagogicznej udziela się uczniom podczas bieżącej pracy oraz poprzez zintegrowane działania nauczycieli i specjalistów, na przykład w formie zajęć korekcyjno-kompensacyjnych (dla uczniów z zaburzeniami i odchyleniami rozwojowymi), zajęć dydaktyczno-wyrównawczych (dla uczniów z trudnościami w nauce), zajęć logopedycznych (dla uczniów z deficytami kompetencji i zaburzeniami sprawności językowych). Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej (Dz. U. 2017, poz. 1591 z późn. zm.; tj. Dz. U. 2020, poz. 1280) w szkole należy powołać Zespół ds. Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, którego zadaniem będzie między innymi rozpoznanie indywidualnych potrzeb ucznia, określenie jego mocnych stron, rozpoznawanie przyczyn niepowodzeń edukacyjnych, podejmowanie działań sprzyjających rozwojowi kompetencji oraz potencjału uczniów oraz współpraca z poradnią.

Działania w zakresie specjalistycznej pomocy w pracy dydaktyczno-wychowawczej wymagają współpracy nie tylko nauczycieli uczących dane dziecko, wychowawcy klasy do której uczęszcza dziecko, pracowników poradni czy rodziców, lecz także pracowników obsługi w szkole, którzy często mogą obserwować dzieci w nieformalnych sytuacjach, np. na korytarzu, podczas przerw i zabaw z innymi. Pozostali specjaliści, których pomoc może okazać się niezbędna, to logopedzi, neurologopedzi, terapeuci pedagogiczni, psycholodzy. Reasumując, wszystkie osoby pracujące z danym uczniem mają wpływ na jego rozwój, dlatego planowanie wsparcia nie jest zadaniem jednej osoby, lecz całego zespołu. Ważnym aspektem w pracy z uczniem ze SPE jest również wspólne wdrażanie zaplanowanych działań, ich monitorowanie i dzielenie się informacjami oraz prowadzona zespołowo ocena efektywności zaplanowanych działań.

BIBLIOGRAFIA

- Appelt K., 2005, *Wiek szkolny. Jak rozpoznać potencjał dziecka*, [w:] Brzezińska A. (red.), *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa*, Gdańsk: GWP.
- Basińska A., 2017, *Teoria w pigułce. Zestaw 8. Zeszyt 1*, Warszawa: ORE.
- Berendt J., Sendor M., 2013, *Dogadać się z dzieckiem*, Warszawa: CoJaNaTo.
- Bruner J.S., 1964, *Proces kształcenia*, tłum. J. Radzicki, Warszawa: PWN.
- Dakowska M., 2005, *Teaching English as a Foreign Language. A Guide for Professionals*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Europejskie Portfolio Językowe dla dzieci w wieku 6–10 lat, ore.edu.pl (dostęp 9.09.2022).
- Ewertowska U., 2019, *Inteligencje wielorakie wg Howarda Gardnera. Podstawa nowoczesnej edukacji*, Oleśnica: Powiatowe Centrum Edukacji i Kultury w Oleśnicy.
- Gałązka A., 2008, *Motywacyjna rola dramy w glottodydaktyce*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Gładysz J., 2011, *Rola tekstów narracyjnych we wczesnoszkolnym nauczaniu języków obcych*, „Języki Obce w Szkole”, nr 1, s. 10–14.
- Halliwell S., 1992, *Teaching English in the Primary Classroom*, London: Longman.
- Harmer J., 2007, *The Practice of English Language Teaching*, Harlow: Pearson Education.
- Horąta M., 2017, *Teoria w pigułce. Zestaw 9. Zeszyt 1*, Warszawa: ORE.
- Jaroszewska A., 2014, *Budowanie przyjaznego środowiska wspierającego efektywną naukę języków obcych. Poradnik nie tylko dla nauczycieli*, Warszawa: ORE.
- Komorowska H., 2009, *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa: Fraszka Edukacyjna.
- Kotarba-Kańczugowska M., 2013, *Dynamika wczesnej nauki języków obcych, czyli o tym, co się dzieje na styku przedszkola ze szkołą podstawową*, „Języki Obce w Szkole”, nr 1, s. 16–21.
- Krakowiak K. (red.), 2017, *Diagnoza specjalnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dzieci i młodzieży*, Warszawa: ORE.
- Krashen S.D., 1982, *Principles and Practice in Second Language Acquisition*, Oxford: Pergamon Press.
- Langly.pl, *Pięć hipotez Stephena Krashena*, 3.12.2019, langly.pl (dostęp 22.09.2021).
- Leśniewska K., Puchała E., b.r., *Organizacja procesu wspierania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, ore.edu.pl (dostęp 22.09.2021).
- Mehisto P., Marsh D., Frigols M.J., 2008, *Uncovering CLIL. Content and Language Learning in Bilingual and Multilingual Education*, Oxford: Macmillan Education.
- MEiN, *Edukacja włączająca* (dostęp 9.09.2022).
- MEN, 2010, *Jak organizować edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*. Przewodnik, oke.krakow.pl (PDF, 1120 kB; dostęp 9.09.2022).

- Moskal L., b.r., *Ocena opisowa i jej funkcje. Ocenianie opisowe z zachowania*, profesor.pl (dostęp 9.09.2022).
- Muszyńska B., 2019, *Program nauczania języka angielskiego dla szkoły podstawowej dla I etapu edukacyjnego*, Warszawa: ORE
- Pamuła M., 2009, *Metodyka nauczania języków obcych w kształceniu zintegrowanym*, Warszawa: Fraszka Edukacyjna.
- Pawłowska S., 2021, *Rozwój dziecka w młodszy wieku szkolnym: rozwój emocjonalny i społeczny*, madraochrona.pl (dostęp 9.09.2022).
- Rafał-Łuniewska J., 2015a, *Arkusze dla nauczyciela do obserwacji ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkole ogólnodostępnej* (PDF, 2,28 MB; dostęp 9.09.2022), Warszawa: ORE.
- Rafał-Łuniewska J., 2015b, *Dostosowywanie otoczenia i wymagań edukacyjnych dla dziecka niewidomego i słabowidzącego w przedszkolu*, ore.edu.pl (PDF, 391 kB; dostęp 9.09.2022).
- Rafał-Łuniewska J., b.r., *Wskazania do pracy z uczniem z ADHD*, ore.edu.pl (PDF, 276 kB; dostęp 9.09.2022).
- Scrivener J., 2010, *Learning Teaching. The Essential Guide to English Language Teaching*, Oxford: Macmillan Education.
- Sobańska K., 2019, *Mój mały świat opowiedziany w języku angielskim. Program nauczania języka angielskiego dla edukacji wczesnoszkolnej*, Warszawa: ORE.
- Sozańska A., 2018, *Rady nie od parady, czyli jak uczyć języka obcego dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, Warszawa: ORE.
- Sterna D., Strzemieczny J., 2012, *Organizacja procesów edukacyjnych dla wspierania uczenia się*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Szczepaniak W., 2013, *Zeszyt Metodyczny nr 5. Wybrane zagadnienia z diagnozy edukacyjnej*, Konin: WSPT.
- Szczepkowska K., 2019, *Współpraca z rodzicami, czyli jak rozmawiać o edukacji włączającej*, Warszawa: ORE.
- Taraszkiewicz M., 2021, *Personalizacja kształcenia – jak osiągnąć sukces w edukacji*, educarium.pl (dostęp 9.09.2022).
- Zaparucha A., 2017, *Teoria w pigułce. Zestaw 6. Zeszyt 1*, Warszawa: ORE.
- Zawadzka-Bartnik E., 2010, *Nauczyciel języków obcych i jego niepełnosprawni uczniowie (z zaburzeniami i dysfunkcjami)*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Żylińska M., 2013, *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Żylińska M., 2017, *Dzieciom łatwo można podciąć skrzydła*, budzaciaszkola.pl (dostęp 9.09.2022).

Akty prawne

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dz. U. 2017, poz. 356 z późn. zm.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych, Dz. U. 2019, poz. 373.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Dz. U. 2017, poz. 1591 z późn. zm.; tj. Dz. U. 2020, poz. 1280.

Zalecenie Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Dz. Urz. UE 2018, C189/1.

Natalia Tengowska – pasjonatka nauczania języków obcych w niestandardowy sposób. Obecnie uczy języka angielskiego i hiszpańskiego w szkole językowej Poliglota Natalia Tengowska w Lubawie na Mazurach. Na swoich zajęciach wykorzystuje przeróżne metody pracy, uwzględniając przy tym wiek, potrzeby i zainteresowania podopiecznych. Uwielbia aktywizować uczniów poprzez różne gry i zabawy, tak aby nie czuli, że się uczą. Bardzo ważnym elementem jej spotkań z uczniami jest zbudowanie dobrych relacji, aby każdy w grupie czuł się ważny i bezpieczny. Nieustannie dba o rozwój swojego warsztatu pracy, uczestnicząc w licznych konferencjach, webinarach, szkoleniach, na których poszukuje inspiracji od innych. Jako metodyk dba o wysoki poziom nauczania w swojej szkole oraz jej rozwój pod kątem innych aktywności. Od kilku lat występuje jako prelegentka na konferencjach metodycznych oraz prowadzi webinary, głównie na temat pracy z dziećmi oraz zarządzania szkołą językową.